

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

مرکز اطلاعات و مدارك علمی ایران

بررسی سیاست اطلاع رسانی علمی مراکز آموزش عالی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری

۱۳۸۳ / ۴ / ۲۱

مجری:

ژاله سلیمی فر

همکار:

لیلی حبیبی

داور:

مهندس محمد ابوئی

اردیبهشت ۱۳۸۲

برای اطلاع رسانی در آگهی علمی ایران
سینا دراک

۲۱۵۷۳

چکیده

این تحقیق در نظر دارد به بررسی سیاست اطلاع‌رسانی علمی مراکز آموزش عالی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بپردازد. روش تحقیق پیمایشی و سندی است. جامعه تحقیق دانشگاه‌های تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری واقع در شهر تهران است که تمام جامعه پیمایش شده است. ابزار پیمایش پرسشنامه است که توسط محقق و بر اساس اسناد دانشگاه تهران ساخته شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که معیارهایی از قبیل مطابقت با اولویتهای تحقیقاتی کشور، نو بودن موضوعات، نیاز ملی به موضوع، انجام تحقیقات کاربردی و بنیادی، و... در تولید اطلاعات رعایت می‌گردد. همچنین هیأت علمی آموزشی و افراد دارای سابقه علمی بیشترین مشارکت را در تولید اطلاعات کسب می‌کنند. شکل عمده تولید اطلاعات، کتاب و نشریه علمی است و منابع الکترونیکی تولید ضعیفی دارند. اولویت موضوعی مراکز در تولید اطلاعات شاخه فنی و مهندسی است. سیاست‌اشاعه اطلاعات مراکز در مورد منابع چاپی، مطلوب و در مورد منابع الکترونیکی ضعیف است. هیأت علمی و دانشجویان، استفاده کنندگان عمده اطلاعات در این مراکز هستند. خدمات مرجع به صورت مطلوب و خدمات SDI و CAS به صورت ضعیف ارائه می‌گردند. گردآوری منابع چاپی مطلوب و منابع الکترونیکی ضعیف است. گردآوری بیشتر از طریق خرید صورت می‌گیرد. سیاست مراکز در پردازش اطلاعات با استفاده از فهرستنویسی و رده‌بندی مطلوب است و در مورد نمایه‌سازی و چکیده نویسی، ضعیف می‌باشد. ارائه اطلاعات پردازش شده عمدتاً به شکل برگه‌دان است. سیاست مراکز در گزینش مدیران کتابخانه‌ها ضعیف است.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: معرفی پژوهش	۱
۱-۱. مقدمه	۲
۲-۱. تعریف مسأله	۳
۳-۱. تعریف عملیاتی اجزاء مسأله	۴
۴-۱. پرسش‌های اساسی	۴
۵-۱. هدف و فایده پژوهش	۴
۶-۱. متغیرهای اساسی پژوهش	۵
۷-۱. روش پژوهش	۵
۸-۱. جامعه مورد مطالعه	۵
۹-۱. پیشینه	۵
۱-۹-۱. پیشینه در ایران	۵
۲-۹-۱. پیشینه در خارج از ایران	۷
فصل دوم: مبانی نظری	۱۲
۱-۲. مبانی نظری	۱۳
۲-۲. انواع سیاست اطلاع‌رسانی	۱۷
۳-۲. سیر تحول سیاست اطلاع‌رسانی علمی	۲۰
۴-۲. ساختار سیاست اطلاع‌رسانی علمی	۲۴
۲-۴-۲. سیاستگذاران	۲۶
۳-۴-۲. فرایند سیاستگذاری	۲۸
۴-۴-۲. محتوا و پوشش	۲۸
۵-۴-۲. ساختار سلسله مراتبی	۲۹
۵-۲. آموزش عالی در ایران؛ سازمانهای مرتبط با سیاستگذاری اطلاع‌رسانی در ایران	۲۹
فصل سوم: تجزیه و تحلیل یافته‌ها	۳۲
۱-۳. سنجش اعتبار و روایی پرسشنامه ها	۳۳
۲-۳. توزیع و گردآوری پرسشنامه	۳۴

۳۵.....	۳-۳. استخراج داده ها
۳۶.....	۴-۳. تجزیه و تحلیل داده ها
۵۸.....	فصل چهارم: خلاصه و نتیجه گیری
۵۹.....	۴-۱. خلاصه ای از طرح پژوهش
۵۹.....	۴-۱-۱. سیاست تولید اطلاعات
۶۱.....	۴-۱-۲. سیاست گردآوری منابع
۶۱.....	۴-۱-۳. سیاست پردازش و سازماندهی اطلاعات
۶۱.....	۴-۱-۴. سیاست اشاعه اطلاعات
۶۳.....	۴-۱-۵. سیاست مدیریت اطلاعات
۶۳.....	۴-۲. نتیجه گیری
۶۴.....	۴-۳. پیشنهادها
۶۵.....	۴-۴. پیشنهاد برای پژوهش های آتی
۶۶.....	پیوستها
۶۷.....	پیوست الف: مراجع
۶۸.....	الف. فارسی
۷۱.....	ب. لاتین
۷۳.....	پیوست ب: پرسشنامه تولید اطلاعات
۸۱.....	پیوست پ: پرسشنامه خدمات
۹۱.....	پیوست ت: اسامی دانشگاههای مورد بررسی در پژوهش

فهرست جداول

- جدول ۱. توزیع فراوانی و میانگین میزان رشد طرحهای پژوهشی در مراکز طی سه سال گذشته □ ۳۶
- جدول ۲. توزیع فراوانی و میانگین ویژگیهای طرحهای پژوهشی که مراکز در آن مشارکت دارند □ ۳۷
- جدول ۳. توزیع فراوانی و میانگین امتیاز افراد در پذیرش طرح آنها براساس اولویتها و شرایط گزینش □ ۳۸
- جدول ۴. توزیع فراوانی و میانگین اولویت موضوعی طرحهای پژوهشی مراکز □ ۳۹
- جدول ۵. توزیع فراوانی و میانگین اولویت موضوعی انتشارات مرکز □ ۴۰
- جدول ۶. توزیع فراوانی و میانگین امکاناتی که در اختیار پژوهشگران قرار می‌گیرد □ ۴۱
- جدول ۷. توزیع فراوانی و میانگین چگونگی استفاده از گزارش پژوهشها در مراکز □ ۴۲۰
- جدول ۸. توزیع فراوانی و میانگین موادی که در مراکز انتشار می‌یابد □ ۴۳
- جدول ۹. توزیع فراوانی و میانگین ضوابط گزینش انتشارات مراکز □ ۴۴
- جدول ۱۰. توزیع فراوانی و میانگین ضوابط تولید نشریات علمی در مراکز □ ۴۵
- جدول ۱۱. توزیع فراوانی و میانگین مواردی که در انتشارات یا سیاست-انتشاراتی مراکز حضور دارند □ ۴۶
- جدول ۱۲. توزیع فراوانی و میانگین منابع قابل دسترس در مراکز □ ۴۷
- جدول ۱۳. توزیع فراوانی و میانگین راههای گردآوری منابع در مراکز □ ۴۸
- جدول ۱۴. توزیع فراوانی و میانگین شیوه‌های سازماندهی منابع/کتابخانه در مراکز □ ۴۸
- جدول ۱۵. توزیع فراوانی و میانگین شیوه‌های ارائه اطلاعات منابع کتابخانه □ ۴۹
- جدول ۱۶. توزیع فراوانی و میانگین تمهیداتی که برای پژوهشگران فراهم می‌گردد □ ۴۹
- جدول ۱۷. توزیع فراوانی و میانگین نحوه دسترس‌پذیر کردن (اشاعه) اطلاعات طرحهای پژوهشی مراکز برای افراد □ ۵۰
- جدول ۱۸. توزیع فراوانی و میانگین انحاء اشاعه اطلاعات خدمات و منابع کتابخانه کشور. □
- ۵۱
- جدول ۱۹. توزیع فراوانی و میانگین استفاده کنندگان از خدمات کتابخانه □ ۵۲
- جدول ۲۰. توزیع فراوانی و میانگین خدماتی که در اختیار مراجعان مراکز قرار می‌گیرد. □
- ۵۳
- جدول ۲۱. توزیع فراوانی و میانگین خدمات مرجع که در مراکز انجام می‌شود □ ۵۴
- جدول ۲۲. توزیع فراوانی و میانگین تمهیداتی که برای انجام SDI و CAS فراهم می‌شود. □ ۵۵

جدول ۲۳. توزیع فراوانی و میانگین معیارهای گزینش مدیران کتابخانه‌ها و بخشهای آنها در مراکز ۵۶

جدول ۲۴. توزیع فراوانی و میانگین رضایت از طرح غدیر؛ ارتباط کتابخانه‌های دانشکده‌ای و مرکزی □ ۵۷

فصل اول

معرفی پژوهش

در دنیای مدرن پس از جنگ جهانی دوم، پیشرفت سریع علوم و فنون و انفجار اطلاعات علمی و فنی جریانی به راه انداخت که ناچار تمام دنیا باید با آن همگام می‌شدند یا در دنیای متروک عقب ماندگی باقی می‌ماندند. این جریان ساری، لزوم جهانی شدن در همه زمینه‌ها را به اثبات رساند و در همه عرصه‌ها زمزمه جهانی شدن زمزمه‌ای آشنا گشت. از جمله در زمینه اطلاعات و خصوصاً اطلاعات علمی و فنی. در سال ۱۹۶۶ به پیشنهاد یونسکو نظام جهانی مبادله اطلاعات علمی و فنی با نام UNISIST^۱ ایجاد شد که دو اصل زیربنایی برنامه آن عبارت بودند از: (۱) یکنواخت ساختن نظام‌های موجود اطلاعات علمی به منظور سهولت مبادله اطلاعات علمی و فنی؛ (۲) فراهم ساختن امکانات مناسب از نظر سیاسی و اقتصادی جهت مبادله اطلاعات علمی و فنی (دانشی، ۱۳۵۲، ص ۳۳-۴۲). اما لازمه این جهانی شدن، وجود زیرساخت‌های مشترک در کشورهای جهان بود. در واقع تنها امکانی که وجود داشت پیوستن زیرساخت‌های مشابه و نزدیک به هم در این جریان بود و کشوری که این زیرساخت‌ها را نداشت مانند این بود که ابزار حیاتی استفاده از امکانات را نداشت. دو اصل مذکور در برنامه یونیسیست هم این نکته را می‌رساند. لذا در این راستا در هر کشوری مهم‌ترین زیرساخت لازم، سیاست‌گذاری در زمینه اطلاعات علمی و فنی می‌باشد.^۲ یکی از دلایل اصلی تولید سیاست‌های اطلاع‌رسانی جدید نیاز به ایجاد تعادل علمی و منطقی بین به دست آوردن حداکثر فایده از اطلاعات و تکنولوژی‌های جدید و پرهیز از مضرات ثانوی آنها برای اشخاص، سازمانها یا حتی در سطح ملی می‌باشد. دلیل دیگر تغییر نقش دولت و گسترش درگیری و سرمایه‌گذاری آن در فعالیتهای مهم و اساسی است (National Information Policies، ۱۹۸۹، p.۵)

امروزه نقش سیاست‌گذاری به جامعه و نهادهای مختلف آن جامعه واگذار شده و سیاست‌گذاری متمرکز و منحصر به مسئولین روز به روز کمرنگتر می‌شود (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۰۷). اگر چه سیاست اطلاع‌رسانی، در هر سطح و محدوده‌ای که باشد، تحت تأثیر سیاست‌های عمومی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آن کشور قرار می‌گیرد (National Information Policies، ۱۹۸۹، P.۱)

برای بررسی سیاست اطلاع‌رسانی علمی ابتدا باید خود اطلاع‌رسانی علمی تعریف و مشخص گردد. براساس تعریفی که در این تحقیق استفاده شده است اطلاع‌رسانی علمی به کلیه فعالیتهایی اطلاق می‌شود که جریان تولید، گردآوری، پردازش، اشاعه، توزیع، مصرف، انتقال و مدیریت اطلاعات علمی را در بر می‌گیرد (حری، ۱۳۷۴، ص ۱۱۸). هر یک از جریانهای مذکور، خود شاخه‌ها و جریانهای فرعی مخصوص به خود دارد که سعی شده‌است با پرداختن به آنها تا حد امکان به روشن شدن وضعیت اطلاع‌رسانی علمی که یک کل‌نشأت گرفته از آن اجزاء است کمک

^۱United Nations Information System in Science and Technology.

^۲ برای توضیحات بیشتر در این مورد در فصل مبانی نظری بطور مفصل بحث شده است.

شود. هر کدام از این جریانها، از ریزترین تا کلی‌ترین که همان اطلاع‌رسانی علمی است تحت سیطرهٔ سیاستی قرار دارند که در ساخت و پرداخت آنها اجرا و کاربردشان جاری است و قدم به قدم با آن تعریف می‌شوند یا آن را تعریف می‌کنند. به عبارتی به گفتهٔ آذرنگ خط مشی یا سیاست، نشان دهندهٔ گزینش یکی از اشکال گوناگون فعالیت جهت‌رسیدن به هدف است و برنامه‌ریزی همان اقدام به طی کردن راه‌گزیده شده است. حتی‌نداشتن سیاست و برنامه و پیروی محض از آنچه عملاً پیش می‌آید نوعی سیاست است، اما سیاستی است که ما نقشی در تدوین آن نداریم. در جایی دیگر سیاست و برنامهٔ ناشران را از بررسی کتابهایی که طی چند سال فعالیتشان منتشر کرده‌اند قابل شناخت و بررسی می‌داند و اگر بتوان این الگو را تعمیم داد، در واقع یعنی از عملکرد به سیاست رسیدن و روشن کردن سیاست، هر چند مدون و مصوب نباشد براساس آنچه که در حال حاضر کسب شده است و نتایج و وضعیت موجود در حالیکه ساده‌ترین تعریف برای سیاست اطلاع‌رسانی رسیدن از وضع موجود به وضع مطلوب، یا: تبدیل کردن وضع موجود به وضع مطلوب در دورهٔ معینی از زمان است (ادمز، ۱۳۵۹، ص ۲۷؛ آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۲۰؛ آذرنگ، ۱۳۸۰، ص ۲۰، ۱۴۷) می‌توان تلاشی را که یک جامعه (مثلاً جامعهٔ تحقیق حاضر) در کسب وضع مطلوب داشته‌اند و نتایجی را که به دست آورده‌اند و نیز برنامه‌هایی که در نظر دارند را عناصر متشکلهٔ سیاست اطلاع‌رسانی آن جامعه دانست.

۱-۲. تعریف مسأله

در ایران طی سالهای اخیر، نارسائیه‌ها و محدودیتهای اطلاع‌رسانی کشور از سوی افراد مطلعی در عرصه‌های تحقیق و توسعه، اطلاع‌رسانی، و مدیریتهای مراتب بالای مملکتی مورد اشاره قرار گرفته و نسبت به آن ابراز نگرانی شده است گرچه به نظر می‌رسد پس از سالها تلاش متخصصان علوم اطلاع‌رسانی و کتابداری و برخی مسئولان و مدیران علاقه‌مند نهادهای اطلاع‌رسانی کشور، نظام و سیاست اطلاع‌رسانی در حال تکوین و در دست برنامه‌ریزی است^۱ (حری، ۱۳۷۴، ص ۱۱۶؛ بون^۲، ۱۳۷۴، ص ۱۰۹-۱۱۰). در عین حال دانشگاهها و مراکز آموزش عالی هر کشوری نقش افزایش دانش و اطمینان نسبت به اشاعه آن در جهت منافع فرد و جامعه در آن کشور را به عهده دارند. دانشگاهها این نقش را از طریق آموزش، پژوهش و دیگر خدماتی که به جامعه عرضه می‌کنند ایفا می‌نمایند (تورن^۳، ۱۳۸۰، ص ۶). پس می‌توان مراکز آموزش عالی را متصدی اطلاع‌رسانی علمی و فنی دانست و در نتیجه سیاست اطلاع‌رسانی علمی هر کشوری از طریق این مراکز مشخص می‌شود. در این پژوهش در نظر است که سیاست اطلاع‌رسانی

^۱ با مراجعه به سخنرانیها و مقالات افراد برجسته حکومتی و علمی به راحتی این نکات استنباط و تأیید می‌شود.

2-Boon

3-Thorn

علمی مراکز آموزش عالی ایران به عنوان یک زیرساخت ضروری سیاست و برنامه کشور خصوصاً در زمینه اطلاع‌رسانی بررسی گردد.

۱-۳. تعریف عملیاتی اجزاء مسأله

اطلاعات علمی و فنی (STI) Scientific & Technical Information: محصول تحقیق و توسعه که به شکل داده‌ها، دریافتها، دانش و بینش تجلی می‌کند (بیشاب^۱، ۱۳۷۳، ص ۸۰).

اطلاع‌رسانی علمی Scientific Information^۲: به کلیه فعالیتهایی اطلاق می‌شود که جریان تولید، گردآوری، پردازش، اشاعه، توزیع، مصرف، انتقال و مدیریت اطلاعات علمی را در برمی‌گیرد (حری، ۱۳۷۴، ص ۱۱۸).

سیاست اطلاع‌رسانی Information Policy: مجموعه‌ای از اصولی است که مشخص کننده روشهای کلی برای عمل در زمینه اطلاع‌رسانی در یک جامعه است (برزگر، ۱۳۷۱، ص ۲۷).
مرکز آموزش عالی: سازمانی است که از بین دارندگان دیپلم متوسطه یا بالاتر دانشجو می‌پذیرد و به فارغ‌التحصیلان خود مدرک کاردانی و یا بالاتر می‌دهد (مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، ۱۳۷۹، ص ۳۶). در این پژوهش این سازمان از تعدادی واحد آموزش عالی (دانشکده) که از نظر اداری و آموزشی مستقل هستند تشکیل می‌شود.

۱-۴. پرسش‌های اساسی

- ۱- سیاست تولید اطلاعات علمی در مراکز آموزش عالی چیست؟
- ۲- سیاست گردآوری اطلاعات علمی در این مراکز چگونه است؟
- ۳- سیاست پردازش و سازماندهی اطلاعات علمی در این مراکز چگونه است؟
- ۴- سیاست اشاعه و انتقال اطلاعات علمی در این مراکز چیست؟
- ۵- سیاست مدیریت اطلاع‌رسانی در این مراکز چگونه است؟

۱-۵. هدف و فایده پژوهش

هدف پژوهش حاضر تعیین و بررسی سیاست اطلاع‌رسانی علمی مراکز آموزش عالی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است تا از این رهگذر نقاط ضعف و قوت و نیازها و

^۱ -Bishop

^۲ -معادل کلمه Information هم اطلاع دادن است و هم اطلاعات. نک: حری، عباس، «سیاستگذاری اطلاع رسانی» رهیافت. ش. ۲۵، پاییز ۱۳۸۰، ص ۷.

ضرورت‌های سیاستگذاری در امر اطلاع‌رسانی علمی این مراکز روشن گردد و مرجعی تحقیقی در این زمینه در دسترس قرار گیرد. فایده روشن شدن سیاستها و نکات مذکور مشخص شدن امکانات و تواناییهای کشور، هر چند در حد مراکز مورد پژوهش، در پیوستن به سیستم جهانی مبادله اطلاعات علمی و هم مسیر شدن با قافله جهانی است

۶-۱. متغیرهای اساسی پژوهش

متغیر وابسته: وضعیت موجود اطلاع‌رسانی علمی مراکز آموزش عالی مورد پژوهش.
متغیر مستقل: سیاست اطلاع‌رسانی علمی در مراکز مورد پژوهش.

۷-۱. روش پژوهش

در این پژوهش از روش پیمایشی استفاده شده است.

۸-۱. جامعه مورد مطالعه

جامعه مورد مطالعه در پژوهش، مراکز آموزش عالی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری واقع در شهر تهران است که عبارتند از ۱۰۶ مرکز زیرمجموعه ۱۳ دانشگاه. اسامی این دانشگاهها در پیوست شماره ۳ آمده است. تمام کتابخانه‌های دانشکده‌ای و مرکزی و نیز معاونت پژوهشی دانشکده‌ای و کل این دانشگاهها مورد پیمایش قرار گرفته‌اند. البته برخی از دانشکده‌ها معاونت پژوهشی و گاهی هم کتابخانه نداشته‌اند. توضیح این نکته لازم است که از ۱۳ دانشگاه مذکور، دانشگاه جامع علمی- کاربردی به دلیل ساختار خاص و محدودیتهایی که وجود داشت در محدوده تعریفهای صورت گرفته نمی‌گنجید و حذف گردید. در این پژوهش نمونه‌گیری صورت نگرفته و تمام جامعه پیمایش شده است.

۹-۱. پیشینه

۹-۱-۱. پیشینه در ایران

مرکز مدارک علمی در ۱۳۵۵ در «سیاست اطلاعات علمی در کشور (بررسی و پیشنهادات)» به بحثهایی درباره چگونگی دسترسی به اطلاعات علمی و فنی در جهان و ایران و نیز جامعه استفاده کننده در مراکز آموزش عالی، بخش دولتی، و بخش خصوصی می‌پردازد. توضیحاتی درباره چگونگی دسترسی به اطلاعات علمی و فنی از طریق کتابخانه‌های اختصاصی می‌دهد و پیشرفتهایی را که در زمینه ایجاد مراکز اسناد و اطلاعات در ایران رخ داده معرفی می‌کند و در پایان پیشنهاداتی ارائه می‌کند.

مرکز اسناد و مدارک علمی در «نگرشی در وضعیت اطلاع‌رسانی ایران و چند کشور دیگر» در ۱۳۶۱ حاصل تحقیقات گروهی از محققین را به صورت یک مجموعه چند جلدی منتشر می‌کند. بخش اول آن به اطلاع‌رسانی در ایران اختصاص دارد که در سه قسمت واحدهای پژوهشی، تجزیه و تحلیل نیازهای اطلاعاتی و مروری در نظام اطلاع‌رسانی ایران تدوین شده‌است. بخش دوم به بررسی نظام اطلاع‌رسانی کشورهای انگلستان، بلژیک، ژاپن، شوروی، فرانسه، لهستان و هند می‌پردازد. و در بخش سوم توصیه‌هایی در باب اهداف و وظایف نظامهای ملی اطلاع‌رسانی ارائه می‌شود.

همین مرکز در ۱۳۶۲ در «طرح پیشنهادی شبکه اطلاع‌رسانی علمی و فنی کشور»، مبنای نظری و ضرورت‌های ساخت شبکه اطلاع‌رسانی علمی و فنی را در ایران مطرح می‌نماید. سپس اساسنامه پیشنهادی شورای عالی هماهنگی اطلاعات علمی کشور، فهرست واحدهای مصرف کننده اطلاعات علمی و فنی، فهرست کتابخانه‌ها و مراکز اسناد و در نهایت شمای شبکه را ارائه می‌دهد.

لیلا مرتضایی در ۱۳۷۲ در «بررسی آماری وضعیت اطلاع‌رسانی در ایران» وضعیت اطلاع‌رسانی ایران را در زمینه‌های مدیریت، کارکنان، مجموعه، آماده سازی، تجهیزات، خدمات اطلاعاتی، همکاریهای داخلی و خارجی، بودجه و نیز نیازها از نظر آماری بررسی می‌کند. در پایان پیشنهاداتی برای بهبود این وضعیت ارائه می‌دهد.

عباس حری در «طرح نظام ملی اطلاع‌رسانی کشور (گزارش اجمالی)» در ۱۳۷۴، با مطالعه وضع موجود اطلاع‌رسانی کلان کشور، طرح مطلوب نظام ملی اطلاع‌رسانی را با توجه به ساختار مدیریتی و سازمانی و نیز ویژگیهای اقتصادی و فرهنگی ایران ارائه داده است. در پایان ساختار و اساسنامه پیشنهادی برای شورای عالی اطلاع‌رسانی پیشنهاد می‌گردد که به عنوان قانون ملی اطلاع‌رسانی در کشور ایفای نقش کند.

احمد تندپور در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی نظرات اعضای هیأت علمی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی مراکز آموزش عالی ایران درباره وضعیت اطلاع‌رسانی در ایران» در ۱۳۷۶ یافته‌های زیر را به دست آورده است: (۱) تولید اطلاعات با میانگین ۱۰/۱۳ از ۲۰ بیان کننده وضعیت نامناسب لایه زیرین اطلاع‌رسانی در ایران است؛

(۲) سازماندهی اطلاعات با میانگین ۱۰/۴۹ از ۲۰ بیانگر وضعیت نامطلوب لایه میانی است؛

(۳) اشاعه اطلاعات با میانگین ۱۱/۴۲ از ۲۰ نشان دهنده وضعیت متوسط لایه

بالایی اطلاع‌رسانی در ایران است. نتیجه نهایی حاصل از بررسی، کسب میانگین ۱۱/۳۶ است که حاکی از وضعیت نامطلوب اطلاع‌رسانی در ایران است.

رضا مکنون و علی حق طلب در ۱۳۷۷ در ضمن ارائه «برنامه ملی تحقیقات کشور» به هدف برنامه‌ریزی در امور پژوهشی برای افزایش بهره‌وری و استفاده بهینه از سرمایه‌های موجود در کشور به معرفی این برنامه و ساختار و ویژگیهای آن می‌پردازند.

مهدی علیزاده در ۱۳۷۷ ضمن پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی وضعیت کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران از دیدگاه مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی» نتایج زیر را به‌دست آورده است: جامعه تحقیق لزوم استفاده از اطلاعات برای تحقیق، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، تکنولوژی جدید اطلاع‌رسانی، همکاری بین کتابخانه‌ای، و ایجاد نظام ملی اطلاع‌رسانی را به ترتیب با میانگین‌های (۹/۱۱)، (۸۳/۰۸)، (۸۳/۲۸)، (۸۴/۰۳)، [از صدمه] «خیلی زیاد» برآورد کرده‌اند. وضعیت کیفیت سطوح مختلف آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، تولید، و اشاعه اطلاعات به ترتیب با میانگین‌های (۵۶/۳۵)، (۴۷/۹)، (۵۱/۸۱) دارای وضعیتی در حد «متوسط» هستند. سازماندهی اطلاعات و اخلاق کتابداری با میانگین‌های (۶۱/۵۸)، (۶۰/۰۴) وضعیتی مطلوب دارند.

عباس حری در ۱۳۸۰ در «مطالعه عملکرد نهادها و برنامه‌های پژوهشی در حوزه اطلاع‌رسانی ایران»، این نتایج را به دست آورده است: کتابخانه ملی، دانشگاه فردوسی مشهد، مرکز اطلاع‌رسانی جهاد، و دانشگاه تهران فعالترین مراکز علمی و پژوهشی هستند. همچنین برنامه‌های پژوهشی خرد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی تا حد چهار پنجم (۸۰ درصد) با برنامه‌های توسعه، و تا حد پنج ششم (۸۳ درصد) با سیاستها و طرحهای شورای پژوهشهای علمی همسویی دارد؛ اما با اهداف و برنامه‌های شورای عالی اطلاع‌رسانی ناهمسو است.

علی مزینانی در «بررسی وضعیت مصرف و تولید اطلاعات علمی از جانب اعضای هیئت علمی- آموزشی کشور» در ۱۳۸۰ نشان می‌دهد که اکثر افراد مورد پژوهش هنوز هم از منابع سنتی اطلاعاتی، یعنی منابع چاپی استفاده می‌کنند. اکثر این افراد اطلاعات گردآوری شده را صرف مراحل مختلف تدریس و پژوهش و بخش کمتری از اطلاعات گردآوری شده را صرف تولید اطلاعات می‌کنند. میزان تولید اطلاعات علمی، اعم از تألیف و ترجمه کتاب و مقاله و سایر منابع در سال در سطح بسیار کمی است. افراد مورد پژوهش خود را مصرف کننده اطلاعات علمی می‌دانند تا تولید کننده آن.

۱-۹-۲. پیشینه در خارج از ایران

مقاله‌ای تحت عنوان «مراکز گردآوری و اشاعه اطلاعات علمی و فنی» در سال ۱۹۸۱ به‌عنوان بخشی از پروژه نظام اطلاع‌رسانی ملی فرانسه منتشر شده است. در مرحله اول طرح به‌نام CADIST که در ژانویه ۱۹۸۱ اجرا شده ده دانشگاه مسئولیت گردآوری و اشاعه اطلاعات را در یازده حوزه به عهده گرفتند. در نهایت بیست دانشگاه مجموعه‌ای از سی حوزه موضوعی را پوشش خواهد داد و از این طریق دستیابی ساده به مجموعه کاملی از اطلاعات دست اول فراهم خواهد شد. هانوی^۱ در ۱۹۸۲ در «برنامه توسعه سیاست اطلاع‌رسانی علمی و فنی ایران» به شرح فعالیت‌های مرکز مدارک ایران (Irandoct) در تهران در زمینه مطالعه وضعیت اطلاعات علمی

1-Hanvey

و فنی ایران، شرح نقش اطلاعات در برنامه‌های فنی و اجتماعی، شرح مشکلات این امر، و نقش آن در بهبود خدمات تحویل مدرک می‌پردازد.

پاگامونکی^۱ در ۱۹۸۷ در مقاله‌ای به بحث دربارهٔ متون خاکستری^۲ می‌پردازد و نیز اهمیت سیاسی ارتباط تحقیقات علمی و اطلاعات را در دهه‌های اخیر مطرح می‌کند. همچنین در مورد وابستگی سیاست تحقیقاتی به سیاست اطلاع‌رسانی علمی در جامعهٔ اروپا و توسعهٔ SIGLE (نظام اطلاع رسانی متون خاکستری در اروپا) صحبت می‌کند. EAGLE (انجمن اروپایی استفاده از متون خاکستری) متون خاکستری (GL) تولید شده و موجود در مراکز اسناد و اطلاعات اروپا را به نظام رو به تکامل SIGLE وارد می‌کند. تمرکز مقاله بر همکاری ایتالیا در این نظام است.

برگر^۳ در ۱۹۸۸ در پایان‌نامهٔ دکتری خود با عنوان «ارزیابی سیاست اطلاع‌رسانی» در نظر دارد راه‌های اساسی ارزیابی سیاست اطلاع‌رسانی را مشخص کند. بدین منظور ابتدا با کمک تحلیل محتوا، ویژگی‌های اصلی و مهم هر یک از توصیه‌های گزارش SATCOM را که مطالعهٔ موردی بر روی آن صورت می‌گیرد آزمایش و مشخص می‌کند؛ سپس از طریق نظرسنجی متخصصین در حوزهٔ علم اطلاع‌رسانی، ظرفیت و توان بالقوهٔ تحلیل‌های محتوای پدیدآورندگان و ارتباط بالقوه‌شان با تحلیل سایر سیاست‌های اطلاع‌رسانی را قضاوت می‌کند؛ در مرحلهٔ سوم سعی می‌کند اطلاعاتی از کاربرد علم اطلاع‌رسانی برای ارزیابی سیاست اطلاع‌رسانی بدست آورد. روش کار عبارت است از تحلیل محتوای گزارش SATCOM به منظور مشخص کردن هدف، عامل، دلیل و منبع استدلال هر توصیه؛ و ارسال ۱۵ توصیهٔ برگزیده شده همراه تحلیل‌های هر یک برای ۴۵ متخصص با تجربهٔ علوم اطلاع‌رسانی. طبق یافته‌های حاصل، روش به کار رفته در تحقیق، قابل استفاده برای ارزیابی سیاست‌های اطلاع‌رسانی دانسته شد. سیاست اطلاع‌رسانی به عنوان سیاست اجتماعی شناخته شد. تفکر سیستمی، که اکنون در تحلیل سیاست اطلاع‌رسانی به کار می‌رود، احتمالاً بهترین راه برای مفهوم سازی چنین سیاست‌هایی نیست. و بالاخره علم اطلاع‌رسانی می‌تواند نقش مؤثرتری در ارزیابی سیاست اطلاع‌رسانی بازی کند.

میشل هیل^۴ در گردآوری انجام شده روی سیاست اطلاع‌رسانی علمی و فنی هفده کشور صنعتی به بررسی این نکته می‌پردازد که کشورهای مذکور چگونه سیاست‌هایشان را پدیدآورده‌اند، چگونه این سیاست‌ها به اطلاع عموم می‌رسد و چگونه اجرا می‌شود. این اثر در ۱۹۸۹ منتشر شده است.

^۱ Pagamonci

^۲ Grey Literature

^۳ Burger

^۴ Michael Hill

گتگی^۱ در ۱۹۹۰ طی پایان‌نامه دکتري خود با نام «سياست توليد اطلاعات علمي و فني در كشورهاي در حال توسعه» سه هدف را دنبال مي‌كند: (۱) مشخص كردن سياستهاي عمومي اطلاع‌رساني علمي در كشورهاي در حال توسعه؛ (۲) تعيين شاخصهاي سياستگذاري در اين ناحيه؛ (۳) درك و شرح شاخصها. شيوه كار تحليل محتوای اسناد و مصاحبه با توليدكنندگان اطلاعات علمي است. يافته‌ها نشان داده است كه ضعف اصلي در سياستگذاري و مكانيسم‌هاي اجرايي نهفته است. در مورد كنيا مشكل اصلي در سه عامل منابع، تخصص، و قدرت اجرايي وجود دارد.

كيم^۲ در پايان‌نامه دكتري خود با عنوان «برنامه‌ريزي براي اشاعه اطلاعات علمي و فني در مراكز اطلاع‌رساني جمهوري كره» به شرح وضعيت كنوني شبكه‌هاي اطلاع‌رساني علمي و فني در كره و ارائه پيشنهادهاي براي مدل شبكه اطلاع‌رساني مي‌پردازد. جامعه مورد پيمائش سي و چهار مركز اطلاع‌رساني علمي و فني است. يافته‌ها نشان مي‌دهد كه همه مراكز در اشتراك منابع به طور محدوددي شركت دارند. اما چند مركز در امانت بين كتابخانه‌اي، تهيه‌فتوكپي و تهيه فهرستگان فعاليت مناسبی دارند. بيست مركز در يك يا چند شبكه اطلاع‌رساني ملي يا بين‌المللي شركت كرده‌اند. مشكل عمده «عدم وجود استانداردها» در پي «عدم وجود تكنولوژي اطلاعات» است. عمليات يا تجهيزات كه براي شبكه اطلاع‌رساني كره ضروري شناخته شد عبارتند از: «توسعه سياست ملي اطلاع‌رساني علمي و فني»، «ساخت پايگاه‌هاي اطلاعات ملي» و «توسعه و روزآمد سازي زبانهاي بازيايي اطلاعات».

كاستا^۳ در ۱۹۹۱ در مقاله‌اي به بررسي سياستهاي اطلاع‌رساني علمي و فني برزيل در چند دهه اخير مي‌پردازد. بررسي‌هاي انجام شده درباره موقعيت ملي، در متن موقعيت اطلاع‌رساني بين‌المللي تحت سلطه كشورهاي صنعتي قرار دارد. در واقع برزيل و ساير كشورهاي در حال توسعه نياز به سياستي در جهت سود همگاني دارند. و قدم اول بر انگيختن آگاهي عمومي درباره اهميت و ضرورت تأسيس و اجراي يك سياست ملي صحيح است.

ترنر^۴ در ۱۹۹۲ در مقاله‌اي نقش مركزي بخش اطلاع‌رساني علمي و فني را در نمودار تغييرات مورد بحث قرار مي‌دهد. در حال حاضر نظريه‌هاي توليد راهشان را از طريق صنعت STI بازمي‌كنند. امروزه مشكل بهبود دستيابي به ذخاير اطلاعات ذخيره شده براي افراد كمتر وجود دارد تا اينكه اطلاعات در مكان مناسب و در زمان مقتضي كسب شود. مقاله تلاش مي‌كند چشم‌انداز سياستي را كه مي‌تواند براي تفكر از طريق كاربردهاي اين نمودار تغييرات مفيد باشد در حوزه اطلاع‌رساني علمي و فني ترسيم كند.

^۱ Gathegi

^۲ Kim

^۳ Costa

^۴ Turner

گوبانو^۱ در ۱۹۹۲ در مقاله‌ای به سنجش سیاست اطلاع‌رسانی ملی کانادا، فرانسه، آلمان، ایالات متحده آمریکا و USSR سابق می‌پردازد و دربارهٔ سیاست اطلاع‌رسانی آیندهٔ روسیه بحث می‌کند. برخی وظایف اطلاع‌رسانی بر عهدهٔ دولت باقی خواهد ماند، مثلاً ساخت فراساختار اطلاع‌رسانی در فدراسیون روسیه. این فرا ساختار در گردآوری مجموعه‌های مرکزی؛ فهرست نویسی متون علمی و فنی؛ نصب پایگاه‌های اطلاعاتی؛ مطالعات و ارزیابی‌های تخصصی؛ و اجرای نتایج کار کتابخانه‌ها و مؤسسات اطلاع‌رسانی علمی و فنی یارانه و کمک دریافت می‌کند.

لی^۲ در پایان‌نامهٔ دکتری خود با نام «وابستگی اطلاعات و توسعهٔ اطلاعاتی در کشورهای جدیداً صنعتی شده: مورد جمهوری کره» در سال ۱۹۹۲ به بررسی وابستگی‌های مرتبط با توسعهٔ اطلاعاتی در این کشورها (NICS) می‌پردازد. از نظریه‌های «وابستگی» و «جامعهٔ اطلاعاتی» استفاده کرده است. این پژوهش در پی کشف علل و نتایج وابستگی بر اطلاع‌رسانی علمی و فنی در یک کشور تازه صنعتی شده است. یافته‌های اصلی عبارتند از: ۱) ارتباط معنی‌داری بین وابستگی اجتماعی و وابستگی اطلاعاتی وجود دارد؛ ۲) وابستگی بیشتر به تکنولوژی‌های خارجی برای توسعه اقتصادی، وابستگی بیشتر به منابع اطلاع‌رسانی علمی و فنی خارجی پدید می‌آورد؛ ۳) وابستگی بیشتر به منابع اطلاع‌رسانی علمی و فنی خارجی، تولید کمتر در سطح داخلی از تحقیقات علم و تکنولوژی به دنبال دارد؛ ۴) تولید بیشتر در سطح بین‌المللی از تحقیقات علم و تکنولوژی حرکت به سوی جامعه اطلاعاتی را در طول زمان سبب می‌شود؛ و ۵) سرمایه‌گذاری بیشتر در بخش تحقیق و توسعه R & D در طول زمان پیشرفت به سوی جامعهٔ اطلاعاتی است.

لوکودیک^۳ در ۱۹۹۲ در تحقیقی که در همایش بین‌المللی اطلاع‌رسانی و دکومانتاسیون، ارائه شده است به بررسی نقشهٔ رشته‌ها و حوزه‌های موضوعی تشکیل دهندهٔ اطلاع‌رسانی علمی و فنی می‌پردازد و کاربرد آنها را در تشکیل اساس سیاست اطلاع‌رسانی ملی در فرانسه بررسی می‌کند.

لوپه دا سیلوا^۴ در ۱۹۹۷ در مقاله‌ای به بررسی سیاست‌های جامعهٔ اروپا در زمینه اطلاع‌رسانی و تکنولوژی اطلاعات می‌پردازد. ابتدا برنامه‌های جامعهٔ اروپا (EU) را در حرکت به سوی «جامعه اطلاعاتی» بررسی و با ایالات متحده (U.S) مقایسه می‌کند. سپس چند پروژهٔ اروپایی را در جهت تحقق بخشیدن به این هدف شرح می‌دهد.

^۱ Gueanov

^۲ Lee

^۳ Le Coadic

^۴ Lopes da Silva

نیلسن^۱ در پایان‌نامه دکترای خود در ۱۹۹۷ تحت عنوان «سیاست اطلاع‌رسانی دولت فدرال و تحقیقات علوم اجتماعی در کانادا» اثر سیاست اطلاع‌رسانی را بر استفاده از اطلاعات دولتی با تکیه بر استفاده محققین علوم اجتماعی از اطلاعات مرکز آمار کانادا می‌سنجد. یک رویکرد چند شیوه‌ای برای سنجش اثرات به کار گرفته شده است. تحقیق کتاب سنجی از طریق بررسی سیصد و شصت مقاله منتشر شده در بیست و یک مجله تحقیقاتی علوم اجتماعی کانادا در فاصله سالهای ۱۹۸۲ تا ۱۹۹۳ در موضوعات اقتصاد، آموزش، جغرافیا، علوم سیاسی و جامعه‌شناسی صورت گرفت. آزمون استنادها، جداول، و متن در مقالات نمونه، دامنه استفاده از آمارهای مرکز آمار کانادا و سایر منابع دولتی و غیردولتی داخلی و خارجی را در قبل و بعد از اجرای سیاست مشخص می‌کند. نتایج مطالعه نشان داد که با وجود افزایش قیمت خدمات مرکز آمار کانادا تغییر مهمی در استفاده از منابع مذکور در طول زمان رخ نداده است. همچنین مرکز آمار کانادا تمایل دارد بیشتر اطلاعات الکترونیکی تولید کند که مورد توجه محققین واقع شده است. گرچه تا سال ۱۹۹۵ هنوز تولیدات کاغذی بیشتر از نوع الکترونیکی استفاده می‌شده‌اند.

^۱ Nilsen

فصل دوم

مبانی نظری

کتابخانه ملی و اسناد ملی
جمهوری اسلامی ایران

۲-۱. مبانی نظری

با توجه به تعاریفی که در فصل اول از اطلاع‌رسانی علمی و سیاست اطلاع‌رسانی صورت‌گرفت و با توجه به رویکردهای گسترده‌ای که به حوزه وسیع اطلاع‌رسانی وجود دارد و این امر به خاطر ویژگی اطلاعات است که در همه‌جا حضور دارد و گستره وسیع معنایی و عملی رادبر می‌گیرد و نیز ویژگیهای سیاست^۱ که در هر شرایط و موقعیتی مفهوم متناسب با آن را پیدا می‌کند می‌توان این نکته را پذیرفت و تأکید کرد که حوزه سیاست اطلاع‌رسانی که از این دوگستره متنوع و وسیع تشکیل شده است خود چنان گسترده و پر از مسائل و دیدگاههای گوناگون است که هر کس که وارد این قلمرو شود ابتدا با سردرگمی و ابهام مواجه می‌شود و پس از آشنایی نسبی با آن نیز ناچار گوشه‌ای از مطلب را به شیوه‌ای که مناسب می‌داند مورد بررسی و کنکاش قرار می‌دهد. به خصوص در مورد سیاست که مطابق گفته آقای آذرنگ همانطور که ذکر شد هیچ ارگانی بدون سیاست نیست؛ گرچه مدون نباشد و نیز هر عملکردی را می‌توان نشأت گرفته از سیاستی دانست.

اما گذشته از این نکته در متون کتابداری و اطلاع‌رسانی به سیاست اطلاع‌رسانی از جنبه‌ها و رویکردهای گوناگونی پرداخته شده است. از جمله در ضرورت و اهمیت سیاست اطلاع‌رسانی در متون مذکور دیدگاههای مختلفی وجود دارد. مطابق یکی از این دیدگاهها در ضرورت سیاست اطلاع‌رسانی دو مکتب فکری هست. پیروان مکتب نخست می‌گویند که کشورها نیازی به سیاست اطلاع‌رسانی ندارند. در بازار اطلاعات، باید اطلاعات را به نیروهای بازار واگذاشت. نیروهای بازار، جریان مؤثر اطلاعات را تعیین خواهد کرد. اگر در زمینه تخصصی اطلاعات وجود نداشته باشد و بدان نیاز باشد، بازار، کار خودش را خواهد کرد... مکتب دوم فکری از کسانی تشکیل می‌شود که سیاست اطلاع‌رسانی را برای هر کشوری لازمی‌دانند. اطلاعات مانند منابع دیگر، نظیر منابع انسانی و مالی، منبعی ملی است که سیاست عمومی باید راهبر آن باشد... بر پایه این مکتب فکری سیاست اطلاع‌رسانی یکی از سیاستهای به اصطلاح عمومی است. سیاست عمومی مجموعه‌ای از دستورالعملهای کلی، و معمولاً مبتنی بر عوامل کلی سیاسی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و مذهبی است که برای تخصیص منابع به زیرساختهای اطلاعاتی، به گونه‌ای که اطلاعات بتواند نقشش را در جامعه‌بازی کند، به مقامات دولتی کمک کند. این مکتب فکری، این واقعیت را می‌پذیرد که سیاست اطلاع‌رسانی باید بیشتر مجموعه انعطاف‌پذیری از دستورالعملها باشد تا «خط مشی». باید همه افراد ذی‌سهم را متقاعد کند نه یک گروه را، و باید بر مسائل کلانی که مبتلا به جامعه است تأکید ورزد، نه بر ساختارها و نهادهای بخصوص. بنابراین، هدف سیاست اطلاع‌رسانی وضع دستورالعملهای کلی انعطاف‌پذیری است به قصد ایجاد انگیزه و هدایت توسعه زیر ساختهای ملی اطلاعاتی (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۱۲-۱۱۳).

برگر (۱۹۹۳، ص ۳) پیدایش اصطلاح «جامعه اطلاعاتی» را در ارتباط با اهمیت سیاست‌اطلاع‌رسانی می‌داند. در جایی دیگر از ابزار کنترل جریانهای اطلاعات را سیاستهای اطلاع‌رسانی می‌شمرد و تولید این سیاست‌ها را در جهت چنین کنترلی ضروری می‌داند (ص ۴).

هدفی که نیلامقان و گوپیناث^۱ (۱۳۷۶، ص ۲۲۵-۲۲۶) برای تدوین سیاست ملی اطلاع‌رسانی ذکر می‌کنند انجام این کار را ضروری و مهم معرفی می‌کند. هدفی که آنها ذکر می‌کنند عبارت است از تحقق موارد زیر:

× تضمین استفاده از دانش تخصصی و حرفه‌ای به شیوه مناسب در هدایت روند رشد اجتماعی؛ از طریق:

× فراهم آوردن نیروهای پژوهشگر، مهندسان، تکنسین‌ها، مدیران و همه افراد سهم در فعالیتهای علمی، طراحی و مدیریتی با هدف ترویج اهداف اجتماعی؛ از راه:

× تهیه طرحی از اقدامات لازم برای ساختن یک شبکه ملی اطلاع‌رسانی بر اساس زیرساختار موجود، هماهنگ کردن نظامها و مراکز گوناگون، گسترش نقاط قوت، شناسایی و تصحیح ضعفها، و پر کردن شکافهای موجود، با:

× پشتیبانی گرفتن از بخشهای عمومی و خصوصی؛ و:

× تدوین رهنمودهایی برای تعیین حوزه‌های مسئولیت، گزینش ابزارها و روشها، اولویتهای پیش‌بینی‌های مالی و دستگاه هماهنگ کننده. و در همان راستا اهداف کلی سیاست اطلاع‌رسانی را به شرح زیر بیان می‌کنند:

(۱) تدارک خدمات اطلاع‌رسانی مناسب و مرتبط با نیازهای کنونی، برای رفع نیازهای آتی تولیدکنندگان، پردازشگران، اشاعه‌گران، و بهره‌گیران اطلاعات؛

(۲) بهره‌گیری بیشینه از مراکز و نظامهای اطلاع‌رسانی موجود و ایجاد مراکز و نظامهای جدید در زمان و مکان مورد نیاز؛

(۳) ترویج همکاری و ارتباط ملی و بین‌المللی برای مبادله اطلاعات و تجارب.

نظام ملی اطلاع‌رسانی، سیاستها، خط‌مشی‌ها، تدابیر، روشها، و رویه‌های اجرایی مبتنی بر استانداردها، تجارب، و نوآوری‌ها را برای تحولات واحدهای اطلاع‌رسانی فراهم می‌آورد، و این مجموعه را به نظام ملی برنامه‌ریزی کشور متصل می‌سازد. نظام ملی سه محور اساسی را مد نظر دارد: (۱) هماهنگ‌سازی، (۲) نظارت، (۳) ارزیابی. در صورت فقدان نظامی ملی که امور محوری مذکور را به انجام رساند ناهماهنگی و عدم یکدستی در همه حوزه‌های اطلاع‌رسانی از جمله سازماندهی، مجموعه‌سازی، خدمات و... بروز می‌کند. از طرفی مسائلی چون تمرکز و عدم تمرکز سازمانها، تعیین اهداف شبکه‌های اطلاع‌رسانی، حدود کاربرد تکنولوژی اطلاع‌رسانی، نشر متون اطلاع‌رسانی، آموزش اطلاع‌رسانی، استقرار و ایجاد انجمنهای اطلاع‌رسانی، ارتباط با نظامهای

بین‌المللی، و مانند آن در چارچوب نظام ملی اطلاع‌رسانی تحقق‌پذیر است (حری، ۱۳۷۴، ص ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳-۱۴۰).

صرف‌نظر از ضرورت‌های حرفه‌ای و علمی سیاست اطلاع‌رسانی ملی که تمام کشور را به هم‌پیوند دهد مسائل دیگری مطرح است که به برخی از آنها اشاره می‌شود. نکته اول اینکه ملل جهان سوم هنوز از بسیاری جهات وابسته به کشورهای صنعتی هستند. یکی از این وابستگی‌ها در زمینه خلق و اشاعه دانش است. اکثر دانشگاه‌ها، مؤسسه‌های پژوهشی، کتابخانه‌ها، ناشران کتب و مجله‌ها، در کشورهای صنعتی قرار دارند. قسمت اعظم بودجه‌های منظور شده برای پژوهش‌های علمی در غرب به مصرف می‌رسد. غالباً زبان‌های کنفرانس‌ها و پژوهش‌های علمی را زبان‌های غربی، مرجحاً انگلیسی و فرانسه تشکیل می‌دهند.... ملل جهان سوم در محیط نظام جهانی دانش، و ملل صنعتی در مرکز آن قرار دارند. این وضعیت که برخی از تحلیلگران از آن به عنوان وابستگی یاد می‌کنند، فرایند طبیعی میراث استعمار، عدم توازن در تولید علمی جهان، و مسایل داخلی و عمومی جهان سوم مثل فقر، بیسوادی، عدم وجود یک نظام آموزشی گسترده و بسیاری از مسایل دیگر می‌باشد. اشاعه دانش در جهان سوم موضوع پیچیده‌ای است. حتی در سطح مواد پژوهشی نسبتاً پیشرفته مسئله مشکل‌تر می‌شود و به مسایلی از قبیل درجه باسواد، شبکه‌های ارتباطات، زیربنای صنعت چاپ و نشر، سیاست‌های دولتی، جهت‌گیری دانشگاه‌ها و موضوعات دیگر مربوط می‌شود. با توجه به‌اثرات و کارکردهای سیاست اطلاع‌رسانی ملی یکی از نتایج بسیار مهم و لازم آن برقراری شرایط حرکت به سوی استقلال فکری و علمی و ساختن جامعه‌ای مستقل از طریق تقویت و پدید آوردن زیرساخت‌های لازم و پایه‌های مورد نیاز استقلال مذکور است (آلتباچ، ۱۳۶۱، ص ۱۲-۱۳، ۲۶؛ نیز ← ص ۱۰-۲۶).

کاستا در سال ۱۹۹۱ در مقاله‌ای تحت عنوان «سیاست اطلاع‌رسانی علمی و فنی ملی: ضرورت در مقابل واقعیت» می‌گوید در برزیل از دهه ۱۹۷۰ سیاست‌های اطلاعات علمی و فنی ملی متوالی به عنوان بخشی از طرح‌های گوناگون توسعه ملی تولید شده است، اما درواقع تأثیر کمی داشته است. تحلیل‌های وضعیت ملی درباره وضع اطلاع‌رسانی بین‌المللی تحت حاکمیت و تسلط کشورهای صنعتی قرار دارد. تحقق وضعیتی متعلق به برزیل، و کشورهای در حال رشد به طور عموم، به سیاستی نیاز دارد که در مسیر سود همه مردم باشد. قدم اول برانگیختن آگاهی عمومی نسبت به اهمیت و اضطرار بنا نهادن و اجرای یک سیاست ملی صحیح است.

مسئله یا نکته دیگر که تحت تأثیر سیاست اطلاع‌رسانی قرار می‌گیرد اعتباربخشی^۱ آموزش عالی است زیرا مواردی از قبیل پژوهش‌ها، نوآوری‌ها، اختراعات، مقالات و ... در تقسیم‌بندی شاخص‌های اعتباربخشی در شاخه شاخص‌های برون‌داد قرار می‌گیرد و کتابخانه و اطلاع‌رسانی جزء شاخص‌های درون‌داد و مؤثر در امر اعتباربخشی در آموزش عالی واقع می‌شود. با توجه به‌اینکه این شاخص‌ها در سیاست‌گذاری‌های آموزشی مورد توجه قرار می‌گیرند و در تعیین هدف‌های سیاست‌گذاری وسیله‌ای کارآمد هستند سیاست حاکم بر این شاخص‌ها که همان

سیاست اطلاع‌رسانی است و بطور مستقیم جریان این امور را مشخص می‌کند دارای اهمیت خاصی است. در ضمن WASC^۱ نیز کتابخانه، کامپیوتر، و سایر منابع یادگیری را در زمره ۸ استاندارد مورد نیاز برای اعتباربخشی دانشکده‌ها و کالج‌ها می‌داند و آن را یکی از عوامل اصلی موجود در سیستم آموزش عالی می‌داند (پازارگادی، ۱۳۷۷، ص ۱۲۹، ۱۳۱، ۱۳۲). برای رسیدن به نظام آموزشی عالی معتبری در سطح جهان باید عاملی را که نقش محوری و اساسی در آن دارد و در بالا ذکر شد مورد مذاقه و توجه قرار داد و مهمترین راه آن هم داشتن یک سیاست اطلاع‌رسانی هماهنگ و کارآمد در سطح کشور خصوصاً در زمینه اطلاعات علمی و فنی است.

نکته سومی که ضرورت سیاست اطلاع‌رسانی را تبیین می‌کند اقدام به برنامه‌ریزی در امور گوناگون از جمله امور علمی است. و از آنجائیکه اطلاعات دستمایه برنامه‌ریزی است. زیرا برنامه‌ریزی جز تلاش برای یافتن مطلوب‌ترین شیوه برای نیل به هدفی مشخص نیست. برنامه‌ریزی دارای دو مقوله تبیین و پیش‌بینی است، و هیچ یک از این دو مقوله بدون حضور اطلاعات قابل تصور نیست.... خمیرمایه برنامه‌ریزی اطلاعات است. تا ندانیم چه داریم، عوامل وادارنده و بازدارنده برای حضور وضع موجود چه بوده و چه راههایی برای بهبود، ارتقاء، و دست یافتن به مطلوب قابل پیمودن است فرایند برنامه‌ریزی تحقق نخواهد یافت. فرق است میان نبودن اطلاعات و دستیاب نبودن آن. ما در بسیاری موارد گرفتار فقر دستیابی به اطلاعات هستیم. دستیاب کردن اطلاعات مستلزم پیمودن مراحل است که گردآوری، ساماندهی و دسترس‌پذیر کردن اطلاعات از جمله این مراحل است. اطلاعاتی که پراکنده و گسسته باشد، از ساماندهی منضبطی پیروی نکرده باشد، و ابزارهای بهره‌وری از آنها فراهم نباشد، فی‌الواقع موجود نیست. تنها با اصلاح و بازنگری جدی در ساختار و شیوه اداره مراکز ذیربط [و یا شاید سیاستهای حاکم بر این مراکز] است که می‌توان سه عنصر آموزش، پژوهش و اطلاعات را در مثلثی واحد ترسیم کرد. نظام [اطلاعاتی] آرمانی نظامی است کاملاً قابل اعتماد، همواره دسترس‌پذیر، عاری از خطا، دارای توان پردازش و بازیابی آنی، اقتصادی و زیبا که استفاده از آن لذت‌بخش است و چنین نظامی در فرایند برنامه‌ریزی یا هر فرایند دیگری کارایی لازم را نشان می‌دهد (آزاد، ۱۳۷۵، ص ۳۵؛ حری، ۱۳۷۸، ص ۲۰۰-۲۰۱).

مسئله دیگر که ضرورت سیاست اطلاع‌رسانی را مطرح می‌کند توجه به حقوق جامعه استفاده‌کننده و نیز وظایفی است که نظام اطلاعاتی در قبال آنها دارد. زیرا این نکته که دسترسی مردم به اطلاعات حق تلقی شود یا نه یکی از ارکان مهم سیاست اطلاع‌رسانی است (بون، ص ۱۱۱). وجود سیاست اطلاع‌رسانی مشخص می‌کند که نظام مورد بررسی چنین حقی قائل شده است و چنین وظایفی را متقبل شده است یا نه؟ اصل «هر کتابی خواننده‌اش» از اصول پنجگانه رانگانانان بر این نکته تأکید می‌کند که نظام اطلاعاتی نباید منفعلانه در انتظار تقاضا برای مدارک باشد، بلکه «باید از هیچ کوششی فروگذار نکند تا اینکه برای هر کتابی خوانندگانش را تأمین کند». باید هدف نظام اطلاع‌رسانی این باشد که مؤلفین (و یا به عبارتی، آثار آنها) را با استفاده کنندگان کتابخانه

^۱The Western Association Or School Colleges

پیوند دهد. نظام اطلاع‌رسانی همانطور که خدمات خود را برای هر کاربر بالقوه‌ای تأمین می‌کند، باید در پی این باشد که تمام مدارک موجود را نیزاشاعه و توزیع کند (ویکری و ویکری^۱، ۱۳۸۰، ص ۱۱-۱۲). و بالاخره یکی از ضرورت‌های وجود سیاست اطلاع‌رسانی ایجاد هماهنگی و توانائیهای لازم در سطح کشور برای کمک به جریان جهانی تبادل اطلاعات علمی است که در مقدمه مطرح شد.

۲-۲. انواع سیاست اطلاع‌رسانی

هر واحدی، حتی کوچکترین نهاد اطلاع‌رسانی، از کتابخانه کوچکی در روستای دور افتاده، آرشیو محقری در یک اداره گرفته تا بزرگترین و پیچیده‌ترین نهاد، از نوعی سیاست اطلاع‌رسانی پیروی می‌کند، ولو آنکه این سیاست نامدون و نامکتوب باشد. در باب اینکه همه نهادها به گونه‌ای سیاست دارند تردیدی نیست زیرا که یکی از شرایط ذاتی و درونی هر نهادی سیاست داشتن است. از دیدگاه ساختاری و تشکیلاتی، همین که طرح بی‌شکلی در قالب نهادی دارای شکل متبلور می‌شود، در کنار بسیاری چیزها نوعی سیاست هم زاده می‌شود، اما اینکه سیاست این نهاد تا چه حد و به چه شکلی منظم، مدون، هماهنگ و کارآمد است باید مورد بحث و بررسی قرار گیرد. حتی نداشتن سیاست و برنامه و پیروی محض از آنچه عملاً پیش می‌آید نوعی سیاست است، اما سیاستی است که ما نقشی در تدوین آن نداریم (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۱۵؛ آذرنگ، ۱۳۸۰، ص ۱۴۷).

در ضمن این امر نیز قابل توجه است که تصمیم گرفتن درباره اینکه چه نوع سیاستی مناسبتر است هم بسیار دشوار است و هم بسیار ساده. اگر ندانیم که هستیم، چه هستیم، کجا هستیم، چه می‌خواهیم و به چه چیزی می‌خواهیم برسیم، راه بسیار دشواری در پیش خواهیم داشت. اما همین که تعیین و تعریف کردیم که چه می‌خواهیم و از کجا می‌خواهیم آغاز کنیم و به کجا برسیم خطوط اصلی سیاست و راهبرد بی‌درنگ کشیده می‌شود. اما به هر حال هر نهاد اطلاع‌رسانی، اگر بخواهد به عنوان نهادی کارآمد و هدفمند به فعالیت ادامه دهد، ناگزیر به داشتن سیاستی مدون است، و اگر مجموعه‌ای از نهادهای اطلاع‌رسانی بخواهند دور هم جمع شوند و نظام هماهنگی را تشکیل دهند، به سیاستی فراتر و گسترده‌تر از سیاست پیشین خود نیاز دارند. و اگر مجموعه‌ای از چند و چندین نظام بخواهند در قالب نظام گسترده‌تری با هدفهای بلندتر و در محدوده جغرافیائی وسیع‌تری فعالیت کنند، به سیاستی به مراتب فراگیرتر نیازمندند، تا برسد به مرحله همکاری نهادهای اطلاع‌رسانی در مقیاسهای ملی، بین‌المللی، منطقه‌ای و جهانی (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۲۱).

اولین نکته‌ای که باید مورد اشاره قرار گیرد و جایگاه سیاست اطلاع‌رسانی را در کلیت جامعه مشخص می‌کند این است که سیاست اطلاع‌رسانی را نمی‌توان از سیاست کلی و

1-Vickery & Vickery

عمومی جامعه تفکیک کرد، یا ارتباط آن را با سایر سیاستها نادیده گرفت، یا در طراحی آن به جنبه‌های دیگر بی‌اعتنا بود. سیاست اطلاع‌رسانی واقع بینانه، جایگاه خود را در جامعه و در کنار سیاستهای دیگر درست می‌شناسد، اما معنای سخن این نیست که اول باید به واقع بینی رسید و بعد به تدوین سیاست پرداخت. این دو را می‌توان دوشادوش پیش‌برد و به دست‌آورد. مهم، داشتن آمادگی برای واقع‌بینی و قدرت پذیرش برای تغییر و تصحیح است. اگر تلاشها در جامعه از همه سو آغاز شود و طراحان سیاستهای اطلاع‌رسانی نگرش و طرز کار خود را با توجه و در قیاس با طراحان سایر سیاستها هماهنگ کنند، به واقع‌بینی نزدیک می‌شوند. هماهنگ کردن سیاست اطلاع‌رسانی با سیاستهای ارتباطی، مخابراتی، علمی، فنی، پژوهشی، آموزشی، فرهنگی، و در گامهای بعدی با سیاستهای دیگر، تلاش ثمربخش در راه تدوین سیاست کلان هماهنگ است. نقش و تأثیر سیاستهای خرد بر سیاست کلان در همین است. سیاست کلان اطلاع‌رسانی، بازتابی از نگرش عمومی همه بخشهای جامعه و کل جامعه است. سیاست ملی اطلاع‌رسانی، نتیجه منطقی سیاست عمومی کشور است. حتی از سیاست اطلاع‌رسانی هر کشوری می‌توان نظام عمومی سیاست آن را باز شناخت. اگر فی‌المثل در سیاست اطلاع‌رسانی، اصل نظارت مطلق بر گردش اطلاعات مبنا قرار گیرد، به سادگی معلوم می‌شود که این سیاست متعلق به کشوری است که نظام مطلقه سیاسی بر آن حاکم است. سیاستهای اطلاع‌رسانی جزو آن دسته از سیاستهایی است که سیاست عمومی کشور، خود را در آن خوب و زود نشان می‌دهد. طرز کار نظام عمومی کشور را در آینه شفاف نظام اطلاع‌رسانی می‌توان دید. هر چه تولید، گردش، مصرف و به طور کلی چرخش اطلاعات سهلتر و آزادانه‌تر باشد، نظام شفافتر است. هر چه مانع از سر راه چرخش اطلاعات بیشتر برداشته شود، حقوق اعضای جامعه بیشتر و محترمتر است. خواندن ویژگیهای عمومی نظام از چهره نظام اطلاع‌رسانی کار دشواری نیست. پیوند میان این دو پیوند میان جزء و کل است (آذرننگ، ۱۳۷۸، ص ۱۱۶-۱۱۷).

برگر نیز سیاست اطلاع‌رسانی را یکی از انواع بسیار گوناگون سیاستهای عمومی می‌داند که دولتها می‌سازند. ولی در میان سیاستهای عمومی این نوع از سیاست نوپا است. همچنین تأکید می‌کند که به نظر برخی سیاست اطلاع‌رسانی همه جنبه‌های زندگی ما را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ بهبود اقتصاد ما به آن بسته است؛ نظام و تشکیلات ما به عنوان نتیجه‌ای از آن مورد دفاع یا تهاجم قرار می‌گیرد. سیاست اطلاع‌رسانی به دیدگاه کلانی مرتبط است که «با انتقال اطلاعات در مقیاس وسیع، بدون مراجعه به نظرات یا علائق اجزاء یا بخش‌های خاصی از جامعه» وابسته است (برگر، ۱۹۹۳، ص ۳، ۴، ۷).

پس از اینکه سیاست اطلاع‌رسانی را در زمره سیاستهای عمومی قبول کردیم به سازمان خود این سیاست وارد می‌شویم و ابتدا آن را به دو شاخه سیاست خرد و کلان اطلاع‌رسانی تقسیم می‌کنیم. خردی و کلانی سیاست اطلاع‌رسانی به نسبت کوچکترین واحد و بزرگترین واحد تشکیل دهنده محدوده زیر پوشش سیاست است. در واقع صفت خرد و کلان را بنا به قرارداد می‌توان به کار برد. ما هم می‌توانیم توافق کنیم که سیاست فرضی حاکم بر همه

نهادهای اطلاع‌رسانی کشورمان را سیاست کلان اطلاع‌رسانی بنامیم، و سیاست هر یک از این نهادها را سیاست خرد اطلاع‌رسانی. اما گذشته از توافق، عامل دیگری هم در تقسیم کلان و خرد دخالت دارد، و آن بُعد زمان، مکان، نیرو و منابع است سیاست هر کشوری، که مجموعه‌ای گسترده یا بسیار گسترده از سیاستهای کوچکتر و ریزتر است، سیاست کلی، سیاست جامع یا سیاست کلان Macro- Policy نامیده می‌شود، و سیاستهایی که اجزای آن را تشکیل می‌دهد سیاستهای خرد Micro- Policy. مثلاً سیاست کلان کشور ایران از مجموعه سیاستهای اقتصادی، صنعتی، نظامی، فرهنگی و نظایر آنها تشکیل می‌شود. هر کدام از اینها به نسبت سیاست کلان، سیاست خرد است، از همین جا پیداست که چنین رابطه‌ای کاملاً نسبی است (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۵-۱۶، ۱۰۴).

اگر جامعه‌ای در مجموع و در کل، برای به تحقق رسانیدن هدفهای اطلاع‌رسانی خود از الگویی هماهنگ پیروی کند، سیاست کلان و هماهنگ اطلاع‌رسانی بر آن جامعه برقرار است. چنین سیاستی، در شکل کاملاً مطلوب و هماهنگ، شاید در هیچ جامعه‌ای وجود نداشته باشد، و اصولاً هیچ جامعه‌ای را نمی‌توان یافت که عاری از تضاد منافع باشد و همه چرخها در آن با سرعتهای هماهنگ به سود همه بچرخند. تعارض هدفها و تضاد منفعتهای در همه جوامع دیده می‌شود، اما نسبت و نوع تضادها و تعارضهاست که جامعه‌ای را در ثبات و تعادل قرار می‌دهد و جامعه دیگری را به ورطه بحران می‌کشد. به همین دلیل سیاست کلان و هماهنگ اطلاع‌رسانی می‌تواند نسبی و در جامعه‌های مختلف اشکال گوناگونی داشته باشد. اگر سیاستهای متفاوت و متنوع اطلاع‌رسانی بخش خصوصی با هم، بخش دولتی با هم، و هر دو بخش بر روی هم در تضاد نباشند، سیاست کلان هماهنگ برقرار است و می‌توان گفت که اطلاعات و اطلاع‌رسانی در آن جامعه سیر طبیعی خود را طی می‌کند (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۱۴-۱۱۵).

سیاست اطلاع‌رسانی در کشور بنا به عوامل مختلف نظیر ساختار مدیریتی، برنامه‌ریزی و توسعه کشور، می‌تواند سیاست خرد در ردیف سیاستهای اقتصادی، مالی، اداری، نظامی، دفاعی، ارتباطی و غیره باشد، یا سیاست ریزتری از اجزای تشکیل دهنده سیاست علمی یا فرهنگی یا توسعه کشور. در هر حال، خود این نکته که سیاست هر حوزه‌ای تا چه عمق و گستره‌ای تنظیم و تدوین شود و در چه مرتبه‌ای و در ردیف کدام دسته از سیاستها قرار گیرد، از مسائل قابل بحث و به سهم خود با اهمیتی است که می‌تواند کاشف از مجهول باشد (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۰۴).

گذشته از خردی و کلانی سیاست اطلاع‌رسانی تقسیم‌بندیهای دیگری در این زمینه صورت گرفته است. از جمله سیاستها ممکن است فراگیر، جامع و تفصیلی باشد و همه زمینه‌ها و اجزای خود را با پوشش کامل فرا بگیرد. اما گاه ممکن است این گونه نباشد و تا مرتبه‌ای جامع و تفصیلی باشد، و از مرتبه‌ای پایین‌تر فقط شامل صورتی از اولویتها یا فقط مجموعه‌ای از روشها و رویه‌ها به شمار آید. سیاستها ممکن است کاملاً صریح، یا از برخی جهات صریح و از برخی جهات غیرصریح باشد. یا اینکه نه تنها صریح باشد، بلکه تصریحی هم باشد، مثلاً سیاست نظامی کشور ما، سیاستی است کاملاً صریح و تصریحی، سیاستی است آشکارا تدافعی و غیرتهاجمی. سیاستها

ممکن است، مدون، مصوب و اعلان شده باشد، و ممکن است نباشد، هر جا که نظم، قانونمندی، پرهیز حداکثر از دیوانسالاری، و فرایند رشد و توسعه‌جداً مدنظر است سیاستها شفافتر نوشته می‌شود و تصویب و اعلان می‌گردد. و هر جا که مجریان سیاستها بخواهند نظرشان را به گونه‌ای اعمال کنند یا به مناسبت‌هایی نظرشان را تغییر بدهند، از تدوین و تصویب و اعلان صریح سیاستها می‌پرهیزند. سیاستها می‌تواند توصیفی *Descriptive*، تشریحی *Interpretive*، تحلیلی *Analytic* یا تدبیری و اجرایی *Executive* باشد، و هر کدام از اینها روشی است که برای بیان کردن سیاست در قالب خاصی برگزیده می‌شود. با قطعیت نمی‌توان گفت کدام یک از این روشها مناسبتر است، زیرا که به عوامل مختلف مربوط به کاربرد سیاستها بستگی دارد، اما به طور کلی سیاست هر چه تحلیلی‌تر، تشریحی‌تر، و اجرایی‌تر باشد، فهمیدن آن ساده‌تر و به کار بردن آن آسانتر است. محدوده جغرافیایی اعمال سیاستها یکسان نیست، گاه سیاستی ملی است، گاه ناحیه‌ای، محلی، نقطه‌ای است، و گاه نیز منطقه‌ای، فراقومی، فراملی، بین‌المللی یا جهانی است. یا اینکه در یکی از محدوده‌های جغرافیایی، موضوعی یا حوزه‌ای است (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۰۵-۱۰۶).

سیاستها، با هر یک از این ویژگیها، یا ترکیبی از این ویژگیها، می‌تواند کنشی/کنشگرانه یا واکنشی باشد. سیاست کنشی، در پی پدید آوردن وضع و حالت خاصی به ویژه در آینده است، و سیاست واکنشی به دنبال اصلاح، تغییر، تبدیل یا ترمیم وضع موجود است. درسیاست اخیر، سیاستگذار دنباله‌رو رویدادهاست و احتمالاً ابتکار عمل با او نیست، اما در سیاست کنشی/کنشگر/کنشگرانه رویداد آفرین و آینده‌نگر و آینده‌گراست. اگر بخواهیم سیاست مطلوب را با چند صفت توصیف کنیم، می‌توان گفت سیاستی که جامع، مانع، صریح، تحلیلی-تشریحی، مدون، مصوب، اعلان شده، و نیز منعطف و تغییر و اصلاح‌پذیر باشد، در هر حوزه‌ای و از جمله در اطلاع‌رسانی، سیاست مطلوب به شمار می‌آید. این نوع سیاست، همه سو نگر است سیاستهای مدون و مصرح و متکی به حمایت قانونی بهترین وسیله شکستن طلسم بیم و بی‌اعتمادی است و ما به اتخاذ چنین سیاستهایی سخت‌نیزمندیم. (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۰۶؛ آذرنگ، ۱۳۸۰، ص ۲۰).

۲-۳. سیر تحول سیاست اطلاع‌رسانی علمی

در اوائل دهه ۱۹۶۰، دانشمندان و برنامه‌ریزان آینده‌نگر به این نتیجه رسیدند که برای استفاده خلاق از دانش و اطلاعات جدید باید شرایط و امکانات معینی فراهم باشد، از جمله: - بخش قابل ملاحظه‌ای از اهتمام و منابع دولت‌ها به توسعه نظام‌ها و خدمات اطلاعاتی در سطح ملی اختصاص داده بشود. - هدفهای مشترک در سطح بین‌المللی شناخته شود. - استانداردهای یکسان جهت تسهیل مبادله بازده‌ها و خدمات اطلاعاتی در سطح ملی و بین‌المللی تعیین شود. - مکانیزم مناسب بین‌الدولی جهت تضمین تداوم و هماهنگی فعالیتهای ملی و بین‌المللی توسعه و تکامل یابد. یونسکو به منظور جلوگیری از دوباره کاریها و صرفه‌جویی در هزینه و تسهیل امر مبادله اطلاعات

علمی و فنی در سطح جهانی و کمک به کشورهای عضو در زمینه ایجاد نظام ملی اطلاعاتی، برنامه‌ای را از سال ۱۹۶۶ طرح ریزی و پی‌گیری کرد. این برنامه به اختصار یونی‌سیست^۱ نامیده می‌شود که برنامه بین‌الدولی برای همکاری در زمینه اطلاعات علوم و فنون است و اساساً با اطلاعات علمی و فنی مرتبط بوده‌ولی در مراحل بعد علوم اجتماعی و انسانی را نیز در بر گرفته است. هدف یونی‌سیست ایجاد امکانات مبادله اطلاعات علمی و فنی بین دانشمندان و متخصصین کشورهای جهان و هماهنگ کردن نظامهای گردآوری، ذخیره، بازیابی و اشاعه اطلاعات است. این برنامه نه تنها به نظامهای ماشینی و دستی، یکنواخت کردن اطلاعات کتابشناسی، بالا بردن سطح مجله‌های علمی و فنی، بالا بردن سطح کارآئی کتابخانه‌ها، ایجاد همکاری بین آنها و استفاده از منابع موجود توجه دارد، بلکه به ایجاد نظامهای جهانی فراگیر نظیر INIS، AGRIS و DEVSIS نیز می‌پردازد. یونی‌سیست کشورهای در حال رشد را با تقویت و تحکیم زیربنای نظامهای اطلاع‌رسانی آنها به شبکه مبادله اطلاعات پیوند می‌دهد (مرکز مدارک علمی، ۱۳۵۵، ص ۱۰-۱۱؛ ادمز، ۱۳۵۹، ص ۸-۹، ۱۱، پانویس ۸).

یونی‌سیست وظایفی برای کانون ملی اطلاعات در کشورها توصیه می‌کند که در زیر به چند مورد آنها اشاره می‌شود: - برنامه‌ریزی و تنظیم سیاست اطلاعاتی به منظور هماهنگی با سیاستهای علمی و تحقیقاتی کشور؛ - پیش‌بینی خدمات ملی اطلاع‌رسانی براساس اولویتهای سیاست تحقیقاتی کشور و قابل گسترش برای برآوردن نیازهای اطلاعاتی آینده؛ - هماهنگ نمودن نظامهای اطلاع‌رسانی کشور جهت تسهیل مبادله اطلاعات علمی؛ و - ایجاد و توسعه همکاری با سازمانهای بین‌المللی جهت تبادل اطلاعات (مرکز مدارک علمی، ۱۳۶۱، بخش سوم، ص ۳۹).

بعدها با شرکت کارشناسان سازمانهای بین‌المللی اطلاعات علمی مانند فدراسیون بین‌المللی اطلاع‌رسانی (FID) مباحث مطروحه در طرح یونی‌سیست مورد نقادی و موشکافی قرار گرفت و نتایج این مباحث به صورت نشریه‌ای چاپ و منتشر شد. از سوی یونسکو پس از مطالعات فراوان کنفرانس یونی‌سیست از ۴ تا ۱۹ اکتبر ۱۹۷۱ در پاریس با شرکت ۸۳ نماینده از کشورهای جهان تشکیل شد، در این کنفرانس هیأت نمایندگی ایران از سوی مؤسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی شرکت کرد. اهمیت برنامه‌های علمی و فنی در توسعه ملی، یونسکو و کمیته‌های هدایت کننده و مشورتی یونی‌سیست را بر آن داشت تا جهت مبادله تجربیات اعضاء در زمینه مشکلات و مسائل کانونهای ملی مرکزی که مسئول برنامه‌ریزی، سازماندهی، و انجام خدمات اطلاعات علمی و فنی هستند، مجمعی برگزار کنند. در اجرای این امر، ترتیب تشکیل اولین مجمع یونی‌سیست در زمینه برنامه‌ریزی و انجام فعالیتهای ملی اطلاعات علمی و فنی داده شد و این مجمع با همکاری کمیسیون ملی یونسکودر یوگسلاوی و مرکز تحقیقات بین‌المللی در امر توسعه (در کانادا) از تاریخ ۲۰ تا ۲۳ آوریل ۱۹۷۶ در هرسگ نوی^۲ (یکی از شهرهای یوگسلاوی) برگزار شد. شرکت کنندگان

^۱UNISIST : United Nation Information System In Science and Technology

^۲-Herceg Novi

در این مجمع وظایف کانونهای ملی مرکزی را این‌گونه تعیین کردند: (۱) تنظیم سیاست ملی خدمات اطلاعات علمی و فنی؛ (۲) توسعه و تقویت برنامه‌ریزی ملی جهت ایجاد تسهیلات استفاده از اطلاعات علمی و فنی؛ (۳) هماهنگ ساختن اهداف بخشهای مختلف؛ (۴) تحقیق؛ (۵) فعالیتهای اجرایی؛ (۶) نمایندگی در سطح بین‌المللی؛ (۷) رهبری و هدایت توسعه شبکه ملی خدمات اطلاعات علمی و فنی (ادمز، ۱۳۵۹، ص ۲۰، ۲۸-۳۲؛ حری، ۱۳۷۴، ص ۱۲۰).

همپای مطالعات و تحقیقات ملی و جهانی درباره نظام ملی اطلاع‌رسانی، و سیاست اطلاعات علمی در ایران، شبکه اطلاع‌رسانی علمی و فنی ایران، و اهداف و وظایف نظامهای ملی اطلاع‌رسانی (از جمله ایران)؛ نهادهای آموزش عالی با برقراری دوره‌ها، کلاسها و انتشار منابع و آثار در زمینه اطلاع‌رسانی و کتابداری در ایران به تقویت علمی کتابخانه‌ها، مراکز اطلاع‌رسانی، شبکه‌های اطلاع‌رسانی و... پرداختند. نخستین سند گزارش دست نویس از دکتر حسین دانشی و همکاران وی بود که در سال ۱۳۵۱ برای تعیین وضعیت کنفرانس یونیسیست تدارک شده بود. به دنبال این گزارش، مقاله‌ای نسبتاً مفصل زیر عنوان «شبکه جهانی مبادله اطلاعات علمی» در نشریه فنی مرکز مدارک علمی به چاپ رسید که در آن درباره وضع کشورهای در حال توسعه اظهار نظر شده است.

«... کشورهای در حال توسعه... جهت تعیین سیاست علمی و تحقیقاتی و تنظیم برنامه‌های عمرانی و صنعتی خود برای جبران عقب‌ماندگی‌های خویش احتیاجی مبرم به بهره‌وری از نتایج تحقیقات و تجربیات کشورهای صنعتی رشد یافته دارند و واضح است که برای جذب صحیح و منطقی نتایج تحقیقات کشورهای توسعه یافته و اشاعه آنها بین محققین و علمای کشور خود لازم است که سازمانهایی مانند کتابخانه‌های تخصصی و مراکز دکوماناسیون داشته باشند و ضمناً ارتباط این سازمانها با سازمانهای مشابه در کشورهای صنعتی از طریق یک نظام بین‌المللی تأمین گردد تا آنکه علما و پژوهندگان در این کشورها بتوانند از نتیجه مطالعات و تحقیقات علمای کشورهای پیشرفته مطلع گردند. از بحث مختصر فوق چنین برمی‌آید که:

(۱) مبادله اطلاعات علمی برای توسعه و ترقی و ادامه حیات ملت‌ها امری ضروری است.

(۲) نظامهای موجود جمع‌آوری و اشاعه اطلاعات حتی المقدور باید یکنواخت شود و به همین منوال نظامهایی که بعداً به وجود خواهند آمد براساس ملاکهای بین‌المللی باشد، تاب‌توان اطلاعات علمی را به سهولت مبادله کرد.

(۳) برای از بین بردن شکاف میان کشورهای پیشرفته با کشورهای در حال رشد لازم است کشورهای اخیرالذکر مجهز به کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی غنی و فعال گردند...» (حری، ۱۳۷۴، ص ۱۲۰-۱۲۱).

پس از شرکت هیأت نمایندگی ایران در کنفرانس یونسکو (۱۹۷۱)، مرکز مدارک علمی وابسته به مؤسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی، بررسیهایی را در زمینه امکانات اتخاذ سیاستی هماهنگ در مورد گردآوری و اشاعه اطلاعات علمی و فنی آغاز کرد و موضوع را در جلسه دیگری که با حضور گروهی از صاحب نظران تشکیل گردید به بحث گذاشت. در

این جلسه، قرار شد مرکز مدارک علمی، گزارشی در این مورد تهیه کند. این گزارش در جلسه بعدی صاحب نظران مورد بررسی قرار گرفت و پس از اصلاحاتی که در آن به عمل آمد، به صورت نهایی چاپ و منتشر شد. در این گزارش دو نکته اساسی به چشم می‌خورد: (۱) تعیین یکی از مراکز به عنوان واحد هماهنگ کننده فعالیتهای مراکز مدارک ایرانی و رابط این مراکز با مجامع و شبکه‌های بین‌المللی اطلاع‌رسانی و نظارت بر اشاعه درست اطلاعات و برقراری ارتباط کامل علمی و اطلاعاتی میان واحدهای نیازمند دولتی و دانشگاهی؛ (۲) پیگیری سیاست استقرار نظام واحد بازبایی اطلاعات در مراکز مدارک دولتی و استفاده از امکانات و تسهیلات خدمات ماشینی مملکت در جهت سازمان دادن به بازبایی و اشاعه اطلاعات و برقراری رابطه و استفاده از شبکه‌ها و بانکهای اطلاعاتی از طریق نظامهای پیوسته (حری، ۱۳۷۴، ص ۱۲۱-۱۲۲).

مرکز مدارک علمی از سال ۱۳۵۰ با ایجاد شورای هماهنگی مراکز اسناد فعالیت خود را برای ایجاد همکاری در تقویت زیربنای ملی اطلاعات علمی آغاز کرد. با تشکیل شورای هماهنگی مراکز اسناد و تشکیل شورای مربوط به یونیسیست توسط کمیسیون ملی یونسکو در ایران در سال ۱۳۵۲، کوششها معطوف به اجرای توصیه‌های یونیسیست شد. در شهریور ۱۳۵۵ تهیه پیشنهاداتی در زمینه «سیاست اطلاعات علمی در کشور» ارائه شد. در اردیبهشت ۱۳۵۶ با همکاری یونسکو و سازمان برنامه امکان برگزاری «سمینار سیاست اطلاعات علمی و فنی در کشور» فراهم آمد. این سمینار امکان تهیه و تدارک «پیش‌نویس اساسنامه کمیته ملی یونیسیست» را در خرداد ۱۳۵۶ فراهم آورد. از سال ۱۳۵۷ به علت شرایط سیاسی کشور پیگیری مسائل مربوط به نظام ملی اطلاع‌رسانی تقریباً متوقف گردید ولی استفاده وسیع از کامپیوتر و تجهیزات وابسته به آن که از سالها قبل آغاز شده بود، رو به گسترش نهاد. استفاده وسیع از کامپیوتر در سازمانهای دولتی و پردازش ماشینی اطلاعات و داده‌ها، نیاز به واحد یا سازمانی داشت که بر مجموعه فعالیتهای ماشینی و کامپیوتری داده‌ها و اطلاعات نظارت داشته باشد. قبل از سال ۱۳۵۷، دفتر انفورماتیک در سازمان برنامه و بودجه با عنوان یک اداره کل فعالیتهای ماشینی پردازش داده‌ها را اداره می‌کرد. پس از تصویب قانون تشکیل شورای عالی انفورماتیک کشور در سال ۱۳۵۹ از سوی شورای انقلاب، وظایف هدایت و راهنمایی نظام‌کلی انفورماتیک کشور به عهده این شورای عالی گذاشته شد، و از طریق دبیرخانه شورای عالی انفورماتیک در سازمان برنامه و بودجه به این سازمان متصل گردید. تا سال ۱۳۶۰ مسأله شبکه ملی اطلاعاتی و نظام ملی اطلاع‌رسانی مسکوت ماند. ولی نیاز به سازماندهی وضعیت اطلاع‌رسانی در همه زمینه‌ها، سازمانها و مؤسسات دولتی را به فکر انداخت و یک سلسله فعالیتهای پراکنده جریان یافت، و مطالعاتی نیز صورت گرفت (حری، ۱۳۷۴، ص ۱۲۲-۱۲۳؛ مرکز اسناد و مدارک علمی، ۱۳۶۲، ص ۲-۳).

طرح بررسی وضعیت اطلاع‌رسانی در ایران در سال ۱۳۶۰ آغاز شد و شامل چهار مرحله بود: الف) شناسایی واحدهای پژوهشی به عنوان جامعه مصرف کننده اطلاعات. اطلاعات حاصل از آن تحت عنوان «نگرشی در وضعیت اطلاع‌رسانی ایران و چند کشور دیگر» منعکس گردیده است؛ ب)

مروری در وضع اطلاع‌رسانی کنونی ایران؛ ج) بررسی نظامهای اطلاع‌رسانی چند کشور جهان؛ د) بررسی توصیه‌های سازمانهای بین‌المللی درباره اهداف و وظایف نظامهای ملی اطلاع‌رسانی. که اطلاعات سه بخش مذکور نیز در همان عنوان منتشر گردید. همچنین طرحهای «شناسایی واحدهای تولید کننده اطلاعات در ایران»، «شناسایی کتابخانه‌های تخصصی و مراکز اسناد در ایران»، و «شناسایی شوراهای عالی کشور» به عنوان گزینه‌های مصرف کننده اطلاعات صورت گرفته است.

همچنین «طرح پیشنهادی شبکه اطلاع‌رسانی علمی و فنی کشور» در سال ۱۳۶۲ توسط مرکز اسناد و مدارک علمی انجام و نتایج آن منتشر شد که در نهایت به مرحله اجرا نرسید و در سطح پیشنهاد باقی ماند.

طرح نظام ملی اطلاع‌رسانی کشور از زمستان سال ۱۳۷۳ آغاز گردید و پس از تصویب و قبول حمایت مالی از سوی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، به اجرا در آمد. تهیه گزارش نهایی این طرح و تدوین اساسنامه شورای عالی اطلاع‌رسانی کشور در اسفند ۱۳۷۴ به اتمام رسید و ارائه گردید. در اجرای این طرح چندین صاحب نظر، متخصص و پژوهشگر در مراحل و بخشهای گوناگون آن مشارکت داشته‌اند. این طرح کوشیده است تا با مطالعه وضع موجود اطلاع‌رسانی کلان کشور، طرح مطلوب نظام ملی اطلاع‌رسانی را با توجه به ساختار مدیریتی و سازمانی و نیز ویژگیهای اقتصادی و فرهنگی ایران ارائه دهد، و در این راستا، تأکید مطالعه بر نظام اطلاعاتی رسمی است. بنابراین، آنچه از طریق کتابخانه‌ها، مراکز اسناد و مدارک، مراکز اطلاع‌رسانی، بانکها و پایگاههای اطلاعاتی صورت می‌گیرد مد نظر بوده است.

۴-۲. ساختار سیاست اطلاع‌رسانی علمی

۴-۲-۱. روساخت و زیرساخت

یکی از دیدگاههای موجود درباره ساختار سیاست اطلاع‌رسانی قائل است که ساختار سیاست اطلاع‌رسانی از ساختار خود اطلاع‌رسانی نشأت می‌گیرد. اطلاع‌رسانی مانند هر چیز دیگری دارای روساختها و زیرساختهایی است. سیاست اطلاع‌رسانی به زیرساخت و روساخت اطلاعاتی، هر دو توجه دارد و تناسب هر دو را با هم، البته در نگرش جامع در نظر می‌گیرد. روساختهای اطلاع‌رسانی به همه فعالیت‌های اطلاعاتی و اشکال و صورتهای اطلاعاتی گفته می‌شود که براساس زیرساختها پدید می‌آید. هر آنچه نهادهای اطلاع‌رسانی به عنوان محصول فعالیت خود عرضه می‌کنند یا انتشار می‌دهند، روساخت اطلاع‌رسانی است. هیچ روساختی بدون وجود زیرساخت مناسب پدید نمی‌آید. سیاست اطلاع‌رسانی فراگیر/جامع که بخواهد وضعیت موجود اطلاعاتی را به وضعیت مطلوب تبدیل کند، تأکید خود را بر ایجاد یا توسعه و تکمیل زیرساختها می‌گذارد و رابطه و تناسب آنها را با روساختها در نظر می‌گیرد. تأمین کردن روساختها بدون زیرساختهای اطلاع‌رسانی ممکن نیست. بنابراین، برای رسیدن به مقصودمان، ناگزیریم نخست زیرساختهای لازم

را ایجاد کنیم تا فعالیت و محصول فعالیت آنها، مقصود ما را تأمین کند (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۲۸، ۱۲۹-۱۳۰).

در برداشتهای مختلف، از زیرساختهای متفاوتی نام برده می‌شود، اما مواردی چون نهادهای اطلاع‌رسانی (کتابخانه، سندخانه، رسانه‌خانه، آرشیو، بانک اطلاعاتی و مانند آنها)، نهادهای تولید اطلاعات (مراکز تولید کننده اطلاعاتی، مراکز انتشاراتی، نشریه‌های تخصصی و جز آن)، نهادهای مصرف اطلاعات (مجموعه نهادهایی که اطلاعات به قصد آنها تولید می‌شود، و گاه می‌توانند سفارش دهندگان اطلاعات باشند، یعنی نیاز به اطلاعات را آنها ایجاد کنند، مانند همه واحدهای تولید کننده اطلاعات که خود بزرگترین مصرف کننده اطلاعات هستند)، نهادهای آموزشی و پژوهشی اطلاع‌رسانی (در همه سطوح آموزشی و پژوهشی) مجراهای اطلاع‌رسانی (مانند شبکه‌ها، پیوندگامها و یا کارگزاریها)، انجمنها، اتحادیه‌ها، تشکلهای صنفی در زمینه اطلاعات، قوانین، مقررات و حتی آیین‌نامه‌های حقوقی- مالی، به منزله زیرساختهای اطلاع‌رسانی شمرده می‌شوند. به این موارد باید تکنولوژی اطلاع‌رسانی را نیز افزود. البته در جوامع مختلف و بنا به طبیعت جامعه، ممکن است چیزی زیرساخت قلمداد شود که در جامعه‌های دیگر قلمداد نمی‌شود. برای مثال، در بسیاری از کشورها که سازمانها و تشکلهای نهادین نشده است و صورت‌های رسمی مدنی در آنها به وجود نیامده است، محافل و جرگه‌های غیررسمی، که بسیاری اوقات بسیار پر نفوذ هم هستند، جزو زیرساختها به حساب می‌آید و حتماً باید آنها را در نظر داشت (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۲۹-۱۲۸).

آذرنگ در جایی دیگر می‌گوید: به گمان من، سیاست و راهبرد اطلاع‌رسانی مناسب در کشورما، آن است که بتواند در وهله نخست اساسی‌ترین، ضروری‌ترین، و بنیادی‌ترین جنبه‌ها را در اطلاع‌رسانی تأمین کند. و این «ترین»ها، چیزی جز زیرساخت‌ها نیست... بدون داشتن زیرساختهای مناسب، هیچ یک از هدفها، طرحها و فعالیتهای بنیادی اطلاع‌رسانی، تحقق پذیر نیست. به گمان من، زیرساختهایی که باید در حد قابل قبول وجود داشته باشد، اینهاست: ۱) نهادهای اطلاع‌رسانی به نسبت کافی و براساس معیارهای پذیرفته شده؛ ۲) مواد و مطالب، تجهیزات، وسایل و دستگاههای لازم در اطلاع‌رسانی؛ ۳) تکنولوژی تولیدی اطلاعاتی/ اطلاع‌رسانی و دانشهای فنی آن؛ ۴) نظامهای آموزشی اطلاع‌رسانی؛ ۵) نظامهای پژوهشی اطلاع‌رسانی؛ ۶) قوانین، مقررات، آیین‌نامه‌های حقوقی، قانونی، مالی و اداری در اطلاع‌رسانی؛ ۷) تشکیلات صنفی و اتحادیه‌ها و انجمن‌های علمی- فنی اطلاع‌رسانی؛ ۸) تعیین جایگاه اطلاع‌رسانی در کشور و در میان سایر فعالیتهای و رفع ابهامات شغلی و حرفه‌ای اطلاع‌رسانان، به ویژه از طریق فرهنگهای مشاغل؛ ۹) تعیین مرزهای ملی، بین‌المللی و جهانی در اطلاع‌رسانی و ایجاد و تثبیت تصویر کلان و چشم انداز بلندمدت در اطلاع‌رسانی به ویژه در برنامه‌ریزیها؛ ۱۰) رواج و تثبیت این اصل که اطلاعات در کنار عوامل مولدی چون زمین، سرمایه، انرژی، کار و غیره از عناصر نخستین تولید ملی و از بنیادی‌ترین مبناهای تصمیم‌گیری است. هر موردی از این موارد دهگانه که وجود نداشته باشد باید ایجاد کرد. هر موردی که ناقص و نارسا و ناکارآمد باشد باید

تکمیل، رسا و کارآمد کرد. مواردی از اینها زیرساختهای مادی نیست، بلکه ذهنی-نگرشی است که به فرهنگ سازی و ترویجهای آموزشی بستگی دارد. سیاست و راهبرد ملی اطلاع‌رسانی ما می‌تواند بر این محور باشد، سیاست و راهبرد ملی زیرساختی... (۱۳۷۸، ص ۱۲۲-۱۲۳).

بسترسازی و ایجاد زیرساخت از اصلی‌ترین و اولی‌ترین وظایف دولتهاست، لاجرم به نظام‌آماري مستقل و واقع بینانه‌ای نیاز هست که سیر و تحول این زیرساختها را درست دنبال و درست منعکس کند. به کمک نظام آماري صحیح‌العمل است که می‌توان سیاست تصحیحگر داشت و به سرعت مسیر خود را اصلاح و شتاب را تنظیم نمود و در زمان مناسب و در نقطه مناسب به هدف رسید. در شرایطی که زیرساختها موجود باشد و درست کار کند، آرمانها و هدفهای تازه‌تری دیگری در میان می‌آید که بر پایه آنها می‌توان سیاستها و راهبردهای تازه‌تری تدوین کرد و به اجرا گذارد، مانند سیاستها و راهبردهای کارکردگرا، که کارکردهای اطلاع‌رسانی یا کارکرد نهادهای اطلاع‌رسانی را تغییر دهد یا اصلاح کند، یا سیاستها و راهبردهای ساختارگرا که ساختار نهادهای اطلاع‌رسانی کشور را با هدفها و کارکرد متناسب بسازد (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۲۳؛ آذرنگ، ۱۳۸۰، ص ۱۲).

۲-۴-۲. سیاستگذاران

دیدگاه دیگری که می‌تواند ساختار سیاست اطلاع‌رسانی را مشخص نماید سازندگان این سیاست و در واقع همان سیاستگذاران است. شاید نخست از همه ضرورت داشته باشد که این گمان را از ذهن بزداییم که تدوین سیاستها فقط وظیفه دولتهاست. چنین گمانی از دوره‌ای نشأت می‌گیرد که دولتها، یا به اصطلاح درست‌تر حکومتها، فعال می‌شاه بودند و بر همه شؤون زندگی مردم و بر همه فعالیت‌های جامعه نظارت داشتند. چنین گمانی در باب چنین دولتی اکنون دیگر روز به روز از واقعیتها بیشتر فاصله می‌گیرد، زیرا با پیدایش مفاهیم تازه‌ای از دولت و رواج گرفتن برداشتهایی که دامنه اختیارات دولتها و حکومتها را روز به روز محدودتر می‌خواهد، و نظارت مردم را از راه نهادهای خود مردم بر همه امور بیشتر و بیشتر می‌طلبد، و تشکلهای مردمی را در همه زمینه‌ها بیش از پیش و ضروری‌تر از گذشته می‌انگارد، دامنه عمل دولت تنگ و فقط به حوزه‌هایی منحصر می‌شود که نظارت مردم بر آنها حاکم و جاری باشد. واژه «سیاستگذار» اکنون به جامعه، نهادهای مختلف جامعه، مردم، همه مردم، همه یا برخی از تشکلهای مردمی یا اجتماعی باز می‌گردد که دولت یا حکومت هم تحت یا ذیل آن قرار می‌گیرد، و حتی اگر وظیفه یا مأموریت تدوین و اجرای سیاستی به او واگذار شود... واژه سیاستگذار در واقع گسترش معنا و مصداق یافته است و عناصر تازه و چندگانه‌ای را در دامنه معنایی خود جای داده است که اندیشمندان، صاحب‌نظران، صاحب‌قلمان و متخصصان و کارشناسان از مهمترین آنها هستند. فراخواندن به مشارکت در سیاستگذاریها، اکنون دیگر همکاری با حکومت و زیرنظر حکومت نیست، بلکه مشارکت در روندی است بسی فراتر از نهادی یا بخشی از جامعه، توجه بیشتر و دقیق‌تر به این

نکات، به ویژه برای کشورهای جهان سوم که معمولاً دوره‌های گذار و تلاش در راه توسعه را از سر می‌گذرانند اهمیت بیشتری دارد، چه تلاش در راه رشد و توسعه، به همکاری، هماهنگی و همسویی نیازمندتر است (آذرنگ، ۱۳۷۸، ۱۰۷-۱۰۸).

روزگار انتقال طرحها و اندیشه‌ها از مرتبه کلان به مراتب خرد گذشته است. در تحولات عصر پسامدرن، جامعه به گونه دیگری و از پائین به بالا ساخته می‌شود. اطلاع رسانان جدا از متخصصان دیگر نیستند و اندیشمندان اطلاع‌رسانی اگر به نقش بسیار تأثیر گذار خود از راه طرح افکار و آمال حوزه تخصصی در هدفهای عمومی جامعه به خوبی واقف نیستند، خوب است که نقش واقعی خود را باز بشناسند و باز بیابند. اطلاع رسانانی که از این تأثیرهای عمومی غافل شده‌اند و خود را خدمت رسانی پنداشته‌اند که طرحها و اندیشه‌ها را کسانی دیگر و از جایی دیگر باید به آنان عرضه کنند، از تأثیر عمیقی که در جهان کنونی اجزاء بر کل می‌گذارند، بی‌خبر مانده‌اند. این ناآگاهی، که تقریباً در همه کشورهای در حال توسعه کم و بیش رواج دارد، ضد اندیشه، ضد نوآوری و ضد تحول است. بسیاری از اطلاع رسانان بی‌آنکه خود بدانند یا خود بخواهند، به عاملهای بازدارنده و ایستا تبدیل می‌شوند، زیرا نقش مؤثر خود را در راه تغییر نهادهای اطلاع‌رسانی از طریق تغییر نگرشها و سیاستها و گذاشتن تأثیر بر سیاستهای فراتر و کلان‌تر از یاد می‌برند. از سوی دیگر به این واقعیت بسیار مهم باید توجه داشت که تأثیر نهادهای مدنی و مردمی در سیاستهای خرد بسی بیشتر از تأثیر نهادهای دولتی است. دولت در عرصه سیاستهای کلان مسئولیت مستقیم دارد، اما در عرصه سیاستهای خرد که جبهه تعامل و گفت و گو میان نهادهای مدنی و مردمی و نهادهای دولتی بسیار گسترده می‌شود، نهادهای مدنی و مردمی می‌توانند ابتکار عمل را به دست بگیرند، و باید هم به دست بگیرند... تعامل میان این دو به غنای سیاستها و برنامه‌ها کمک می‌کند (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۱۷-۱۱۸؛ آذرنگ، ۱۳۸۰، ص ۲۰).

تشکیل گروههای سیاستگذار البته در هر جامعه به مناسبات و ساختار اجتماعی آن جامعه بستگی دارد و در این خصوص نمی‌توان از قاعده‌ای کلی سخن گفت. ممکن است دولت‌عده‌ای را بنا به تخصص، سمت یا مسئولیت برگزیند و تدوین سیاست و راهبرد اطلاع‌رسانی کشور را از آنها بخواهد، یا واحد(هایی) را به این کار بگمارد و از آن (ها) بخواهد که سیاست را برای تصویب و اجرا تدوین کنند. نیز ممکن است هیأتی کارشناسی- تخصصی از میان سیاستهای موجود یکی را عیناً یا با تغییراتی برگزیند و پیشنهاد کند. اینها از جمله اشکال تدوین سیاست و راهبرد اطلاع‌رسانی دولتی است. شق دیگر اینکه نهادها و متخصصان اطلاع‌رسانی، و احیاناً با همکاری نهادها و متخصصان حوزه‌های دیگر، سیاست و راهبرد(هایی) را تعیین و تدوین و از همان مجراهایی که در جوامع دموکراتیک، حکومتها را به ضرورتها و اجرای آن وادار می‌کنند، و به شیوه‌ای که مناسب می‌بیند، پیشنهاد کنند. انجمنهای علمی، فنی و حرفه‌ای، اتحادیه‌ها و تشکیلات صنفی از جمله بهترین و مناسبترین مجراها در کشورهایی است که این تشکلهای را دارند. راه دیگر این است که صاحب‌قلمان اطلاع‌رسانی، از طریق طرح کردن و گوشزد نمودن مطلب، نشان دادن اهمیتهای سیاستها و

راهبردهای اطلاع‌رسانی، و یادآوری وظیفه‌ها و مسئولیت‌های نهادهای مختلف کشور، و مقایسه و سنجش موقعیت کشور با کشورها و جوامع دیگر، این بحث را در حوزه خرد جمعی و وجدان عمومی‌وارد کنند و از طریق فشار هشیاری و آگاهی، نهادهای غیرحساس و دیرشنود یا سخت شنود رابه کار وا دارند. در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، به ناچار این راه و شیوه را باید برگزید (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۱۸-۱۱۹).

۲-۴-۳. فرایند سیاستگذاری

سیاستها معمولاً از سه مرحله کلی و اصلی تشکیل می‌شود: (۱) تعیین سیاست (سیاستگذاری) (۲) اجرای سیاست (کاربرد)؛ (۳) بررسی نتیجه‌ها، ارزشیابی، تصحیح و تکمیل (بازخورد)، هر کدام از این مرحله‌ها خود به مراحل دیگری تقسیم و از اجزایی کوچکتر تشکیل می‌شود. موفقیت هر سیاستی در گرو این است که هر سه مرحله به هم پیوسته و با هم‌سازگار باشند و هر یک بتواند مرحله پیش از خود را تکمیل کند. یعنی چیزی بر آن بیافزاید، نه‌که چیزی از آن بکاهد. در مرحله نخست، داشتن تصویری دقیق و واقع بینانه از وضع موجود، و تصور روشنی از وضع مطلوب، به تشخیص و تعیین هدفها کمک می‌کند. در مرحله دوم، تعیین و تعریف کردن مسئولیتها، روشن بودن وظایف، حذف کردن هر گونه اصطکاک احتمالی، ترسیم درست مرزها و محدوده‌ها و نیازمند ساختن همه اجزاء به هم، به گونه‌ای که هر جزئی جزء دیگر را مکمل خود ببیند نه مزاحم خود، داشتن مجموعه قواعد، آیین‌نامه‌های اجرایی روشن و صریح و دستورالعملهای گویا، ضرورت دارد. در مرحله سوم، داشتن معیارهای ارزیابی، شاخصهای تجربی برای ارزیابی، و مطابقت دادن مشاهدات و یافته‌ها با معیارهای ارزیابی، بسیار لازم است. اگر سیاستی با امتیازات زیر تهیه شده باشد: (۱) مدون، منظم، مکتوب؛ (۲) روشن، صریح، قابل فهم؛ (۳) هدفمند، انگیزه آفرین، آرمان بخش؛ (۴) زمانمند، دستیاب در زمان قابل قبول؛ (۵) واقع‌گرایانه، خردپذیر؛ (۶) سنجش پذیر، قابل محاسبه‌های کمی؛ (۷) دارای نتیجه‌ها و ثمره‌های محسوس، و سه مرحله اصلی خود را درست بگذارند، به تجربه عملی سیاستهایی که وضعیت موجود خود را به وضعیت مطلوب دلخواه خود تبدیل کرده‌اند، با موفقیت رو به رو خواهد بود (آذرنگ، ۱۳۷۸، ص ۱۰۸-۱۰۹).

۲-۴-۴. محتوا و پوشش

کارتراند^۱ و دیگران سیاست اطلاع‌رسانی را به دسته‌های زیر تقسیم می‌کنند: (۱) مدیریت منابع اطلاعاتی فدرال؛ (۲) تکنولوژی اطلاعاتی برای آموزش، ابداع، و رقابت؛ (۳) ارتباطات راه دور، پخش و انتقالات ماهواره‌ای؛ (۴) ارتباطات بین‌المللی و سیاست اطلاع‌رسانی؛ (۵) افشای

اطلاعات، محرمانه بودن و حق خصوصی بودن؛ ۶) نظارت، و جرم کامپیوتری؛ ۷) مالکیت فکری؛ ۸) سیاستهای کتابخانه و آرشیوها؛ ۹) اتاق پایاپای نظامهای اطلاع‌رسانی دولتی و اشاعه (نقل از برگه، ص ۶).

دیدگاهی مشابه را مانتن و تیمان^۱ (۱۹۸۳، ص ۱۰-۱۱) در توصیف سیاست اطلاع‌رسانی ارائه می‌دهند. از نظر آنها سیاست اطلاع‌رسانی یعنی معیارهای کسب نتایج تحقیقات علمی توسط استفاده کنندگان در سریعترین زمان ممکن و با حداکثر تأثیر. سیاست اطلاع‌رسانی یعنی کمک مالی یا هر گونه کمکی به تقویت صنایع نشر، ارتباطات راه دور، کامپیوتر و میکروالکترونیک. یعنی سیاست پخش و ارتباطات راه دور- تحت نظارت یا آزاد. یعنی سیاستهای مرتبط با کتابخانه‌ها و آرشیوها، یعنی قوانین مربوط به کپی‌رایت (حق مؤلف)، خصوصی‌سازی^۲، و جریان فراملی داده‌ها. یعنی سازمان جریانهای اطلاعاتی درونی متعلق به دولت- جریانهایی که اساس تصمیمات دولت را تشکیل می‌دهد. و یعنی سیاستهای آگاهی دادن به شهروندان در مورد تصمیمات دولت. یعنی سیاستهایی که در آموزش در مورد اداره کامپیوترها مورد نظر است و نیز سیاستهای پرهیز از پیدایش یک پرولتاریای جدید اطلاع‌رسانی. پس هر یک از تعاریف فوق می‌تواند جزئی از سیاست اطلاع‌رسانی باشد در عین حال که می‌تواند به منزله کل آن تلقی شود (برحسب مورد).

۲-۴-۵. ساختار سلسله مراتبی

در عین حال سیاست اطلاع‌رسانی جزئی از سیاست کلی کشور است و همچنان که در مجمع‌هرسگ نوی توسط شرکت کنندگان مورد تأیید قرار گرفت باید میان سیاستهای ملی اطلاعات علمی و فنی با سیاستهای ملی در زمینه‌های علمی، فنی، کشاورزی، توسعه صنعتی، پیشرفت اقتصادی و اجتماعی و رفاه عمومی ارتباط و هماهنگی ایجاد شود. هر جا که برنامه‌ریزی ملی وجود دارد، برنامه‌ریزی جهت پیش‌بینی و تهیه خدمات علمی و فنی جزو ضروری و اساسی برنامه ملی است (ادمز، ۱۳۵۹، ص ۴۹).

۲-۵. آموزش عالی در ایران؛ سازمانهای مرتبط با سیاستگذاری اطلاع‌رسانی در ایران

سابقه آموزش عالی در ایران بسیار قدیم است، از میان مواد تعلیمات عالی به رشته پزشکی اهمیت فوق‌العاده داده می‌شده است. یکی دیگر از مواردی که اهمیت فوق‌العاده داشته است

^۱ -Marten & Tim man

^۲ Privacy

حقوق می‌باشد. در اوستا و کتیبه‌های باقی مانده اشاراتی به آموزش و قوانین آن در موارد فوق وجود دارد. از جمله مؤسسه‌های تربیتی و آموزش عالی که در دوران قبل از اسلام در ایران به وجود آمد و شهرت جهانی یافت دانشگاه گندی شاپور را می‌توان نام برد که از قرن چهارم تا دهم میلادی وجود داشت. اردشیر بابکان در قرن سوم میلادی وسیله آوردن کتابهای ادبی و علمی از کشور هندوستان و بیزانس را فراهم کرد و دستور داد در محل دهکده شاه‌آباد کنونی در خوزستان که به نام پسرش گندی‌شاپور نامید نگاهداری کنند. جرج سارتن در کتاب تاریخ علوم، دانشگاه گندی شاپور را بزرگترین مرکز علمی و فکری آن زمان می‌نامد (افضل، ۱۳۴۸، ص ۱-۲).

ایرانیان در دوره قدرت و عظمت اسلامی، در پایه‌گذاری، تدوین و گسترش فرهنگ اسلامی و معارف و علوم در سطح عالی به خصوص نفوذ و اثرات آنها در مغرب زمین به طور مستقیم یا غیرمستقیم فعالیت و سهم شایان افتخار بر عهده داشته‌اند. همین که کتابها و علوم ایرانی و یونانی به زبان عربی ترجمه شد در نقاط مختلف ایران مدارس عالی به وجود آمد که اهم و معروفترین آنها مدارس بیهقیه و سعیدیه بود. مهمترین این مدارس عالی که در دوره اسلامی در ایران تأسیس شد مدرسه نظامیه بغداد بود. از مشخصات مهم همه مدارس دوره اسلامی در ایران، وجود کتابخانه بوده است. یکی از استادان تحت عنوان «خازن دارالکتب» مدیریت کتابخانه را بر عهده می‌داشت (افضل، ۱۳۴۸، ص ۲-۳).

نخستین مؤسسه تعلیم عالی به شکل جدید در ایران دارالفنون است که سال ۱۲۶۸ ق. تأسیس شده یعنی ۲۰ سال قبل از دارالفنون توکیو و سه سال پس از دارالفنون استانبول. برنامه دارالفنون در ابتدای امر منحصرأ علمی و فنی بود و به خصوص جنبه نظامی داشت. از سال ۱۳۰۷ به بعد کم‌کم فکر تأسیس دانشگاه در ایران قوت گرفت و بالاخره در سال ۱۳۱۳ قانون تأسیس دانشگاه تهران به تصویب رسید. پس از انقلاب اسلامی با تأسیس ستاد انقلاب فرهنگی با فرمان حضرت امام در تاریخ ۱۳۵۹/۳/۲۳ نظام آموزش عالی کشور بازبینی گردید. سرانجام، ستاد انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۱/۲۹ به شورای عالی انقلاب فرهنگی تبدیل و به تعیین اهداف برنامه‌های فرهنگی، آموزشی، پژوهشی، و علمی پرداخت (افضل، ۱۳۴۸، ص ۴، ۵؛ گزیده مقالات دایرةالمعارف آموزش عالی، ۱۳۷۶-۱۳۷۸، مقدمه، ص نه).

از وظایف شورای عالی انقلاب فرهنگی نظام جمهوری اسلامی ایران و تعیین اهداف و خط‌مشی‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و اجتماعی کشور؛ تدوین و تصویب سیاستهای اساسی تبلیغات کشور؛ تعیین سیاستهای نظام آموزشی و پرورشی و آموزش عالی کشور؛ برنامه‌ریزی و تهیه طرحهای خاص برای شناسایی، جذب و تعالی فکری نخبگان و تربیت و پرورش علمی و معنوی استعدادهای درخشان و بهره‌گیری از تواناییها و ابتکارات و خلاقیت‌های آنان؛ سیاستگذاری تدوین کتب درسی و تعیین ضوابط نشر کتاب و تولیدات هنری و فرهنگی؛ سیاستگذاری ساماندهی نظام اطلاع‌رسانی کشور و نحوه نظارت بر آن؛ و تعیین مرجع برای طرح، تدوین و تصویب برنامه‌های فرهنگی، پژوهشی، آموزشی، علمی و تحقیقاتی است (آشنایی با شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۰، ص ۴۰-۴۳).

یکی از مؤسساتی که در زمینه اطلاع‌رسانی در ایران فعالیت دارد «موسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی» است که وظایف آن عبارتند از: پژوهش و مطالعه در برنامه‌ریزی علمی و تحقیقاتی و آموزشی؛ گردآوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات و آمار مربوط به امور علمی، تحقیقاتی و آموزشی؛ برنامه‌ریزی علمی، تحقیقاتی و آموزشی کشور در کلیه سطوح؛ کمک به تربیت کادر لازم در زمینه‌های مربوط به پژوهش‌های علمی و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی؛ کمک به انتشار، یا انتشار نتایج تحقیقات و بررسی‌های علمی و کتابها و نشریاتی که در پیشرفت هدفهای علمی و آموزشی و تحقیقاتی کشور مؤثر خواهد بود؛ پژوهش در امر راههای گسترش اطلاعات علمی و فنی، اهتمام به ایجاد خدمات علمی مربوط و ارائه آن جهت استفاده در امور علمی و آموزشی و تحقیقاتی؛ و گسترش علم کتابداری نو و ارائه خدمات کتابداری. از مؤسسات دیگر که در این زمینه فعال هستند سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران، مرکز اسناد و مدارک علمی، شورای پژوهشهای علمی کشور هستند. همچنین شورای عالی اطلاع‌رسانی کشور که مرجع سیاستگذار در زمینه اطلاع‌رسانی است و در سالهای اخیر تأسیس شده است (اساسنامه مؤسسات پژوهشی کشور، ۱۳۶۱، ص ۹۸؛ برای توضیحات بیشتر در مورد شورای عالی اطلاع‌رسانی ← حری، ۱۳۸۰ الف).

شوراهای پژوهشی دانشگاه به منظور سیاستگذاری و برنامه‌ریزی در جهت ارتقای کیفیت پژوهش در دانشگاه تشکیل شده‌اند و وظایفی از قبیل پیشنهاد هدفها و خط مشی پژوهشی دانشگاه و نیز همکاری در تدوین سیاستهای پژوهشی کشور دارند. همچنین شورای پژوهشی دانشکده‌ها در جهت تصویب طرحهای پژوهشی در سطح دانشکده و شناخت توانمندیها و زمینه‌های پژوهشی و نیز فرصت‌های مطالعاتی و شرکت در همایشها تشکیل شده‌اند. در پی تشکیل این شوراهای و انجام اقداماتی نظیر توجه به سیاستهای عدم تمرکز و تفویض مسئولیت‌بررسی و تصویب طرحها به شورای پژوهشی گروههای دانشکده‌ها، مؤسسات پژوهشی و کمیسیونهای تخصصی، صدور مجوز خرج به معاونین پژوهشی دانشکده‌ها و مراکز و نیز تهیه دستورالعملهای جدید پژوهشی با تشکیل کمیسیون برنامه‌ریزی و سیاستگذاری، تعداد بیشتری از اعضای هیأت علمی در امور پژوهش مشارکت و فعالیت یافته‌اند (معاونت پژوهشی دانشگاه تهران، ۱۳۷۸، مقدمه).

فصل سوم

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

۳-۱. سنجش اعتبار و روایی پرسشنامه ها

قبل از توزیع پرسشنامه ها نیاز به وضعیت روشن و قابل اطمینانی از نظر اعتبار و روایی آنها وجود داشت. لذا درصدد سنجش اعتبار و روایی پرسشنامه ها برآمدیم. برای این کار تعدادی از هر یک از آنها تکثیر کردیم. دانشگاه الزهراء با شش دانشکده و کتابخانه مرکزی و معاونت پژوهشی کل انتخاب شد. با مراجعه حضوری پرسشنامه ها توزیع شد. از همین مرحله مشکلات کار با پرسشنامه نمایان شد. برای پذیرش پرسشنامه مقاومت هایی وجود داشت. برخی کمبود وقت برای اختصاص دادن به پرکردن پرسشنامه را مطرح می کردند. برخی کتابخانه تحت اداره خود را درخور پاسخ دادن به چنان پرسشهایی نمی دانستند و واقعاً همینطور هم بود. گاهی یک اتاق با تعدادی کتاب فهرست نشده بدون هیچگونه مواد کتابخانه ای دیگر کتابخانه دانشکده ای محسوب می شد. برخی از کتابداران دانش حرفه ای کافی را برای درک و پاسخ دادن به پرسشنامه نداشتند و بسیاری از اصطلاحات موجود در آن را نمی دانستند، زیرا تخصص آنها کتابداری نبود. دستیابی به معاونین پژوهشی نیز بسیار مشکل بود. اغلب آنها بسیار پرکار بودند و به سختی می شد آنها را یافت. به ناچار پرسشنامه آنها در صندوق پستی یا زیر در اتاق قرار می گرفت یا از مستخدم دانشکده تقاضا می شد که آن را به ایشان برساند. بهترین حالت وقتی بود که آنها منشی داشتند. برخی از دانشکده ها هم معاون پژوهشی نداشتند یا اگر داشتند از نظر اهمیت و کیفیت مانند کتابخانه های مذکور در بالا بود. پس از دریافت پرسشنامه نیز مشکل کمبود وقت برای پرکردن پرسشنامه مطرح بود.

برای جمع آوری پرسشنامه ها در این مرحله از مراجعه حضوری استفاده شد. پس از سه بار مراجعه و با پافشاری و استقامت پرسشنامه های کتابخانه ها جمع آوری گردید. اما معاونین پژوهشی همچنان غیر قابل دسترسی بودند. در مراجعات به عمل آمده پاکت تمپر و آدرس دار برای آنها فراهم شد و با کمک یادداشت یا منشی های دانشکده ها سعی در برانگیختن آنها به پاسخ دادن شد. همچنین شماره تلفن آنها برای پیگیری تلفنی اخذ شد. ولی با وجود تمام اقدامات فوق نهایتاً تنها ۴ مورد از پرسشنامه های "تولید اطلاعات" و ۶ مورد از پرسشنامه های "خدمات" جمع آوری شد. آن هم پرسشنامه هایی ناقص که بسیاری از گزینه ها بی پاسخ مانده بودند.

این قسمت از کار حدود یک ماه وقت برد. در نهایت تعداد کمی پرسشنامه ناقص در دست بود که با وجود استخراج و تحلیل داده ها، قابلیت دستیابی به اطمینان از وجود اعتبار و روایی را نداشتند. داده ها ناکافی و ناقص بود و وقت لازم برای تکرار کار وجود نداشت. لذا با چند تن از اساتید مشاوره انجام شد.

برای سنجش اعتبار می شد به اعتبار محتوایی اکتفا کرد. نظر چند تن از استادان و تایید محتوای پرسشنامه های تهیه شده این اطمینان را فراهم ساخت. پاسخ یکی از استادان مبنی بر این بود که پرسش های مطرح شده حوزه وسیعی را مطرح می سازند که به لحاظ تنوع و تعدد محورهای تحت پوشش، هماهنگی مورد نیاز برای سنجش اعتبار و روایی در آنها وجود ندارد. در

صورتی می توان این کار را انجام داد که پرسش ها در یک جهت و یک محور قرار داشته باشند و عنصر واحدی را بسنجند. علاوه بر این طبق نظر در کتاب برونر، سنجش اعتبار و روایی لازمه لایتغیر هر پرسشنامه نیست. پس این پرسشنامه ها با توجه به طبیعت و ویژگی آنها و نیز نظر برونر بدون سنجش اعتبار و روایی می تواند مورد استفاده تحقیقی قرار گیرد.

با توجه به نظر استاد گراندنر و نیز تایید اعتبار محتوایی پرسشنامه ها و همچنین مشکلات موجود از انجام کار سنجش نظری اعتبار و روایی صرفنظر گردید. اما انجام این کارها سبب پی بردن به مسایل مفیدی در جهت اصلاح روند کار گردید. از جمله تهیه فهرستی از اصطلاحات تخصصی به کار رفته در پرسشنامه و ارایه توضیحاتی از هر یک؛ اصلاحاتی در شیوه توزیع و گردآوری پرسشنامه، مثلاً مشخص شد که توزیع حضوری، پیگیری تلفنی و جمع آوری از طریق پست بهترین شیوه است.

۲-۳. توزیع و گردآوری پرسشنامه

توزیع پرسشنامه ها پس از تکثیر و آماده سازی آنها آغاز شد. همراه هر پرسشنامه یک پاکت که دارای تمبر و آدرس گیرنده بود قرار داده شد تا هر پاسخ دهنده بتواند پس از تکمیل پرسشنامه در وقت مناسب و دلخواه خود آن را پست کنند. البته در تمام موارد، اگر فردی مایل بود بطور حضوری پرسشنامه را پس دهد با درخواست او موافقت می شد و برای تحویل حضوری مدتی بعد محقق در محل حاضر می شد. تنها ۲ مورد از دانشگاه ها که دانشکده هایشان بسیار پراکنده بود، یعنی دانشگاه علامه طباطبائی و دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی پرسشنامه هایشان از طریق پست سفارشی ارسال شد. که با اقبال کمی مواجه شدند. محقق هر روز در یکی از دانشگاه های شهر تهران حاضر می شد و با مراجعه به یک یک دانشکده ها و دیدار با کتابدار یا مدیر کتابخانه و نیز معاون پژوهشی یا منشی او یا کسی که مرتبط با او باشد بسته ای از پرسشنامه و پاکت و توضیحات کافی را در اختیار آنها قرار می داد. در هر مورد شماره تلفن برای ارتباط و پیگیری بعدی تهیه می شد. در این مرحله برخوردها نسبتاً خوب بود. و در غالب موارد پذیرش پرسشنامه با اقبال به خود محقق که مشخصات او در ابتدای پرسشنامه آمده بود گرفته می شد. به نظر می رسد که در ایران توزیع پرسشنامه توسط افراد دیگر اصلاً جا نیفتاده است.

کار توزیع حضوری طاقت فرسا و مشکل بود. لازم بود محوطه های وسیع دانشگاه ها سراسر پیموده شود تا دانشکده ها یافته و به آنها مراجعه شود. بعضی دانشکده ها دارای طبقات متعدد تا حدود ۱۰ طبقه و بسیار وسیع بودند. پیدا کردن کتابخانه و معاونت پژوهشی مستلزم پیمودن تمام دانشکده بود. گاه دو یا سه بار تمام این طبقات طی می شد تا پرسشنامه ای توزیع و تحویل گردد. زیرا برخی درخواست می کردند که همان روز پرسشنامه تکمیل شده را تحویل دهند و در انتهای روز یا روزهای بعد باید مجدداً محقق به آنجا بازمی گشت. کار توزیع در حدود دو تا چهار هفته طول کشید. برخی از دانشگاه ها دو تا سه روز وقت گرفت.

همزمان با توزیع از هفته دوم کار پیگیری تلفنی هم شروع شد. با توجه به عدم دسترسی محقق به خط تلفن، لازم بود این کار با استفاده از تلفن عمومی صورت گیرد که مشکلات خاص خودش را داشت. و به نوبه خود مشکل و طاقت فرسا بود. گاهی با یک مرکز بارها و بارها تماس گرفته می‌شد تا با فرد مورد نظر صحبت شود گاه پیگیری‌های متعدد هم هیچ پاسخی در پی نداشت و بی‌نتیجه بود.

از هفته دوم برگشت پرسشنامه‌ها از طریق پست نیز شروع شد. در روزهای آغازین با سرعت رضایت بخش و سپس متوقف شدن آن قبل از رسیدن تعداد آنها به حد کافی، لازم بود تعداد هر یک از آنها به ۶۰ درصد برسد تا اطلاعات آنها قابل اتکا باشد. پیگیری تلفنی ادامه پیدا کرد و پیگیری حضوری نیز افزوده گشت. باز لازم بود به دانشگاه‌ها مراجعه شود و از افراد درخواست شود که پرسشنامه‌ها را پاسخ دهند. تعدادی از افراد پرسشنامه را گم کرده بودند و برخی بعد از مدتی اظهار می‌کردند که نمی‌توانند یا مایل نیستند پاسخ دهند در نهایت پس از مدتی طولانی و سختی ۶۰ درصد از پرسشنامه‌های "تولید اطلاعات" و ۷۰ درصد از پرسشنامه‌های "خدمات" گردآوری شد. از این پس امکان استخراج داده‌ها فراهم بود.

۳-۳. استخراج داده‌ها

برای تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری SPSS استفاده شد. در این نرم افزار داده‌های خام در ماتریس‌هایی وارد می‌گردد و عملیات آماری بر اساس این داده‌ها صورت می‌گیرد. ابتدا دو ماتریس تهیه شد. یکی از آنها برای داده‌های حاصل از پرسشنامه‌های "تولید اطلاعات" و دیگری برای ورود داده‌های حاصل از پرسشنامه‌های "خدمات". داده‌های هر پرسشنامه عودت داده شده در یک ردیف از ماتریس متعلق به آن نوع از پرسشنامه وارد شد. در مرحله بعد داده‌ها از ماتریس تهیه شده به ماتریس نرم افزار کامپیوتر انتقال یافت. در کار استخراج داده‌ها چنین عمل می‌شد که اگر به یک سوال پاسخ داده نشده بود ارزش هفت به آن اختصاص می‌یافت که در تمام موارد به عنوان mis value تعیین می‌گردید. در صورتی که به سوالی پاسخ داده شده بود ارزش صفر تا پنج به آن اختصاص می‌یافت. به این ترتیب که پنج ارزش معادل خیلی زیاد، چهار ارزش معادل زیاد، سه ارزش معادل متوسط، دو ارزش معادل کم، یک ارزش معادل خیلی کم و صفر ارزش معادل نداریم در نظر گرفته شد. در واقع ارزشهای معادل هر پاسخ وارد ماتریس می‌گردید. پس از اتمام ورود داده‌ها جداول فراوانی برای هر گزینه تهیه گردید که اساس تهیه جداول مورد استفاده در تحقیق برای تعیین وضعیت اطلاع رسانی مراکز مورد پژوهش قرار گرفتند. این جدول‌ها در قسمت بعد آورده شده‌اند و یافته‌های اصلی تحقیق را تشکیل می‌دهند که اساس کار تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد.

علاوه بر این سایر پارامترهای آماری نیز تهیه گردید. از میان این پارامترها میانگین مهم‌ترین شاخص بود که در تعیین وضعیت اطلاع رسانی مراکز کارایی داشت و لذا مورد استفاده

قرار گرفت میانگین قادر بود وضعیت نسبی هر مرکز را در گزینه مورد سوال روشن کند. در ضمن میانگین متوسط که باید وضعیت مراکز در مقایسه با آن سنجیده می شد ۲/۵ تعیین گردید. به این دلیل که ارزش صفر معادل پاسخ نداریم در این تحقیق ارزش توصیفی داشت و بیانگر مطلب خاصی بود و قابل چشم پوشی نبود. چون داشتن یا نداشتن هر یک از گزینه های پرسیده شده اهمیت داشت و می توانست بیانگر سیاست مشخصی باشد. در توصیف وضعیت مراکز در مقایسه با میانگین متوسط از ارزشهای خیلی مطلوب معادل طیف بالاتر از چهار، مطلوب معادل طیف سه تا چهار، متوسط معادل طیف دو تا سه، ضعیف معادل طیف یک تا دو، و خیلی ضعیف معادل طیف پایین تر از یک علاوه بر گزینه های خیلی زیاد تا خیلی کم استفاده شده است.

۳-۴. تجزیه و تحلیل داده ها

جدول ۱. درصد فراوانی و میانگین میران رشد طرحهای پژوهشی در مراکز طی سه سال گذشته .

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
میزان رشد طرحهای پژوهشی	۵/۳	۴۵/۶	۴۰/۴	۳۵	-	۳۵	۹۸/۲	۳/۴۲

برای کسب اطمینان و روشن شدن وضعیت همکاری مرکز مورد پرسش با طرحهای پژوهشی و نیز تخمین تقریبی رشد میزان همکاری و انجام پژوهش در این مراکز، مقدار رشد طرحهای پژوهشی در طی سه سال گذشته پرسیده شد. طبق جدول ۱، ۹۴/۷ درصد مراکز در طرحهای پژوهشی مشارکت دارند و در سه سال گذشته رشد نسبتاً خوبی داشته اند در ضمن ۴۵/۶ درصد میزان رشد «زیاد» و ۴۰/۴ درصد میزان «متوسط» رشد را اعلام کرده اند. میانگین حاصل شده ۳/۴۲ است که وضعیت بهتر از «متوسط» را می رساند.

جدول ۲. درصد فراوانی و میانگین ویژگیهای طرحهای پژوهشی که مراکز در آن مشارکت دارند.

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
مطابقت با اولویت تحقیقاتی کشور	-	۳۵/۱	۴۳/۹	۳/۵	۳/۵	۳/۵	۸۹/۵	۳/۱۵
مطابقت با اولویت تحقیقاتی مرکز	۷	۳۶/۸	۲۸/۱	۳/۵	۱/۸	۸/۸	۸۶	۳/۲
مطابقت با حوزه موضوعی و کاری طراح	۷	۵۲/۶	۲۹/۸	-	-	۵/۳	۹۴/۸	۳/۵۴
بدیع و نو بودن موضوع	۷	۳۱/۶	۴۷/۴	۱/۸	۱/۸	۵/۳	۹۴/۸	۳/۲۶
کاربردی بودن تحقیق	۱۴	۴۰/۴	۲۹/۸	۳/۵	۱/۸	۵/۳	۹۴/۸	۳/۴۸
بنیادی بودن تحقیق	۸/۸	۲۹/۸	۴۰/۴	۱۰/۵	۱/۸	۳/۵	۹۴/۸	۳/۲۴
توسعه ای بودن تحقیق	۳/۵	۱۷/۵	۴۵/۶	۱۵/۸	۳/۵	۸/۸	۹۴/۸	۲/۷۴
بالا بودن هزینه تحقیق	۱/۸	۱۲/۳	۴۳/۹	۲۲/۸	۵/۳	۵/۳	۹۱/۳	۲/۶۳

جدول ۲ ویژگیهای مد نظر مراکز برای همکاری با طرحهای پژوهشی را منعکس می کند. ۸۶ درصد مراکز مطابقت با اولویتهای تحقیقاتی کشور را مدنظر داشته اند و میانگین ۳/۱۵ وضع «متوسط» اهمیت این ویژگی را می رساند. ۷۷/۲ درصد از مراکز خود دارای اولویتهای تحقیقاتی هستند که مطابقت طرح پژوهشی با آن اولویتها یک ویژگی مهم برای آنها محسوب می شود. میانگین پاسخها ۳/۲ است و وضع «متوسط» را می رساند. ۸۹/۵ درصد مراکز سه ویژگی مطابقت طرح پژوهشی با حوزه موضوعی و کاری پیشنهاد دهنده طرح، بدیع و نو بودن موضوع، و کاربردی بودن تحقیق را مهم تلقی کرده اند و میانگین آنها به ترتیب ۳/۳، ۲۶/۵۴ و ۳/۴۸ است که هر سه اهمیت بالاتر از «متوسط» را نشان می دهند. تحقیق بنیادی در ۹۱/۲ درصد مراکز ویژگی مطلوبی است و میانگین اهمیت آن ۳/۲۴ است و کمی از «متوسط» بالاتر. و بالاخره ۸۶ درصد پاسخ دهندگان تحقیقات توسعه ای و هزینه تحقیق را مهم دانسته اند. میانگین به دست آمده برای تحقیقات توسعه ای ۲/۷۴ و میانگین هزینه تحقیق ۲/۶۳ و هر دو از «متوسط» بالاتر هستند.

جدول ۳. درصد فراوانی و میانگین امتیاز افراد در پذیرش طرح آنها براساس اولویتها و شرایط گزینش

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
هیأت علمی آموزشی	۴۰/۴	۴۲/۱	۸/۸	۱/۸	-	۱/۸	۹۴/۸	۴/۲۲
هیأت علمی پژوهشی	۱۷/۵	۳۱/۶	۱۲/۳	۱/۸	۱/۸	۲۴/۶	۹۱/۳	۲/۸۶
صاحب ۱ تا ۵ سال سابقه تدریس در دانشگاه	۷	۳۱/۶	۳۱/۶	۸/۸	۱/۸	۱۲/۳	۹۳	۲/۹۶
صاحب سابقه بالای ۵ سال تدریس	۱۵/۸	۴۰/۴	۱۹/۳	۵/۳	-	۱۵/۸	۹۶/۵	۳/۲
دانشجوی دکترای تخصصی	۳/۵	۲۱/۱	۲۱/۱	۲۴/۶	۳/۵	۲۲/۸	۹۶/۵	۲/۲۵
دانشجوی کارشناسی ارشد	۵/۳	۱۵/۸	۱۲/۳	۱۰/۵	۱۷/۵	۳۱/۶	۹۴/۸	۱/۷۹
دانشجوی کارشناسی و کاردانی	۵/۳	۷	۵/۳	۳/۵	۱۷/۵	۵۰/۹	۸۹/۵ -	۱/۰۵
صاحب ۱ تا ۳ کتاب	۷	۳۵/۱	۲۴/۶	۱۰/۵	۱/۸	۱۴	۹۳	۲/۹۲
صاحب ۱ تا ۳ مقاله	۲۲/۸	۴۰/۴	۱۵/۸	۳/۵	-	۱۲/۳	۹۴/۸	۳/۴۸
مجری طرحهای پژوهشی	۲۸/۱	۳۱/۶	۱۵/۸	۵/۳	۰	۱۲/۳	۹۳	۳/۴۹

جدول ۳ به بررسی جایگاه امتیازات و ویژگی‌های افراد در پذیرش طرح پژوهشی آنها از طرف مراکز می‌پردازد. مطابق این جدول ۹۳ درصد مراکز طرح پژوهشی هیأت علمی آموزشی را می‌پذیرد و میانگین ۴/۲۲ میزان بالاتر از مطلوب همکاری مراکز با این افراد را بیان می‌کند. طرح هیأت علمی پژوهشی توسط ۶۶/۷ درصد مراکز با میانگین ۲/۸۶ یعنی نزدیک به «متوسط» مورد پذیرش قرار می‌گیرد. فردی که از ۱ تا ۵ سال سابقه تدریس در دانشگاه دارد و نیز فردی که سابقه‌ای بیش از ۵ سال در این زمینه دارد در ۸۰/۷ درصد مراکز دارای امتیاز است اما میانگین ۹۶/۵ در مقایسه با ۳/۲ نشان دهنده اهمیت و امتیاز بیشتر برای سابقه بیش از ۵ سال است. دانشجویان دوره دکترای تخصصی در ۷۳/۷ درصد مراکز برای پذیرش طرحشان همکاری دریافت می‌کنند گرچه میانگین ۲/۲۵ میزان نزدیک به «کم» همکاری را بیان می‌کند. دانشجویان کارشناسی ارشد از طرف ۶۳/۲ درصد حمایت می‌شوند ولی میانگین ۱/۷۹ حد پایین آن را نشان می‌دهد. طرح دانشجویان کارشناسی و کاردانی همانطور که انتظار می‌رفت از طرف مراکز کمی (۱/۶)

۳۸ درصد) مورد موافقت قرار می‌گیرد و ۵۰/۹ درصد از مراکز با آنها همکاری نمی‌کنند. میانگین حاصل نیز ۱/۰۵ و حدود «خیلی کم» است افرادی که صاحب تألیف یا ترجمه هستند از طرف ۱/۹ ۷۸ درصد مراکز امتیاز می‌گیرند. میانگین امتیاز آنان ۲/۹۲ و نزدیک «متوسط» است. فردی که دارای مقالات علمی- پژوهشی باشد نیز توسط ۸۲/۵ درصد مراکز اولویت داده می‌شود و میانگین اولویت او ۳/۴۸ و بالاتر از «متوسط» است.

جدول ۴. درصد فراوانی و میانگین اولویت موضوعی طرحهای پژوهشی مراکز

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
علوم انسانی و اجتماعی	۱۰/۵	۱۷/۵	۱۴	۷	۵/۳	۳۵/۱	۸۹/۵	۲/۰۵
علوم پایه	۸/۸	۱۰/۵	۱۲/۳	۱۲/۳	۷	۳۶/۸	۸۷/۷	۱/۷۶
علوم پزشکی	۱/۸	۷	۱/۸	۸/۸	۸/۸	۵۷/۹	۸۶	۰/۷۹
علوم فنی و مهندسی	۲۸/۱	۲۲/۸	۷	-	-	۳۵/۱	۹۴/۷	۲/۷
هنر	۵/۳	۵/۳	۱/۸	۷	۷	۶۴/۹	۸۹/۵	۰/۷۸
کشاورزی	۱/۸	۸/۸	۵/۵	۸/۸	۸/۸	۶۱/۴	۸۹/۵	۰/۸۲

حوزه‌های موضوعی علوم به شش دسته تقسیم شده و اولویت هر یک از آنها در انجام طرح پژوهشی در مراکز پرسیده شده است. مطابق جدول ۴ در حوزه علوم انسانی و اجتماعی ۵۴/۴ درصد مرکز فعال و ۳۵/۱ درصد مرکز غیرفعال هستند. میانگین اولویت موضوعات علوم انسانی و اجتماعی ۲/۰۵ و حدود «کم» است. در حوزه علوم پایه ۵۰/۹ درصد مراکز فعال و ۳۶/۸ درصد فعالیتی ندارند. میانگین حوزه علوم پایه ۱/۷۶ و در حد «کم» است. تنها ۲۸/۱ درصد مراکز طرحهای پژوهشی علوم پزشکی را می‌پذیرند و ۵۷/۹ درصد اعلام عدم همکاری در این حوزه نموده‌اند. میانگین ۰/۷۹ نیز وضع پائین‌تر از «خیلی کم» را نشان می‌دهد. وضعیت حوزه علوم فنی و مهندسی از سایر حوزه‌ها بهتر است لذا ۵۹/۶ درصد از مراکز طرحهایی در آن زمینه می‌پذیرند و ۱/۳۵ درصد فعالیتی در آن حوزه ندارند. میانگین اولویت موضوعات فنی و مهندسی در مراکز ۲/۷ و نزدیک به «متوسط» است. ۶۴/۹ درصد مراکز در حوزه هنر مشارکت پژوهشی ندارند و میانگین ۰/۷۸ وضع پائین‌تر از «خیلی کم» را نشان می‌دهد. همچنین ۶۱/۴ درصد مراکز در حوزه کشاورزی فعالیتی ندارند و میانگین حاصل نیز ۰/۸۲ و حدود «خیلی کم» است.

جدول ۵. درصد فراوانی و میانگین اولویت موضوعی انتشارات مرکز

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
علوم انسانی و اجتماعی	۱۲/۳	۲۱/۱	۱۴	۳/۵	۸/۸	۲۴/۶	۸۴/۲	۲/۴۲
علوم پایه	۸/۸	۱۲/۳	۲۲/۸	۵/۳	۱/۸	۳۵/۱	۸۶	۲/۰۲
علوم پزشکی	۵/۳	۸/۸	۵/۳	۱/۸	۱۲/۳	۵۴/۴	۸۷/۷	۱/۰۶
علوم فنی و مهندسی	۳۱/۶	۲۱/۱	۱/۸	۵/۳	-	۳۱/۶	۹۱/۲	۲/۸۳
هنر	۵/۳	۸/۸	۱/۸	۳/۵	۷	۵۴/۴	۸۰/۷	۱
کشاورزی	۳/۵	۸/۸	۳/۵	۷	۵/۳	۵۷/۹	۸۶	۰/۹۶

اولویت حوزه‌های موضوعی علوم در انتشارات مراکز مطابق جدول ۵ می‌باشد. که نشان‌می‌دهد علوم انسانی و اجتماعی و نیز علوم فنی و مهندسی با ۵۹/۶ درصد بیشترین فعالیت انتشاراتی را دارند در حالیکه میانگین علوم فنی و مهندسی ۲/۸۳ و از علوم انسانی و اجتماعی یعنی ۲/۴۲ مطلوبتر و هر دو نزدیک به «متوسط» است. حوزه بعدی علوم پایه است که در نیمی از مراکز (۵۰/۹ درصد) اولویت دارد و میانگین آن ۲/۰۲ و «کم» است. سه حوزه دیگر، علوم پزشکی، هنر و کشاورزی با میانگین حدود ۱ مورد توجه خیلی کمی قرار می‌گیرند.

جدول ۶. درصد فراوانی و میانگین امکاناتی که در اختیار پژوهشگران قرار می گیرد.

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
مواد و منابع اطلاعاتی موجود در مرکز	۲۲/۸	۴۲/۱	۲۴/۶	۳/۵	۳/۵	۳/۵	۱۰۰	۳/۶۷
نیروی انسانی	۳/۵	۲۸/۱	۳۶/۸	۲۱/۱	۳/۵	۳/۵	۹۶/۵	۲/۹۶
مواد مصرفی مورد نیاز	۵/۳	۳۳/۳	۴۵/۶	۸/۸	۳/۵	۱/۸	۹۸/۲	۳/۲۳
مواد غیر مصرفی و امکانات موجود در مرکز	۷	۳۶/۸	۳۵/۱	۱۰/۵	۳/۵	۳/۵	۹۶/۵	۳/۲۴
هزینه مسافرت	۳/۵	۲۴/۶	۳۶/۸	۱۴	۱۲/۳	۵/۳	۹۶/۵	۲/۷۶
خرید و تهیه منابع اطلاعاتی خارج از مرکز	۳/۵	۲۴/۶	۲۶/۳	۱۹/۳	۱۲/۳	۱۰/۵	۹۶/۵	۲/۵۴

جدول ۶ برخی امکاناتی را که در اختیار پژوهشگران مراکز قرار می گیرد منعکس می کند . براساس آن ۹۶/۵ درصد مراکز دو امکان مواد و منابع اطلاعاتی موجود در مرکز و مواد مصرفی مورد نیاز پژوهشگران را در اختیار آنها قرار می دهند که میانگین ۳/۶۷ و ۳/۲۳ مقدار هر دو را بیش از «متوسط» بر آورد می کند در عین حال که وضعیت بهره گیری از منابع اطلاعاتی مطلوبتر است. ۹۳ درصد از پاسخ دهندگان نیروی انسانی و مواد غیر مصرفی و امکانات موجود در مرکز را در صورت لزوم برای پژوهشگران فراهم می کنند. میانگین بهره گیری از نیروی انسانی ۲/۹۶ و نزدیک «متوسط» است و میانگین فراهم آوری مواد غیر مصرفی ۳/۲۴ و بیش از «متوسط» است. هزینه مسافرت پژوهشگران از طرف ۹۱/۲ درصد مراکز تأمین می گردد و میانگین ۲/۷۶ حد نزدیک «متوسط» آن را نشان می دهد. خرید منابع اطلاعاتی مورد نیاز پژوهشگر که در مرکز موجود نیست و تهیه آنها به طرق گوناگون (تأمین مدرک، امانت و...) توسط ۸۶ درصد جامعه و با میانگین ۲/۵۴ یعنی حدود «متوسط» صورت می گیرد.

جدول ۷. درصد فراوانی و میانگین چگونگی استفاده از گزارش پژوهشها در مراکز

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
نگهداری در کتابخانه بدون انتشار در بیرون	۲۲/۸	۳۳/۳	۸/۸	۱۷/۵	۱/۸	۱۲/۳	۹۶/۵	۳/۲۲
ارائه به صورت چاپی	۸/۸	۲۱/۱	۲۱/۱	۱۴	۱۹/۳	۸/۸	۹۳	۲/۵۷
ورود به پایگاههای اطلاعاتی	۳/۵	۱۹/۳	۲۹/۸	۱۹/۳	۱۰/۵	۱۴	۹۶/۵	۲/۴۲
تهیه مقاله و درج در مجلات	۱۲/۳	۴۹/۱	۲۶/۳	۳/۵	۱/۸	۳/۵	۹۶/۵	۳/۵۸
ارائه نتایج تحقیقات در همایش	۱۵/۸	۳۸/۶	۲۶/۳	۱۰/۵	-	۷	۹۸/۲	۲/۳۹

پاسخ به این سؤال که «گزارش پژوهشها در مراکز به چه صورتی استفاده می‌شود؟» در جدول ۷ گنجانده شده است. مطابق این جدول ۸۴/۲ درصد مراکز گزارشها را درون مرکز نگهداری می‌کنند و همین تعداد هم آن را به صورت چاپی ارائه می‌کنند. میانگین ۳/۲۲ در مقایسه با ۲/۵۷ وضعیت مطلوبتر و بیشتر نگهداری در کتابخانه نسبت به ارائه چاپی را نشان می‌دهد. ۹۳ درصد مراکز از گزارشها مقاله تهیه نموده و در مجلات درج می‌کنند یا به آن کمک می‌کنند و میانگین ۳/۵۸ وضعیت رو به مطلوبی را بیان می‌کند. ۹۱/۲ درصد گزارشها را در همایشها منعکس می‌کنند و میانگین آن نیز ۲/۳۹ و بالای «متوسط» است. ۸۲/۵ درصد نیز اظهار کرده‌اند که اطلاعات گزارشها را به پایگاههای اطلاعاتی وارد می‌کنند.

وزارت اطلاعات و فرهنگ
معاونت امور علمی و پژوهشی
معاونت اسناد و کتابخانه ملی

جدول ۸. درصد فراوانی و میانگین موادی که در مراکز انتشار می یابد

ارزشها گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
کتاب	۷	۱۹/۳	۳۸/۶	۱۹/۳	۷	۷	۹۸/۲	۲/۷۸
نشریه علمی	۵/۳	۱۷/۵	۴۰/۴	۱۷/۵	۵/۳	۱۰/۵	۹۶/۵	۲/۶۷
نوار ویدیویی و فیلم	-	۰/۸	۱۲/۳	۲۶/۳	۱۷/۵	۳۸/۶	۹۶/۵	۱/۱۸
نوار صوتی	-	-	۱۰/۵	۱۵/۸	۲۲/۸	۴۵/۶	۹۴/۷	۰/۹۱
اسلاید	۳/۵	۱۰/۵	۱۴	۱۰/۵	۲۱/۱	۳۱/۶	۹۱/۲	۱/۵۷
سایر	۱/۸	۳/۵	۳/۵	۳/۵	۵/۳	۲۶/۳	۴۳/۸	۱/۰۴

جدول ۸ انتشار برخی مواد و منابع اطلاعاتی را برحسب مراکز پاسخ دهنده نشان می دهد . کتاب یکی از موادی است که در ۹۱/۲ درصد از مراکز منتشر می گردد و میزان انتشار آن برحسب میانگین ۲/۷۸ کمی از «متوسط» بالاتر است. نشریه علمی نیز در ۸۶ درصد مراکز تهیه و تولید می شود اما میزان انتشار آن حدود «متوسط» و ۲/۶۷ است. ۵۷/۹ درصد مراکز نوار ویدیویی و فیلم تولید می کنند و به میزان کمی بالاتر از «خیلی کم» یعنی ۱/۱۸ که حد خیلی پائینی است این کار را انجام می دهند. ۴۹/۱ درصد مراکز با میانگین ۰/۹۱ که حتی به حد «خیلی کم» هم نمی رسد در تولید و نشر نوار صوتی مشارکت دارند. اسلاید نیز در ۵۹/۶ درصد مراکز تولید می گردد و میانگین تولید آن ۱/۵۷ و نزدیک به «کم» است. گزینه ای برای سایر موادی که توسط مراکز منتشر می گردد پیش بینی شده بوده که با استقبال زیادی مواجه نشده است و ۵۶/۱ درصد اصلاً به آن جوابی نداده اند و ۲۶/۳ درصد اظهار کرده اند که انتشارات دیگری ندارند.

جدول ۹. درصد فراوانی و میانگین ضوابط گزینش انتشارات مراکز

ارزشها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
گزینه ها								
علمی و فنی بودن موضوعات	۱۹/۳	۵۲/۶	۷	۳/۵	-	۱۲/۳	۹۴/۷	۳/۵۴
بدیع و نو بودن موضوعات	۲۱/۱	۵۴/۴	۱۵/۸	-	-	۳/۵	۹۴/۷	۳/۹۱
تالیفی بودن	۲۱/۱	۳۶/۸	۳۱/۶	۱/۸	۱/۸	۳/۵	۹۶/۵	۳/۶۵
ترجمه ای بودن	۸/۸	۲۱/۱	۴۰/۴	۸/۸	۸/۸	۷	۹۴/۷	۲/۹۱
نیاز ملی به موضوع	۱۲/۳	۳۳/۳	۳۳/۳	۱۲/۳	۱/۸	۳/۵	۹۸/۲	۳/۲۸
حاصل تحقیق بودن	۲۸/۱	۲۶/۳	۲۴/۶	۸/۸	۱/۸	۳/۵	۹۳	۳/۶۴
ارائه شده در همایشها	۱۲/۳	۲۸/۱	۳۱/۶	۱۰/۵	۷	۳/۵	۹۳	۳/۱۹
کسب جوایز ملی / بین المللی	۱۷/۵	۲۲/۸	۲۹/۸	۱۴	۸/۳	۵/۳	۹۳	۳/۱۸
شاخص بودن پدید آورنده	۱۷/۵	۲۸/۱	۲۱/۱	۷	۸/۸	۵/۳	۸۷/۸	۳/۲۶

از معیارهایی که به عنوان ضوابط گزینش منابع برای انتشارات به مراکز معرفی شده بود طبق جدول ۹ سه مورد یعنی بدیع و نو بودن، تألیفی بودن، و نیاز ملی به موضوع توسط بیش از ۹۰ درصد مراکز به عنوان معیار مهمی در انتشار یک اثر برشمرده شده‌اند. میانگین کسب شده برای بدیع و نو بودن موضوعات ۳/۹۱ و نزدیک به «زیاد» است، برای تألیفی بودن یک اثر ۳/۶۵ و در مرز بالای مطلوب قرار دارد، و برای نیاز ملی به موضوع ۳/۲۸ و حدود «متوسط» است. سه معیار حاصل تحقیق بودن با میانگین ۳/۶۴، اثر ارائه شده در همایش با میانگین ۳/۱۹، و کسب جوایز ملی / بین المللی با میانگین ۳/۱۸، مورد تأیید ۸۹/۵ درصد مراکز بوده‌است. علمی و فنی بودن موضوعات و شاخص بودن پدید آورنده برای ۸۲/۵ درصد پاسخ‌دهندگان اهمیت داشته‌است. موضوعات علمی و فنی با میانگین ۳/۵۴ و نسبتاً مطلوب برای آنها اهمیت دارد. پدید آورنده اثر با میانگین ۳/۲۶ و در حد «متوسط» مهم است. آثار ترجمه شده در ۸۷/۵ درصد مراکز با میانگین ۲/۹۱ و در حد

جدول ۱۰. درصد فراوانی و میانگین ضوابط تولید نشریات علمی در مراکز

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
معیارهای کمیسیون نشریات علمی کشور	۱۷/۵	۴۲/۱	۱۲/۳	۷	-	۷	۸۶	۳/۵۷
پیروی از ضوابط بین المللی	۱۹/۳	۳۳/۳	۱۷/۵	۷	۳/۵	۷	۸۷/۷	۳/۴۲
پیروی از ضوابط درون سازمانی	۱۹/۳	۴۲/۱	۱۷/۵	۱/۸	۵/۳	۷	۹۳	۳/۵۱
سایر	۳/۵	۱/۸	۱/۸	۱/۸	۱/۸	۲۱/۱	۳۱/۶	۱/۱۱

ضوابطی که بر تولید نشریات علمی در مراکز آموزش عالی حاکم است به طور کلی به سه دسته تقسیم شده که به ضوابط بین المللی، ملی و سازمانی اختصاص دارد. و یک گزینه نیز (یعنی سایر) برای نظر و پیشنهاد پاسخ دهندگان پیش بینی شده است. پاسخ دهندگان در ۷۸/۹ درصد موارد معیارهای ملی (معیارهای کمیسیون نشریات علمی کشور) را مورد تبعیت قرار می دهند. میانگین این مورد ۳/۵۷ و رو به مطلوب است. ۸۰/۷ درصد مراکز از ضوابط بین المللی پیروی می کنند و میانگین ۳/۴۲ میزان بیش از «متوسط» آن را نشان می دهد. ۸۶ درصد از مراکز نیز دارای ضوابط درون سازمانی برای تولید نشریات علمی هستند. ۶۸/۴ درصد از مراکز گزینه سایر را بی جواب گذاشته اند و ۲۱/۱ درصد نداریم را برگزیده اند.

جدول ۱۱. درصد فراوانی و میانگین مواردی که در انتشارات یا سیاست انتشاراتی

مراکز حضور دارند

ارزشها گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
فهرست انتشارات مرکز	۳/۵	۱۵/۸	۲۱/۱	۵/۳	۵/۳	۱۷/۵	۶۸/۴	۲/۳۳
فهرست منابع کتابخانه	۱۰/۵	۱۹/۳	۳۶/۸	۳/۵	۳/۵	۱۴	۸۷/۷	۰/۸۶
فهرست خدمات کتابخانه	۱۰/۵	۲۱/۱	۳۸/۶	۱/۸	۳/۵	۱۴	۸۹/۴	۲/۹
اطلاعات کنفرانسها و کنگره ها	۳/۵	۱۹/۳	۳۳/۳	۱۲/۳	۷	۱۴	۸۹/۴	۲/۵۳
فهرست مشترک کتابخانه ها	-	۱۲/۳	۴۰/۴	۱۲/۳	۵/۳	۱۹/۳	۸۹/۴	۲/۲۳
فهرست تازه های کتابخانه	-	۲۹/۸	۲۴/۶	۱۷/۵	۵/۳	۱۲/۳	۸۹/۴	۲/۶۱
فهرست تازه های کتابخانه	-	۲۶/۳	۲۹/۸	۱۴	۷	۱۴	۹۱/۲	۲/۵۲
فهرست طرحهای تحقیقاتی در دست اجرا	۷	۲۹/۸	۳۱/۶	۳/۵	۸/۸	۱۰/۵	۹۱/۲	۲/۹
فهرست طرحهای تحقیقاتی خاتمه یافته	۵/۳	۲۹/۸	۲۸/۱	۷	۸/۸	۱۰/۵	۸۹/۴	۲/۸۲
دایره المعارف	۱/۸	۱۰/۵	۱۹/۳	۱۲/۳	۱۹/۳	۲۲/۸	۸۶	۱/۷۷
فرهنگ لغت و واژه نامه	۱/۸	۷	۲۹/۸	۱۴	۱۴	۱۹/۳	۸۶	۱/۹۶
کتابشناسی	۳/۵	۸/۸	۱۹/۳	۱۰/۵	۱۵/۸	۲۸/۱	۸۶	۱/۷۱

برای اطلاع رسانی در باب منابع و خدمات اطلاعاتی نیاز به انتشار انواعی از نشریات است. گروهی از انتشارات نیز در زمره تولید دانش قرار دارند. سعی شده است این دو دسته از انتشارات در سؤالی پوشش داده شود تا مشخص گردد که مراکز کدامیک از آنها را و تا چه حد منتشر می کنند.

بر اساس جدول ۱۱ فهرست انتشارات خود مرکز توسط ۵۰/۹ درصد، فهرست منابع کتابخانه توسط ۷۳/۷ درصد، فهرست خدمات کتابخانه توسط ۷۵/۴ درصد، اطلاعات کنفرانسها و کنگره ها توسط ۷۵/۴ درصد، فهرست مشترک کتابخانه ها توسط ۷۰/۲ درصد، فهرست تازه های نشر توسط ۷۷/۲ درصد، فهرست تازه های کتابخانه توسط ۷۷/۲ درصد و فهرست طرحهای تحقیقاتی در دست اجرا و خاتمه یافته به ترتیب توسط ۸۰/۷ درصد و ۷۸/۹ درصد از مراکز منتشر می گردد یا در سیاست انتشاراتی قرار دارد. در تمام موارد فوق میانگین در حدود «متوسط» است. ۶۳/۲ درصد مراکز در شر دایره المعارف، ۶۶/۷ درصد مراکز در نشر فرهنگ لغت و واژه نامه، و ۵۷/۹ درصد مراکز

در تولید کتابشناسی اعلام فعالیت کرده‌اند گر چه در هر سه مورد میانگین از میزان «کم» پائین‌تر است.

جدول ۱۲. درصد فراوانی و میانگین منابع قابل دسترس در مراکز

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
کتاب	۵۴/۳	۳۷/۱	۴/۳	-	-	۱/۴	۹۷/۲	۴/۴۵
نشریات فارسی	۳۱/۴	۳۲/۹	۲۷/۱	۴/۳	۲/۹	۱/۴	۱۰۰	۳/۸۱
نشریات لاتین	۲۷/۱	۳۰	۲۰	۵/۷	۱۰	۵/۷	۹۸/۶	۳/۴۲
مواد سمعی - بصری	۷/۱	۱۲/۹	۱۵/۷	۱۴/۳	۱۲/۹	۳۴/۳	۹۷/۲	۱/۸۱
پایگاههای اطلاعاتی	۱۱/۴	۳۱/۴	۱۵/۷	۸/۶	۱۰	۲۱/۴	۹۸/۶	۲/۶۱
اینترنت	۱۱/۴	۲۸/۶	۲۰	۸/۶	۷/۱	۲۰	۹۵/۸	۲/۶۷

منابعی که در مراکز در دسترس مراجعان قرار می‌گیرد بنابر اطلاعات جدول ۱۲ عبارت است از کتاب و نشریه فارسی در ۹۵/۷ درصد و ۹۸/۶ درصد از مراکز. میانگین دسترسی به کتاب ۴/۴۵ و وضعیت خیلی مطلوب را نشان می‌دهد و میانگین نشریات فارسی ۳/۸۱ و نزدیک به مطلوب است. نشریات لاتین در ۹۲/۹ درصد موارد و با وضعیت بیش از «متوسط» (میانگین ۳/۴۲) در دسترس قرار می‌گیرد. پایگاههای اطلاعاتی و اینترنت در بیش از ۷۰ درصد موارد و مواد سمعی- بصری در ۶۲/۹ درصد مراکز قابل دستیابی است.

جدول ۱۳. درصد فراوانی و میانگین راههای گرد آوری منابع در مراکز

ارزشها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
گزینه ها								
خرید	۵۸/۶	۲۸/۶	۵/۷	۱/۴	۲/۹	۱/۴	۹۸/۶	۴/۳۶
مبادله	-	۵/۷	۱۸/۶	۲۲/۹	۱۵/۷	۳۲/۹	۹۵/۸	۱/۴۶
اهداء	۴/۳	۱۷/۱	۳۱/۴	۳۲/۹	۱۱/۴	۲/۹	۱۰۰	۲/۶۱
امانت کتابخانه ای	۸/۶	۱۴/۳	۲۰	۱۱/۴	۲۲/۹	۲۲/۹	۱۰۰	۲/۰۶
تامین مدرک از داخل کشور	۷/۱	۱۱/۴	۱۴/۳	۱۵/۷	۱۵/۷	۳۴/۳	۹۸/۶	۱/۷۴
تامین مدرک از خارج از کشور	۷/۱	۱۲/۹	۱۰	۱۰	۱۱/۴	۴۷/۱	۹۸/۶	۱/۵۱
عضویت در پایگاههای اطلاعاتی	۴/۳	۱۵/۷	۱۸/۶	۱۵/۷	۵/۷	۳۷/۱	۹۷/۲	۱/۸۲

جدول ۱۳. عمده ترین راه گردآوری منابع در کتابخانه خرید است که در اینجا نیز در ۹۷/۱ درصد مراکز تأیید شده است و میانگین ۴/۳۶ نیز موید آن است. اهداء هم در همین تعداد مرکز اما با میانگین ۲/۶۱ تأکید شده است. امانت بین کتابخانه ای در ۷۷/۱ درصد موارد و با میانگین ۲/۰۶ انجام می شود. سه گزینه مبادله، تأمین مدرک از داخل کشور و عضویت در پایگاههای اطلاعاتی در حدود ۶۰ درصد مراکز و با میانگین کمتر از ۲ (یعنی «کم») استفاده می شوند. تأمین مدرک از خارج از کشور در نیمی از مراکز (۵۱/۴ درصد) و با میانگین ۱/۵۱ انجام می گیرد.

جدول ۱۴. درصد فراوانی و میانگین شیوه های سازماندهی منابع کتابخانه در مراکز

ارزشها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
گزینه ها								
فهرست نویسی	۵۵/۷	۲۲/۹	۱۱/۴	-	-	۱۰	۱۰۰	۴/۰۴
رده بندی	۵۵/۷	۲۱/۴	۱۱/۴	-	۱/۴	۱۰	۱۰۰	۳/۹۱
نمایه سازی	۱۴/۳	۱۴/۳	۱۵/۷	۷/۱	۸/۶	۳۸/۶	۹۸/۶	۲/۰۱
چکیده نویسی	۵/۷	۸/۶	۱۷/۱	۱۲/۹	۳/۴	۵۱/۴	۱۰۰	۱/۴۴

جدول ۱۵. درصد فراوانی و میانگین شیوه‌های ارائه اطلاعات منابع کتابخانه

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
برگه دان	۵۵/۷	۳۴/۳	۴/۲	۱/۴	۲/۹	-	۹۸/۶	۴/۴
فهرستهای چاپی	۱۰	۱۷/۱	۲۴/۳	۱۴/۳	۱/۴	۲۷/۱	۹۴/۳	۲/۳۵
فهرستهای الکترونیکی	۲۱/۴	۱۲/۹	۱۵/۷	۱۵/۷	۱۰	۳۲/۹	۹۸/۶	۲/۳
پایگاههای اطلاعاتی	۱۱/۴	۱۸/۶	۱۸/۶	۷/۱	۷/۱	۲۷/۱	۹۰	۲/۳۲

سازماندهی اطلاعات در قالب دو سؤال گنجانده شده است که نتایج و پاسخهای بدست آمده در جداول ۱۴ و ۱۵ منعکس می‌گردد. جدول ۱۴ به شیوه‌های سازماندهی و جدول ۱۵ به صورت ارائه اطلاعات سازماندهی شده می‌پردازد. طبق جدول ۱۴، ۹۰ درصد مراکز فهرستنویسی و رده‌بندی را برای سازماندهی منابع به کار می‌گیرند که میانگین هر دو حدود «زیاد» است. نمایه‌سازی در ۶۰ درصد موارد و با میانگین «کم» به کار می‌رود. چکیده‌نویسی در کمتر از نیمی از مراکز و با میانگین ۱/۴۴ نزدیک به «خیلی کم» کاربرد دارد.

در ۹۸/۶ درصد مراکز اطلاعات مربوط به منابع کتابخانه از طریق برگه‌دان منعکس می‌شود و میانگین ۴/۴ میزان استفاده «خیلی زیاد» از آن را نشان می‌دهد. سه گزینه دیگر یعنی فهرستهای چاپی، فهرستهای الکترونیکی و پایگاههای اطلاعاتی هر یک در حدود ۶۰ درصد مراکز و هر سه با میانگین نزدیک به «کم» به کار گرفته می‌شوند.

جدول ۱۶. درصد فراوانی و میانگین تمهیداتی که برای پژوهشگران فراهم می‌گردد

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
مواد و منابع کتابخانه ای	۲۴/۳	۳۱/۴	۲۵/۷	۴/۳	۲/۹	۴/۳	۹۲/۹	۳/۶۱
تامین مدرک وامانت بین کتابخانه ای	۱۵/۷	۲۸/۶	۲۱/۴	۴/۳	۱۲/۹	۱۲/۹	۹۵/۸	۲/۹۱
استفاده از پایگاههای اطلاعاتی	۱۲/۹	۲۱/۴	۱۰/۲	۸/۶	۵/۷	۲۲/۹	۹۸/۶	۲/۴۹
استفاده از اینترنت	۱۱/۴	۲۲/۹	۲۴/۳	۱۴/۳	۴/۳	۲۲/۹	۱۰۰	۲/۵۴

در راستای روشن شدن خدماتی که کتابخانه‌ها به جامعه خود ارائه می‌دهند تمهیداتی که توسط آنها برای پژوهشگران فراهم می‌گردد در چهار دسته تقسیم بندی شده و مورد سؤال قرار گرفته است. همانگونه که در جدول ۱۶ منعکس شده است ۸۸/۶ درصد پاسخ دهندگان مواد و منابع کتابخانه‌ای را در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهند و کیفیت این تمهید بنا بر میانگین ۳/۶۱ نزدیک به مطلوب است. تأمین مدرک و امانت بین کتابخانه‌ای توسط ۸۲/۹ درصد مراکز و با میانگین نزدیک به «متوسط» فراهم می‌گردد. ۷۵/۷ درصد مراکز امکان استفاده از پایگاههای اطلاعاتی با میانگین ۲/۴۹ و ۷۷/۱ درصد مراکز امکان استفاده از اینترنت را برای پژوهشگران فراهم می‌کنند که میانگین آن ۲/۵۴ و در حدود «متوسط» است.

جدول ۱۷. درصد فراوانی و میانگین نحوه دسترس‌پذیر کردن (اشاعه) اطلاعات طرحهای پژوهشی مراکز برای افراد

ارزشها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
گزینه ها								
انتشار مشخصات طرحهای در دست اجرای مرکز	۱/۴	۷/۱	۱۲/۹	۱۴/۳	۱۰	۴۵/۷	۹۱/۴	۱/۲۳
انتشار مشخصات طرحهای خاتمه یافته مرکز	۴/۳	۱۱/۴	۱۴/۳	۲۰	۴/۳	۳۸/۶	۹۲/۹	۱/۶۶
انتشار مشخصات طرحهای پژوهشی در دست اجرای کشور	۲/۹	۷/۱	۵/۷	۱۲/۹	۱۴/۳	۴۷/۱	۹۰	۱/۱۱
انتشار مشخصات طرحهای خاتمه یافته کشور	۱/۴	۷/۱	۵/۷	۲۰	۱۰	۴۷/۱	۹۱/۴	۱/۰۶
نمایه سازی	۲/۹	۱۱/۴	۱۵/۷	۱۰	۱۱/۴	۴۲/۹	۹۴/۳	۱/۴۷
ورود اطلاعات طرح پژوهشی به پایگاههای اطلاعاتی	۵/۷	۷/۱	۱۷/۱	۸/۶	۳/۴	۵۰	۹۲/۹	۱/۴
ورود اطلاعات طرح پژوهشی به نشریات	۱/۴	۵/۷	۱۸/۶	۱۴/۳	۴/۳	۴۲/۹	۸۷/۲	۱/۳۶

راههای در دسترس قرار دادن اطلاعات طرحهای پژوهشی و پاسخ مراکز به آنها در جدول ۱۷ نشان داده شده است. بر اساس آن انتشار مشخصات طرحهای پژوهشی در دست اجرا و خاتمه یافته مراکز و کشور، همگی در حدود نیمی از مراکز و با میانگین «خیلی کم» فراهم می‌گردد. سه طریقه نمایه سازی، ورود اطلاعات طرح به پایگاههای اطلاعاتی و نشریات هم همین وضعیت را دارند. پس همه راهها در حد «خیلی کم» استفاده می‌شوند.

جدول ۱۸. درصد فراوانی و میانگین انحاء اشاعه اطلاعات خدمات و منابع کتابخانه

کشور.

ارزشها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
گزینه ها								
فهرست انتشارات مرکز	-	۲۱/۴	۲۷/۱	۵/۷	۱۰	۲۴/۳	۸۸/۶	۲/۱۳
فهرست منابع کتابخانه	۱۰	۲۷/۱	۳۱/۴		۲/۹	۱۴/۳	۹۲/۹	۲/۹۱
فهرست خدمات کتابخانه	۵/۷	۱۵/۷	۲۸/۶		۷/۱	۲۱/۴	۹۰	۲/۳
اطلاعات مربوط به کنگره ها	۱/۴	۱۵/۷	۲۴/۳		۸/۶	۳۱/۴	۹۲/۹	۱/۹۲
فهرست مشترک کتابخانه های مرکز	۲/۹	۱۰	۲۴/۳		۴/۳	۳۷/۱	۹۴/۳	۱/۷۳
فهرست تازه های نشر	۵/۷	۱۸/۶	۱۷/۱		۱۰	۳۲/۹	۹۲/۹	۱/۹۵
فهرست تازه های کتابخانه	۱۵/۷	۳۲/۹	۱۴/۳		۵/۷	۱۸/۶	۹۷/۲	۲/۸۷

فهرست‌های متنوع و گوناگونی می‌تواند برای اطلاع‌رسانی به مراجعان تولید گردد. تعدادی از این منابع و پاسخهایی که مراکز به تولید آنها داده‌اند در جدول ۱۸ مشاهده می‌شود. طبق آن جدول بیشترین درصد تولید این منابع متعلق به فهرست منابع کتابخانه و فهرست تازه‌های کتابخانه (یعنی ۷۸/۶ درصد) می‌باشد. میانگین هر دو مورد حدود «است. بیش از ۶۰ درصد مراکز فهرست انتشارات مرکز، فهرست خدمات کتابخانه، اطلاعات مربوط به کنگره‌ها، و فهرست تازه‌های نشر را منتشر می‌کنند یا در دسترس مراجعان قرار می‌دهند. فهرست مشترک کتابخانه‌های مرکز در کمتر از ۶۰ درصد مراکز و در حد «کم» فراهم می‌گردد.

جدول ۱۹. درصد فراوانی و میانگین استفاده کنندگان از خدمات کتابخانه

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
هیأت علمی	۲۲/۹	۳۰	۳۲/۹	۱۱/۴	۲/۹	-	۱۰۰	۳/۵۸
دانشجویان دکتری	۳۵/۷	۳۰	۱۸/۶	۸/۶	۱/۴	۴/۳	۹۷/۶	۳/۷۸
دانشجویان کارشناسی ارشد	۵۲/۹	۳۰	۱۰	-	۱/۴	۴/۳	۹۸/۶	۴/۲۲
دانشجویان کارشناسی	۵۷/۱	۱۸/۶	۱۰	-	۲/۹	۱۱/۴	۱۰۰	۳/۹۳
دانشجویان کاردانی	۴/۳	۴/۳	۷/۱	۵/۷	۸/۶	۶۵/۷	۹۵/۸	۰/۸۳
دوره های آموزش ضمن خدمت	۲/۹	۴/۳	۲۵/۷	۱۵/۷	۱۲/۹	۳۵/۷	۹۷/۲	۱/۵۷
کارمندان مرکز	۷/۱	۲۴/۳	۳۱/۴	۱۸/۶	۱۴/۳	۴/۳	۱۰۰	۲/۷۸
دانشگاههای تحت پوشش وزارت علوم	۲۰	۲۵/۷	۲۸/۶	۴/۳	۱۱/۴	۸/۶	۹۸/۶	۳/۱۳
سایر مراکز آموزش عالی کشور	۱۴/۳	۲۰	۳۲/۹	۱۱/۴	۱۰	۸/۶	۹۷/۲	۲/۸۸
پژوهشگران خارج از مرکز	۸/۶	۱۰	۳۰	۲۱/۴	۱۵/۷	۱۴/۳	-	۲/۳۱

به قصد تعیین جامعه استفاده کننده از خدمات کتابخانه‌ای مراکز گزینه‌های موجود در جدول ۱۹ از آنها پرسیده شد و نتایج حاصل از آن در این جدول منعکس شده است. تمام مراکز به هیأت علمی خود خدمات ارائه می‌دهند و میانگین ۳/۵۸ وضعیت نزدیک به مطلوب آن را بیان می‌کند. دانشجویان دکتری و کارشناسی ارشد در ۹۴/۳ درصد مراکز جزء مراجعان هستند و میزان مراجعه هر دو گروه حدود مطلوب اما دانشجویان کارشناسی ارشد (میانگین ۴/۲۲) بیشتر است. دانشجویان کارشناسی در ۸۸/۶ درصد به مقدار «زیاد» (میانگین ۳/۹۳) از کتابخانه استفاده می‌کنند. ۶۵/۷ درصد مراکز دانشجوی کاردانی ندارد و ۳۰ درصد به این گروه خدمت ارائه می‌دهند. دوره‌های آموزش ضمن خدمت در ۶۱/۴ درصد با کیفیت نزدیک به «کم» (میانگین ۱/۵۷) خدمات دریافت می‌دارند. کارمندان خود مرکز در ۹۵/۷ درصد موارد در حد «متوسط» به کتابخانه مراجعه می‌کنند. دانشگاههای تحت پوشش وزارت علوم و سایر مراکز آموزش عالی کشور از قبیل دانشگاههای تحت پوشش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، دانشگاه آزاد اسلامی و... نیز به میزان «متوسط» در تعداد زیادی از مراکز (به ترتیب در ۹۰ درصد و ۸۸/۶ درصد) سرویس

دریافت می‌دارند. پژوهشگرانی که در هیچ یک از گروه‌های بالا جای نمی‌گیرند نیز در ۸۵/۷ درصد مراکز خدماتی در حد «کم» دریافت می‌کنند.

جدول ۲۰. درصد فراوانی و میانگین خدماتی که در اختیار مراجعان مراکز قرار می‌گیرد.

ارزشها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
گزینه‌ها								
امانت منابع چاپی	۲۸/۶	۳۰	۱۸/۶	۴/۳	۵/۷	۸/۶	۹۵/۸	۳/۴۸
استفاده از منابع چاپی	۲۸/۶	۳۵/۷	۱۱/۴	۵/۷	۳/۴	۸/۶	۹۷/۲	۳/۶۹
استفاده از منابع الکترونیکی	۳۱/۴	۱۵/۷	۲۱/۴	۱۴/۳	۷/۱	۲۵/۷	۹۴/۳	۲/۲۶
استفاده از مواد سمعی - بصری	۱۰	۱۱/۴	۱۰	۸/۶	۱۸/۶	۳۷/۱	۹۴/۳	۱/۶۴
استفاده از اسناد و پایان نامه‌ها	۸/۶	۳۷/۱	۱۰	۴/۳	۴/۳	۴/۳	۹۷/۲	۳/۸۸
تأمین مدرک	۳۷/۱	۱۸/۶	۱۴/۳	۱۰	۱۴/۳	۲۵/۷	۹۵/۸	۲/۲۵
استفاده از اینترنت	۱۲/۹	۱۸/۶	۲۲/۹	۷/۱	۸/۶	۲۵/۷	۹۵/۸	۲/۴
مکانیابی منابع خارج از مرکز	۸/۶	۱۵/۷	۳۷/۱	۱۴/۳	۱۰	۱۰	۹۵/۸	۲/۶۷
خدمات مرجع	۸/۶	۳۴/۳	۲۷/۱	۵/۷	-	۴/۳	۹۱/۴	۳/۵۵

در باب خدماتی که در کتابخانه‌ها به مراجعان ارائه می‌گردد جدول ۲۰ پاسخهای مراکز را منعکس می‌کند. براساس آن بیشترین درصد استفاده (۹۲/۹ درصد) از اسناد و پایان‌نامه‌ها صورت می‌گیرد که میانگین آن نیز ۳/۸۸ و نزدیک «زیاد» است. در حالی که کمترین درصد استفاده (۱/۱ درصد) متعلق به مواد سمعی - بصری است. و میانگین آن نیز در حدود «کم» است. امانت منابع چاپی و استفاده از آنها در محل بیش از «متوسط» است که استفاده در محل وضعیت نزدیکتری به مطلوب دارد. همچنین خدمات مرجع که در ۸۷/۱ درصد مراکز ارائه می‌گردد وضعیت بهتر از «متوسط» دارد. سایر موارد یعنی استفاده از منابع الکترونیکی، تأمین مدرک، استفاده از اینترنت همه میزان کمتر از «متوسط» و گاه نزدیک به «کم» دارند و در حدود ۷۰ درصد مراکز تأمین می‌گردند. مکان‌یابی منابع خارج از مرکز در ۸۵/۷ درصد مراکز با میانگین «متوسط» فراهم می‌شود.

جدول ۲۱. درصد فراوانی و میانگین خدمات مرجع که در مراکز انجام می‌شود

ارزشها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
گزینه ها								
پاسخگویی به سوالات سریع	۲۸/۶	۳۷/۱	۲۵/۷	۴/۳	-	۲/۹	۹۸/۶	۳/۸۳
پاسخگویی به سوالات تحقیقی	۱۰	۳۰	۳۵/۷	۱۱/۴	۷/۱	۴/۳	۹۸/۶	۳/۱۱
آموزش دستیابی به منابع مورد نیاز	۲۰	۲۸/۶	۳۲/۹	۸/۶	۵/۷	۲/۹	۹۸/۶	۳/۴
جستجو در منابع الکترونیکی	۱۲/۹	۲۴/۳	۲۰	۱۱/۴	۱۰	۲۰	۹۸/۶	۲/۶۴
مکانیابی منابع خارج از مرکز	۷/۱	۱۵/۷	۳۱/۴	۱۷/۱	۱۱/۴	۱۴/۳	۹۷/۲	۲/۶۲
راهنمایی به منابع موجود در مرکز	۲۲/۹	۳۷/۱	۲۱/۴	۸/۶	۱/۴	۵/۷	۹۷/۲	۳/۵۶
SDI, CAS	۷/۱	۱۴/۳	۲۱/۴	۱۰	۷/۱	۴۳/۳	۹۴/۳	۱/۹۵

خدمات مرجع چنانکه از گزینه‌های جدول ۲۱ مشخص است به چند دسته تقسیم شده است. از جمله پاسخگویی به سوالات به طور اجمال به دو دسته سوالات سریع (معادل سوالاتی فرض شده است که پاسخگویی به آنها نیاز به وقت زیادی ندارد) و سوالات تحقیقی (معادل سوالاتی فرض شده است که پاسخگویی به آنها نیاز به وقت بیشتری دارد و هر دو مورد برای پاسخ دهندگان شرح داده شده است) تقسیم گردیده است. و ۹۵/۷ درصد و ۹۴/۳ درصد مراکز این گونه خدمات مرجع را انجام می‌دهند و میانگین پاسخگویی به سوالات سریع ۳/۸ و نزدیک «زیاد» است. آموزش دستیابی به منابع مورد نیاز مراجعان و راهنمایی به منابع موجود در مرکز از خدمات مرجع راهنماست که در ۹۵/۷ درصد و ۹۱/۴ درصد موارد با وضعیت بهتر از «متوسط» انجام می‌گیرد. جستجوی با واسطه در منابع الکترونیکی نیز جزء خدمات مرجع محسوب شده که توسط ۷۸/۶ درصد مراکز به میزان «متوسط» انجام می‌شود. مکان یابی منابع خارج از مرکز به عنوان یک خدمت مرجع به مراجعان یکبار دیگر سؤال شده است و ۸۲/۹ درصد مراکز با میانگین «متوسط» آن را تأیید کرده‌اند. SDI (اشاعه گزینشی اطلاعات) و CAS (خدمات آگاهی رسانی جاری) در زمره خدمات مرجع قرار دارند که ۶۰ درصد مراکز اعلام کرده‌اند آن را انجام می‌دهند و میانگین ۱/۹۵ میزان «کم» آن را بیان می‌کند. البته این گزینه در سؤال بعد به صورت جزئی تر پرسیده شده است.

جدول ۲۲. درصد فراوانی و میانگین تمهیداتی که برای انجام SDI و CAS فراهم

می‌شود.

ارزشها / گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
اخذ نظرات و علائق هیات علمی	۱۱/۴	۲۲/۹	۱۵/۷	۱۱/۴	۱/۴	۳۱/۴	۹۴/۳	۲/۳۳
اخذ نظرت و علائق دانشجویان و سایر مراجعان	۸/۶	۲۷/۱	۱۴/۳	۷/۱	۴/۳	۳۱/۴	۹۲/۹	۲/۲۸
تهیه بانک و علائق هریک از اعضا	۲/۹	۱۰	۲۲/۹	۱۲/۹	-	۴۰	۸۸/۶	۲/۶۸
ارسال فهرست تازه های کتابخانه	۱۱/۴	۲۰	۱۰	۷/۱	۲/۹	۴۲/۹	۹۴/۳	۱/۹۵
ارسال فهرست تازه های نشر	۸/۶	۱۲/۹	۱۱/۴	۷/۱	۴/۳	۴۸/۶	۹۲/۹	۱/۵۸
ارسال فهرست مندرجات نشریات فارسی	۴/۳	۱۰	۱۰	۵/۷	۸/۶	۵۴/۳	۹۲/۹	۱/۲
ارسال فهرست مندرجات نشریات لاتین	۴/۳	۱۲/۹	۷/۱	۸/۶	۸/۶	۵۱/۴	۹۲/۹	۱/۲۹
ارسال مقالات درخواستی اعضا	۷/۱	۷/۱	۱۵/۷	۱۰	۵/۷	۴۲/۹	۸۸/۶	۱/۵۵

اشاعه گزینشی اطلاعات و خدمات آگاهی رسانی جاری که طبق جدول ۲۱ در ۶۰ درصد مراکز انجام می‌شد در جدول ۲۲ به صورت ریزتر و جزئی‌تر نشان داده شده است. البته مطابق این داده‌ها، دو مورد اخذ نظرات و علائق هیأت علمی و دانشجویان کمی بیش از ۶۰ درصد است اما سایر موارد کمتر از آن مقدار بوده و صحت پاسخها را تأیید می‌کند. موردی که کمتر از همه صورت می‌گیرد ارسال فهرست مندرجات نشریات فارسی است که در ۳۸/۶ درصد مراکز وجود دارد. همه موارد میانگین کمتر از «متوسط» و حتی نزدیک به «خیلی کم» (در بعضی موارد) را نشان می‌دهند یعنی در ۶۰ درصد از مراکز هم که این خدمات را انجام می‌دهند میزان آن «کم» و «خیلی کم» است.

جدول ۲۳. درصد فراوانی و میانگین معیارهای گزینش مدیران کتابخانه‌ها و بخشهای آنها در مراکز

ارزشها / گزینه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	نداریم	جمع	میانگین
مدرک تحصیلی دکترای تخصصی	۱۲/۹	۱۸/۶	۱۲/۹	۸/۶	۱۲/۹	۲۷/۱	۹۲/۹	۲/۲۳
مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد	۴/۳	۲۲/۹	۲۴/۳	۲/۹	۷/۱	۳۰	۹۱/۴	۲/۱۷
سابقه کار	۱۷/۱	۱۷/۱	۲۷/۱	۴/۳	۸/۶	۱۴/۳	۸۸/۶	۲/۸۵
تخصص کتابداری	۱۵/۷	۲۴/۳	۱۴/۳	۸/۶	۱۲/۹	۱۷/۱	۹۲/۹	۲/۶۸
سابقه علمی	۷/۱	۲۰	۳۲/۹	۱۲/۹	۵/۷	۱۴/۳	۹۲/۹	۲/۶۵
سابقه مدیریت	۷/۱	۱۷/۱	۳۲/۹	۴/۳	۱۴/۳	۱۴/۳	۹۰	۲/۶

معیارهای مندرج در جدول ۲۳ برخی از معیارهای گزینش مدیر یک کتابخانه است که باید از کسانی که در گزینش مدیران شرکت دارند پرسیده می‌شد اما به دلیل محدودیتهایی که وجود داشت از جمله وجود دو پرسشنامه در پژوهش که به مدیران کتابخانه‌ها و معاونین پژوهشی داده می‌شد و سؤالاتی که باید در هر یک گنجانده می‌شد؛ پاسخ‌دهندگان به این سؤال از روی گزینشی که صورت گرفته و مشخصات مدیر منصوب در زمان پژوهش یا قبل از آن معیارها را ارزیابی کرده‌اند. با توجه به داده‌های مندرج در جدول سابقه علمی (از قبیل نشر، پژوهش، سخنرانی، تدریس و...) بیشترین درصد تأثیر (۷۸/۶ درصد) و مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد کمترین درصد (۶۱/۴ درصد) را به خود اختصاص داده‌اند. نکته قابل توجه در این جدول میانگین‌ها است که عموماً حدود «کم» و «متوسط» هستند و بیشترین مقدار متعلق به سابقه کار است که نزدیک «متوسط» است. معیار تخصص کتابداری جای توجه خاصی دارد که با میانگین ۲/۶۸ در ۷۵/۷ درصد مراکز لحاظ می‌شود.

جدول ۲۴. درصد فراوانی و میانگین رضایت از طرح غدیر؛ ارتباط کتابخانه‌های

دانشکده‌ای و مرکزی

ارزشها گزینه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	جمع	نداریم	جمع کل	میانگین
رضایت از طرح غدیر	۳۰	۲۴/۳	۱۲/۹	۲/۹	۵/۷	۷۵/۷	۲۴/۳	۱۰۰	۳/۹۲
ارتباط کتابخانه مرکزی و دانشکده‌ای	۲۰	۳۰	۲۸/۶	۱۱/۴	۸/۶	۹۸/۶	۱/۴	۱۰۰	۳/۳۷

جدول ۲۴ پاسخهای مراکز را در مورد رضایت از طرح غدیر در صورت عضویت در آن و نیز بررسی وضعیت تمرکز و عدم تمرکز در کتابخانه‌ها منعکس می‌کند. مطابق آن ۷۵/۷ درصد مراکز عضو طرح غدیر هستند و بطور «مطلوب» از آن راضی هستند و آن را مثبت ارزیابی می‌کنند. قابل ذکر است که این مورد تنها جایی است که میانگین بدون احتساب پاسخهای نداریم محاسبه شده است. در ۹۸/۶ درصد کتابخانه مرکزی و کتابخانه‌های دانشکده‌ای با هم ارتباط دارند و میزان ارتباط آنها بیش از «متوسط» است. البته در غالب دانشگاهها غیر از یکی دو مورد روابط کاملاً متمرکز است.

فصل چهارم

خلاصه و نتیجه گیری

۴-۱. خلاصه ای از طرح پژوهش

۴-۱-۱. سیاست تولید اطلاعات

براساس ارقام و اعداد حاصل از پاسخ پرسشنامه‌ها سیاست تولید اطلاعات در مراکز آموزش عالی به صورت زیر استخراج گردید:

حدود ۹۵ درصد مراکز سیاست همکاری و مشارکت در طرحهای پژوهشی دارند و رشد این امر را در سه سال گذشته مطلوب دانسته‌اند.

براساس سیاست این مراکز، اطلاعات تولید شده بطور مطلوب مطابق اولویتهای تحقیقاتی تعیین شده کشور و نیز مرکز مربوطه است و در حد مطلوب توسط متخصصین همان موضوع تولید می‌گردد؛ همچنین به طور مطلوب بدیع و نو است. اطلاعات تولید شده به میزان مطلوب حاصل تحقیقات بنیادی و کاربردی هستند. در حالیکه انجام هر سه دسته از تحقیقات برای توسعه و پیشرفت هر کشوری ضروری است در کشور ما بیشتر به تحقیقات کاربردی اهمیت داده می‌شود و تحقیق توسعه‌ای مورد توجه زیادی نیست (شاه‌حسینی، ۱۳۸۱، ص ۵). نتایج حاصل از این پژوهش نیز این نکته را تأیید می‌کند و توجه متوسط مراکز به تحقیقات توسعه‌ای را نشان می‌دهد.

هزینه تحقیقات در کشور با توجه به درآمد ناخالص ملی تعیین می‌گردد که رشد آن بطور نسبی در چند سال اخیر با توجه به آمار و ارقام ارائه شده (مکنون و حق‌طلب، ۱۳۷۷، ص ۱۰۰-۱۰۵) خوب بوده است. طبق گزارش ملی آموزش عالی در سال ۱۳۸۰ (ص ۸۰) نسبت بودجه تحقیقات دانشگاهی به کل بودجه تحقیقات ۲۷/۵۶ درصد و سهم تحقیقات دانشگاهی از بودجه آموزش عالی ۴۶/۷۷ درصد است. نسبت بودجه آموزش عالی به بودجه عمومی دولت ۲/۸۵ درصد می‌باشد. در حالیکه تنها حدود ۰/۱ درصد از درآمد ناخالص ملی کشورمان صرف تحقیقات می‌شود، و این رقم برای کشورهای پیشرفته حدود ۲ درصد است؛ یعنی نسبت ۵ درصد بین ایران و کشورهای پیشرفته برقرار است. (منصوری، ۱۳۷۰، ص ۱۶) مطابق پژوهش حاضر، هزینه بالای پژوهش عامل کاهنده همکاری با پژوهش و تولید اطلاعات حاصل از آن است.

امتیاز بالای هیأت علمی آموزشی در انجام پژوهش به منزله سیاست دخالت دادن حداکثر این افراد در تولید اطلاعات است. همچنین سیاست مراکز مذکور در دخیل کردن افرادی با سابقه علمی تولید یک تا سه مقاله، انجام پژوهش و تدریس در دانشگاه در تولید اطلاعات است. در حالیکه سیاست مذکور دانشجویان را از مقطع دکتری تا کاردانی در تولید فعال و مولد اطلاعات داخل نمی‌کند. همچنین مؤلفین کتب و هیأت علمی پژوهشی طبق این سیاست جزء مولدین رده بالای اطلاعات از طریق پژوهش محسوب نمی‌شوند. بطور عمده تلاش مراکز آموزش عالی بر مشارکت «خیلی زیاد» هیأت علمی آموزشی در انجام پژوهش و تولید اطلاعات جدید و علمی است که علل آن نیاز به بررسی دقیق دارد.

سیاست تولید اطلاعات مراکز در وهله اول بر تولید (پژوهش و انتشار) اطلاعات شاخه فنی و مهندسی، سپس علوم انسانی و اجتماعی، و سرانجام علوم پایه و آن هم در هر سه مورد در حدود

«کم» قرار دارد، سه حوزه موضوعی دیگر به مقدار «خیلی کم» در سیاست تولید اطلاعات گنجانده شده‌اند. البته این برداشت کلی از پاسخهای مراکزی که بطور پراکنده در هر شش حوزه فعالیت دارند شاید درست نباشد. چون اولاً تعداد پاسخها بین شش حوزه پخش می‌شود و به ندرت، مراکزی در دو یا سه حوزه فعالیت دارد؛ و ثانیاً جامعه پژوهش، تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است که در برخی حوزه‌ها فعالیت بیشتری دارد و مثلاً در علوم پزشکی دارای فعالیت کمتری است.

سیاست مراکز در فراهم‌آوری امکانات مورد نیاز پژوهشگران عمدتاً تهیه مواد و منابع اطلاعاتی موجود در مرکز است. دو مورد مواد مصرفی و مواد غیر مصرفی موجود در مرکز نیز نسبتاً در اختیار آنان قرار می‌گیرد. اما امکانات نیروی انسانی، هزینه مسافرتها، و خرید و تهیه منابع اطلاعاتی خارج از مرکز که هر سه مواردی هزینه‌بر هستند طبق سیاست عملی آنها به طور «متوسط» در اختیار پژوهشگران قرار می‌گیرد.

سیاست مراکز در استفاده از گزارش پژوهشها عمدتاً بر تهیه مقاله از آنها و درج در مجلات و نیز کمک به ارائه نتایج پژوهشها در همایشها قرار دارد. البته این گزارشها در کتابخانه مراکز هم نگهداری می‌گردد و مسلماً سیاست نگهداری گزارشهای پژوهشی در همه مراکز وجود دارد. اما در چاپ گزارشها و ورود آنها به پایگاههای اطلاعاتی سیاست مراکز توجه متوسط است.

در سیاست تولید اطلاعات مراکز مورد پژوهش عمده‌ترین شکل انتشار منابع، کتاب و نشریه علمی است که حتی آنها هم به محدوده مطلوب نرسیده‌اند. سایر انواع، یعنی نوار ویدیویی و فیلم، نوار صوتی و اسلاید جای جدی و قابل‌ذکری در سیاست تولید اطلاعات مراکز ندارند.

سیاست گزینش آثار برای انتشار در مراکز عبارت است از: موضوعات نو و بدیع، آثار تحقیقی و تألیفی، موضوعات علمی و فنی، موضوعاتی که مورد نیاز ملی هستند، و نیز آثاری که در همایشها ارائه شده‌اند، یا جایزه‌ای به خود اختصاص داده‌اند و یا پدیدآور شاخص و معتبری دارند امتیاز مطلوبی برای انتشار کسب می‌کنند و تنها آثار ترجمه‌شده در طیف مطلوب امتیازبندی قرار نمی‌گیرد. یعنی انتشارات مراکز ویژگیهای فوق را که حاصل سیاست انتشاراتی مرکز هستند در خود جای داده‌اند.

سیاست مراکز برای تولید نشریات علمی پیروی از ضوابط درون سازمانی، معیارهای کمیسیون نشریات علمی کشور و ضوابط بین‌المللی است. البته معیارهای کمیسیون نشریات علمی کشور کمی بیشتر مورد توجه است.

مراکز آموزش عالی مورد پژوهش در مورد هیچکدام از منابع اطلاعاتی و خدماتی و نیز منابع مرجع مورد پرسش، سیاست مطلوبی ندارد و به آنها توجه کافی نمی‌شود. این منابع هر کدام در اطلاع‌رسانی جای خاص خود را دارد و تولید هر یک از آنها به معنای توجه خاصی به اطلاع‌رسانی و نیاز مراجعان است. در نتیجه توجه مراکز به تولید منابع اطلاعاتی و خدماتی و منابع مرجع کم است.

۴-۱-۲. سیاست گردآوری منابع

در راستای روشن شدن سیاست گردآوری منابع در کتابخانه‌های مورد مطالعه نوع منابع اطلاعاتی و راههای مورد استفاده مراکز در گردآوری منابع مورد سؤال واقع شد. حاصل پاسخهای مراکز به این دو سؤال حاکی است که سیاست گردآوری منابع کتابخانه در مراکز، تهیه کتاب به میزان «خیلی زیاد»، تهیه نشریات فارسی و لاتین در حد «زیاد»، فراهم‌آوری پایگاههای اطلاعاتی و اینترنت در حد «کم» و تهیه مواد سمعی-بصری به میزان «خیلی کم» است. همچنین سیاست مراکز بر استفاده «خیلی زیاد» از خرید منابع در تهیه آنها قرار دارد. سیاست مذکور استفاده از اهداء و امانت بین کتابخانه‌ای را به میزان «کم» و استفاده از مبادله، تأمین مدرک از داخل و خارج از کشور و عضویت در پایگاههای اطلاعاتی را به میزان «خیلی کم» برای گردآوری منابع تأیید می‌کند و به کار می‌گیرد.

۴-۱-۳. سیاست پردازش و سازماندهی اطلاعات

سیاست پردازش و سازماندهی اطلاعات در مراکز عبارت است از فهرست نویسی خیلی مطلوب، رده‌بندی مطلوب، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی ضعیف، و سپس ارائه اطلاعات حاصل از پردازش به شیوه برگه‌دان در حد خیلی مطلوب، و به شکل فهرستهای چاپی و الکترونیکی، و پایگاههای اطلاعاتی به میزان متوسط.

۴-۱-۴. سیاست اشاعه اطلاعات

برای رسیدن به سیاست اشاعه، انتقال و مصرف اطلاعات در مراکز آموزش عالی تعدادی سؤال در پرسشنامه خدمات مطرح و بین مدیران کتابخانه‌ها توزیع گردید. حاصل پاسخهای این سؤالات در جداول ۱۶-۲۲ منعکس گردیده است.

سیاست مراکز مذکور در فراهم‌آوری تمهیدات مورد نیاز پژوهشگران تنها در مورد مواد و منابع کتابخانه در طیف مطلوب قرار می‌گیرد و سه مورد تأمین مدرک و امانت بین کتابخانه‌ای، استفاده از پایگاههای اطلاعاتی و استفاده از اینترنت که هر سه در بیش از ۷۰ درصد مراکز فراهم می‌گردند، سیاست متوسطی را منعکس می‌کنند.

سیاست مراکز مورد پژوهش در دسترس پذیر کردن اطلاعات پژوهشی مراکز برای افراد در همه موارد ضعیف است. پس اشاعه اطلاعات پژوهشها طبق سیاست این مراکز به صورت ضعیف صورت می‌گیرد.

سیاست اشاعه اطلاعات خدمات و منابع کتابخانه‌ای مراکز بصورت فهرست انتشارات مرکز، فهرست منابع کتابخانه، فهرست خدمات کتابخانه و فهرست تازه‌های کتابخانه، متوسط و به

صورت اطلاعات کنگره‌ها و کنفرانسها، فهرست‌مشترک کتابخانه‌ها و فهرست تازه‌های نشر، ضعیف است.

مصرف کنندگان اطلاعات، مراجعان و استفاده‌کنندگان از خدمات کتابخانه هستند. برای تعیین سیاست مراکز در این‌مورد که به کدام مصرف کنندگان اطلاعات را انتقال می‌دهند و در اشاعه اطلاعات به کدام دسته از آنها فعالیت هستند، طبق داده‌های جدول ۱۹، هیأت علمی، دانشجویان دکتری و کارشناسی، و دانشگاههای تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از سیاست مطلوب استفاده از خدمات بهره‌مندند و دانشجویان کارشناسی ارشد وضعیت خیلی‌مطلوبی در این امر دارند. کارمندان مراکز، سایر مراکز آموزش عالی کشور و پژوهشگران خارج از مرکز (و در واقع خارج از گروههای شمرده شده در سؤال) در وضعیت متوسط از خدمات کتابخانه استفاده می‌کنند. در همه موارد فوق‌وضعیت مراجعه افراد، علاوه بر سیاست کتابخانه در اشاعه اطلاعات به سیاست سازمان و مرکز مربوطه در اداره امور آن برمی‌گردد. مثلاً پذیرش دانشجوی در مقاطع گوناگون که در دو مورد باقیمانده نیز به چشم می‌خورد. گروه دانشجویان کاردانی و دوره‌های آموزش ضمن خدمت براساس میانگین بدست آمده (۰/۸۳ و ۱/۵۷) به ترتیب وضعیت خیلی‌ضعیف و وضعی را نشان می‌دهند که علت اصلی آن ۶۵ درصد و ۳۵ درصد پاسخ نداریم برای این دو گزینه است و این امر به سیاستهای کلی مرکز باز می‌گردد که بر سیاست اشاعه اطلاعات نیز تأثیر مستقیم یا غیرمستقیم دارد.

سیاست کتابخانه‌ها (مراکز) در فراهم آوردن خدماتی که در راستای اشاعه و مصرف اطلاعات در اختیار مراجعان قرار می‌گیرد بیانگر امکان مطلوب امانت منابع چاپی، استفاده از منابع چاپی در محل، استفاده از اسناد و پایان‌نامه‌ها و ارائه خدمات مرجع است. مراکز مذکور در استفاده منابع الکترونیکی، تأمین مدرک، استفاده از اینترنت و مکان‌یابی منابع خارج از مرکز، سیاست متوسطی را دنبال می‌کنند و در استفاده از مواد سمعی-بصری میزان ضعیف بیانگر توجه کمی به این عنصر در سیاست مراکز است.

سیاست ارائه خدمات مرجع که مطابق توضیحات فوق در حد مطلوب ارائه می‌گردد بطور جزئی‌تر در جدول ۲۰ نمایش داده شده است. در مراکز، پاسخگویی به سؤالات مراجعان و آموزش دستیابی و نیز راهنمایی به منابع مورد نیاز به میزان مطلوب صورت می‌گیرد. در حالیکه جستجو در منابع الکترونیکی برای مراجعان و مکان‌یابی منابع خارج از مرکز حد متوسطی دارد. سیاست انجام SDI (اشاعه گزینشی اطلاعات) و CAS (خدمات آگاهی‌رسانی جاری) در حد ضعیف است. این سیاست، یعنی انجام SDI و CAS، بصورت جزئی‌تر و شامل اموری که در آن زمینه انجام می‌شود در جدول ۲۱ منعکس است و طبق آن اخذ نظرات و علائق مراجعان در حد متوسط و سایر موارد از قبیل تهیه بانک علائق مراجعان، ارسال فهرست تازه‌های کتابخانه و تازه‌های نشر برای آنان، ارسال فهرست مندرجات نشریات فارسی و لاتین و مقالات درخواستی مراجعان برای آنان در حد ضعیف صورت می‌گیرد.

۴-۱-۵. سیاست مدیریت اطلاعات

معیارهای مشخص شده برای گزینش مدیران کتابخانه‌ها و بخشهای آنها در تمام موارد مورد توجه و اهمیت متوسط قرار دارند. در نتیجه کلاً سیاست گزینش مدیر در کتابخانه‌ها متوسط ارزیابی می‌گردد.

سه چهارم کتابخانه‌ها سیاست شرکت در طرح غدیر و همکاری با آن را دارند و رضایت این عده از طرح و کارایی آن (بامیانگین ۳/۹۲) در مرز بالای مطلوب قرار دارد (توضیح اینکه این، تنها موردی است که استثنائاً پاسخهای نداریم در محاسبه میانگین منظور نشده است چون رضایت از کارایی یک امر به اعضای بالفعل مربوط می‌شود نه اعضای بالقوه).

در ضمن ارتباط کتابخانه مرکزی و سایر کتابخانه‌ها در مراکز در حد مطلوب مشخص شده است که با توجه به متمرکزبودن کتابخانه‌ها در اغلب مراکز (حدود ۱۰ مرکز از کل جامعه) می‌توان سیاست مراکز را در مورد کتابخانه‌ها گزینش نظام متمرکز دانست.

۴-۲. نتیجه‌گیری

در سیاست تولید اطلاعات توسط مراکز آموزش عالی مورد پژوهش معیارهای زیر رعایت می‌گردد: مطابقت با اولویتهای تحقیقاتی کشور، نو بودن موضوعات، مطابقت حوزه موضوعی و کاری محقق با پژوهش، نیاز ملی به موضوع، علمی و فنی بودن موضوع، انجام تحقیقات کاربردی و بنیادی، و در مورد نشریات، پیروی از ضوابط درون سازمانی، پیروی از معیارهای کمیسیون نشریات علمی کشور، و پیروی از ضوابط بین‌المللی، هیأت علمی آموزشی و افراد دارای سابقه علمی بیشترین مشارکت را در تولید اطلاعات کسب می‌کنند. آثار تحقیقی و تألیفی و نیز آثاری که در همایشها ارائه شده‌اند یا جایزه‌ای به خود اختصاص داده‌اند، سهم عمده‌ای از جلب سیاست تولید را به خود اختصاص می‌دهند. در حالیکه منابع اطلاعاتی و خدماتی و نیز منابع مرجع مورد پرسش از آنها، هیچکدام سهم بارزی در سیاست تولید اطلاعات کسب نکرده‌اند. شکل عمده تولید اطلاعات، کتاب و نشریه علمی است؛ و گزارشهای پژوهشها نیز به صورت مقاله مجلات یا همایشها منتشر می‌گردد. از نظر موضوعی، اولویت مراکز، در شاخه فنی و مهندسی و سپس علوم انسانی و اجتماعی، و سرانجام علوم پایه قرار دارد.

سیاست گردآوری منابع در مراکز بدین شرح است: تهیه منابع چاپی، یعنی کتاب و نشریات فارسی و لاتین، در حد مطلوب و تهیه منابع الکترونیکی، از قبیل اینترنت، پایگاههای اطلاعاتی، و مواد سمعی-بصری، ضعیف است. شیوه‌بارز مراکز در گردآوری منابع، خرید است و بقیه شیوه‌ها به صورت ضعیف استفاده می‌شوند.

سیاست پردازش و سازماندهی اطلاعات در مراکز عبارتست از فهرست نویسی خیلی مطلوب، رده‌بندی مطلوب، نمایه‌سازی و چکیده نویسی ضعیف. و سپس ارائه اطلاعات حاصل از پردازش به

شیوه برگه‌دان در حد خیلی مطلوب، و به شکل فهرستهای چاپی و الکترونیکی، و پایگاههای اطلاعاتی به میزان متوسط.

سیاست مراکز در اشاعه اطلاعات بدین صورت است که مواد و منابع کتابخانه‌های مراکز، به عبارتی منابع چاپی و اسناد و پایان‌نامه‌ها، عمده‌ترین وسیله و تکیه‌گاه برای آنها در اشاعه اطلاعات است و از منابع سایر کتابخانه‌ها (با کمک تأمین مدرک یا امانت کتابخانه‌ای و...) و یا حتی منابع الکترونیکی بهره زیادی گرفته نمی‌شود. اشاعه اطلاعات طرحهای پژوهشی، ضعیف، اشاعه اطلاعات خدمات منابع کتابخانه متوسط است. عمده‌ترین مراجعان و بهره‌گیران از خدمات اشاعه اطلاعات، هیأت علمی و دانشجویان هستند. خدمات مرجع در حد مطلوب و خدمات SDI و CAS در حد ضعیف ارائه می‌گردند.

سیاست مراکز در گزینش مدیر در کتابخانه‌ها متوسط ارزیابی می‌گردد. در ضمن، سیاست اکثر مراکز، گزینش نظام‌متمرکز در ارتباط بین کتابخانه‌های تابعه است.

۳-۴. پیشنهادها

(۱) در صورتی که مراکز و کتابخانه‌های مورد پژوهش، سیاست مدون و روشنی در مورد هر یک از خدمات و کارهایی که انجام می‌دهند داشته باشند سیاست اطلاع‌رسانی آنان به صورت مستند و دقیق، استنباط و روشن می‌گردد و نیازیست که از عملکرد آنها به سیاستشان رسید. پیشنهاد می‌شود که مراکز، به خصوص کتابخانه‌ها به تدوین سیاست‌روشن و صریح در هر زمینه پردازند.

(۲) با توجه به ضعف موجود در مراکز در تمام زمینه‌های مورد بررسی درباره منابع الکترونیکی پیشنهاد می‌شود که توجه آنها به این گونه منابع در سیاستهای آتی ارتقاء یابد.

(۳) پیشنهاد می‌شود ارگانهای سیاستگذاری توجه بیشتری به سیاستگذاری در زمینه اطلاع‌رسانی علمی نموده و بهبود وضعیت آن را به گونه‌ای مد نظر داشته باشند که حداقل، جامعه علمی در ایران از پیشرفتهای جهانی در بهره‌گیری از علم برخوردار باشند.

(۴) پرداختن به زیرساختهای اطلاع‌رسانی و تبیین و توجیه و نیز فراهم آوردن و تثبیت آنها مد نظر مسئولین و متولیان امور ذیربط، بلکه همه اقشار مربوط با اطلاعات و اطلاع‌رسانی قرار گیرد.

(۵) موضوع سیاست اطلاع‌رسانی علمی مراکز آموزش عالی بسیار گسترده و وسیع است، در حالیکه کار تحقیقی زیادی روی آن انجام نگرفته است. پیشنهاد می‌شود که تحقیقات دقیق و منسجمی بر روی اجزاء و عناصر آن و نیز مسائل مرتبط با آن صورت گیرد.

(۶) برای هر مرکز، سایر کتابخانه‌ها راه خوبی برای برآوردن نیازها و احتیاجات مراجعان آن محسوب می‌شود. امانت‌بین کتابخانه‌ای و تأمین مدرک بعنوان کانال بهره‌گیری از این گونه منابع باید توسط این مراکز بیشتر مورد توجه قرار گیرد.

۴-۴. پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

- (۱) بررسی تطبیقی سیاستها پس از سیاستگذاری با سیاستهای اجرایی و تعیین میزان انطباق و نزدیکی آنها.
- (۲) روشن کردن حد و مرز اطلاع‌رسانی علمی و تفکیک آن از سایر حوزه‌های اطلاع‌رسانی.
- (۳) بررسی سیاست اطلاع‌رسانی علمی مراکز آموزش عالی درباره انواع منابع چاپی، الکترونیکی و ...
- (۴) ارزیابی جایگاه، نقش و عملکرد مراجع سیاستگذار در زمینه اطلاع‌رسانی و حوزه‌های متعلق به آن.
- (۵) بررسی مسائل و نکات مربوط به سیاست اطلاع‌رسانی ملی به عنوان کلیت حاکم بر هر گونه سیاست اطلاع‌رسانی.
- (۶) بررسی و ارزیابی سیاست اطلاع‌رسانی ملی در کشورهای دیگر و نیز حوزه‌های تحت پوشش آن و پیشنهاد مناسبترین شیوه و مشی برای استفاده در ایران.

پیوستها

پیوست الف:

مراجع

الف. فارسی

- آذرننگ، عبدالحسین (۱۳۷۸). شمه‌ای از اطلاعات و ارتباطات. تهران: نشر کتابدار.
- _____ (۱۳۸۰). چون و چرایی در باب سیاستهای نشر کتاب. تهران: نشر کتابدار.
- آزاد، اسدا... (۱۳۷۵). «اطلاع‌رسانی به منزله فرایند پرسش و پاسخ». فصلنامه کتاب. سال ۸. ش ۲.
- آشنایی با شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۸۰). تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- آلتباج، فیلیپ (۱۳۶۱). «نشر علمی و پژوهشی در جهان سوم». ترجمه رحمتا... فتاحی. در چند مقاله درباره علم اطلاع‌رسانی و کتابداری. تهران: سازمان انرژی اتمی ایران.
- آمار آموزش عالی ایران: سال تحصیلی ۷۴-۱۳۷۳ (۱۳۷۴). تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- ادمز، اسکات (۱۳۵۹). سیاست اطلاعاتی در خدمت رشد و توسعه: وظایف و مسئولیتهای ملی و بین‌المللی. ترجمه سیمین بردبار. تهران: مرکز مدارک علمی.
- اساسنامه مؤسسات پژوهشی کشور (۱۳۶۱). تهران: دفتر امور پژوهشی وزارت فرهنگ و آموزش عالی.
- افضل، منوچهر و دیگران (۱۳۴۸). راهنمای آموزش عالی در ایران. تهران: مؤسسه فرهنگی، سازمان عمران منطقه‌ای R.C.D.
- برزگر، علی (۱۳۷۱). «نگاهی بر مفهوم سیاست علمی». فصلنامه سیاست علمی و پژوهشی. ش ۳: ۲۷-۳۰.
- بون، جی. ا. (۱۳۷۴). «سیاست اطلاع‌رسانی در افریقای جنوبی نوین». ترجمه عبدالحسین آذرننگ. فصلنامه کتاب. سال ۷. ش ۳: ۱۰۹-۱۲۳.
- بیشاب، آن؛ بویسی، رابرت (۱۳۷۳). «مرکز انتقال اطلاعات علمی و فنی (STI): مدیریت اطلاعات استراتژیک به منظور توسعه اقتصاد منطقه‌ای». ترجمه فیروزان زهادی. فصلنامه کتاب. سال ۵. ش ۱-۲: ۸۰-۹۱.
- پازارگادی، مهرنوش (۱۳۷۷). اعتبار بخشی در آموزش عالی (ارزیابی کیفیت در دانشگاههای ایران). تهران: صباح.
- تندیور، احمد (۱۳۷۶). بررسی نظرات اعضای هیأت علمی رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی مراکز آموزش عالی ایران درباره‌ی وضعیت اطلاع‌رسانی در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- تورن، ژوستین (۱۳۸۰). «آزادی و استقلال دانشگاه». ترجمه مهدی عباسی. ایران. ۱۸ تیر: ۶.

- حری، عباس (۱۳۷۴). «طرح نظام ملی اطلاع‌رسانی کشور (گزارش اجمالی)». مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی. سال اول. ش ۳-۵: ۱۱۳-۱۵۳.
- _____ (۱۳۷۸). اطلاع‌رسانی: نگرش‌ها و پژوهش‌ها. تهران: نشر کتابدار.
- _____ (۱۳۸۰ الف). «سیاست‌گذاری اطلاع‌رسانی». رهیافت. ش ۲۵: ۶-۱۲.
- _____ (۱۳۸۰ ب). «مطالعه عملکرد نهادها و برنامه‌های پژوهشی در حوزه اطلاع‌رسانی ایران». رهیافت. ش ۲۵: ۷۸-۹۵.
- دانشی، حسین (۱۳۵۲). «شبکه جهانی مبادله اطلاعات علمی». نشریه فنی مرکز مدارک علمی. دوره دوم. ش ۱: ۳۳-۴۲.
- سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران (۱۳۷۵). «گزارش ملی اطلاع‌رسانی (بخش اول)». رهیافت. ش ۱۳: ۱۱۰-۱۱۲.
- شاه حسینی، مژگان (۱۳۸۱). «نیاز سنجی در اولویت بندی طرح‌های پژوهشی کشور». رهیافت. ش ۲۷: ۲-۵.
- علیزاده، مهدی (۱۳۷۷). بررسی وضعیت کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران از دیدگاه مدیران کتابخانه‌های دانشگاهی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- گزیده مقالات دایرةالمعارف آموزش عالی (۱۳۷۶-۱۳۷۸). [تهران]: مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی.
- مرتضایی، لیلا (۱۳۷۲). «بررسی آماری وضعیت اطلاع‌رسانی در ایران». اطلاع‌رسانی. دوره دهم. ش ۲-۳: ۱-۲۲.
- مرکز اسناد و مدارک علمی (۱۳۵۵). سیاست اطلاعات علمی در کشور (بررسی و پیشنهادات). تهران: مرکز مدارک علمی.
- _____ (۱۳۶۱). نگرشی در وضعیت اطلاع‌رسانی ایران و چند کشور دیگر. تهران: مرکز اسناد و مدارک علمی.
- _____ (۱۳۶۲). طرح پیشنهادی شبکه اطلاع‌رسانی علمی و فنی کشور. تهران: مرکز اسناد و مدارک علمی.
- _____ (۱۳۶۵). اطلاعات علمی و فنی در آسیا و اقیانوسیه: بررسی کلی، نیازها و پیشنهادها. ترجمه سیمین بردبار. تهران: مرکز اسناد و مدارک علمی.
- مزیانی، علی (۱۳۸۰). «بررسی وضعیت مصرف و تولید اطلاعات علمی از جانب اعضای هیئت علمی- آموزشی کشور» رهیافت. ش ۲۵: ۱۹۶-۲۱۷.
- معاونت پژوهشی دانشگاه تهران (۱۳۷۸). راهنمای امور پژوهشی. پلی‌کپی.
- _____ (۱۳۸۰). آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های پژوهشی دانشگاه تهران. تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه تهران.

_____ (۱۳۸۰). آیین‌نامه‌ها و مقررات پژوهش‌های کاربردی. تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه تهران.

مکنون، رضا؛ حق‌طلب، علی (۱۳۷۷). «برنامه ملی تحقیقات کشور». رهیافت. ش: ۱۸: ۱۰۰-۱۰۵.

منصوری، رضا (۱۳۷۰). «نگرشی بر وضعیت تحقیقات در ایران». فصلنامه سیاست علمی و پژوهشی. ش: ۱: ۲۷-۱۵.

مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی (۱۳۸۰). گزارش ملی آموزش عالی ایران سال ۱۳۷۹. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.

نیلامقان، ا.؛ گوپیناث، ام. ا. (۱۳۷۶). «طراحی نظام‌های ملی اطلاع‌رسانی علوم و تکنولوژی». ترجمه عباس گیلوری. در نظام ملی اطلاع‌رسانی. تهران: مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهادسازندگی.

ویکری، برایان؛ ویکری، الینا (۱۳۸۰). علم اطلاع‌رسانی در عمل و نظر. ترجمه عبدالحسین فرج‌پهلوی. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.

Burger, Robert Harold (1988). **The evaluation of information Policy A Case study using the SATCOM report**. Ph D thesis, University of Illinoisan urban-Champaign.

_____ (1993). **Information Policy: A framework for evaluation and Policy research**. New Jersey: Ablex.

"Centres for acquisition and dissemination of Scientific and technical

information: the French Ministry of Universities information Policy". (1981). **Bulletin desBibliothèques de France**. 26 (1): 7-10.

Costa, A. R. (1991). "National Scientific and technical information Policy: necessity versus reality". **Information and Sociedade: Estudos**. 1 (1): 44-56.

Gathegi, J. N. (1990). **Policy on the creation of scientific and technological information in developing countries: the case of agricultural information in kenya**. PhD thesis, University of California, School of Library and Information studies.

Gubanov, V. A. (1992). "National Information Policy: scientific and

technical information aspects". **Nauchno Tekhnicheskaya Informatsiya**. series 1. (3-4).

Hanvey, John F. (1982). "Iranian Scientific and technical information

policy development progress". **Pakistan Library Bulletin**. 13 (2): 21-27.

Kim, Mee jean (1990). **Planning for dissemination of Scientific and**

Technical Information in Information Centers in the Republic of Korea: A suggested Model(Scientific Information). PhD thesis, Texas Woman's University.

Lee, Jae Whoan (1992). **Information dependency and Information**

development in Newly Industrialized Countries (NICS): The case of Republic of Korea(ROK). PhD thesis, University of California.

Le Coadic Yves F. (1992). "A science policy for scientific Information".

Journal of Information science. 18 (3): 171-177.

Lopes da Silva, G. (1997). "European Union policy in the area of scientific and technological information". **Ciencia Da Informacao**. 26(1): 72-77.

**National Information Policies: A review of the situation in
seventeen
industrialised countries, with particular reference to scientific and
technical information**(1989). compiled by Michael W. Hill. The
Hague: FID.

Manten, Arie A; Timman, Theo (1983).**Information policy and
scientific research**. Amsterdam: Elsevier.

Pagamonci, A. (1987). "SIGLE and EAGLE: European policy and
cooperation in the field of scientific information".**Bollettino d'
Informazioni**. 27 (3-4):348-366.

Turner, W. A.; Le Coadic Yves F. (1992). "Framing public policy
for
scientific and technical information".**Journal of Information science**.
18(1): 39-43.

پیوست ب:

پرسشنامه تولید اطلاعات

(بسمه تعالی)

استاد ارجمند،

با عرض سلام:

پرسشنامه‌ای که تقدیم حضورتان می‌گردد در نظر دارد به «بررسی سیاست اطلاع‌رسانی علمی مراکز آموزش عالی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری» در قالب یک تحقیق دانشگاهی بپردازد. این تحقیق پایان‌نامه کارشناسی ارشد اینجانب- ژاله سلیمی‌فر- دانشجوی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران را تشکیل می‌دهد. خواهشمند است در تکمیل آن همکاری لازم را مبذول فرمایید و با پاسخهای دقیق و صحیح خود محقق را در انجام هر چه بهتر تحقیق یاری دهید. توجه کنید که تمام گزینه‌ها پاسخ داده شود و در صورت موجود نبودن یک گزینه واژه «نداریم» را انتخاب فرمایید. برگه‌ای ضمیمه پرسشنامه است که برخی اصطلاحات موجود در سؤالات را شرح می‌دهد. لطفاً از آن در جهت اظهار پاسخ دقیق به آن سؤالات استفاده نمایید. به همراه پرسشنامه پاکت (دارای آدرس و تمبر) تقدیم می‌گردد. لطفاً در هر صورت (پاسخ دادن یا ندان به سؤالات) حداکثر تا ۲ هفته بعد از دریافت پرسشنامه آن را پست نموده یا در صورت مقدور بودن پرسشنامه یا خبری از آن را به دورنگار ۸۲۵۴۷۳۴ (دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تهران) ارسال نمایید.

(با تشکر)

۱- میزان رشد آن مرکز در طرحهای پژوهشی در سه سال گذشته تا چه حد بوده است؟

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۲- طرحهایی که در آن مشارکت دارید تا چه حد از ویژگیهای زیر برخوردارند؟

الف- مطابقت با اولویتهای تحقیقاتی کشور

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- مطابقت با اولویتهای تحقیقاتی آن مرکز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- مطابقت با حوزه موضوعی و کاری پیشنهاد دهنده طرح

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- بدیع و نو بودن موضوع

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ه- کاربردی بودن تحقیق

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- بنیادی بودن تحقیق

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ز- توسعهای بودن تحقیق

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ح- بالا بودن میزان هزینه تحقیق

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۳- امتیاز هر یک از افراد زیر در پذیرش طرحشان براساس اولویتهای و شرایط گزینش آن

مرکز چقدر است؟

الف- هیات علمی آموزشی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- هیات علمی پژوهشی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- فردی با سابقه ۱ تا ۵ سال تدریس در دانشگاه

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- فردی با سابقه ۵ سال تدریس و بالاتر در دانشگاه

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ه- دانشجوی دکترای تخصصی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- دانشجوی کارشناسی ارشد

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ز- دانشجوی کارشناسی و کاردانی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ح- فردی که دارای ۱ تا ۳ کتاب (تألیف یا ترجمه) است

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ط- فردی که دارای ۱ تا ۳ مقاله علمی- پژوهشی است

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ی- فردی که قبلاً طرحهای پژوهشی اجرا کرده است

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

✓ ۴- تا چه حد طرحهای پژوهشی ارائه شده در هر یک از حوزههای زیر از نظر آن مرکز دارای اولویت است؟

الف- علوم انسانی و اجتماعی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- علوم پایه

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- علوم پزشکی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- علوم فنی و مهندسی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ه- هنر

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- کشاورزی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

✓ ۵- هر یک از امکانات زیر تا چه حد در اختیار پژوهشگران قرار می‌گیرد؟

الف- مواد و منابع اطلاعاتی موجود در مرکز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- نیروی انسانی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- مواد مصرفی مورد نیاز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- مواد غیرمصرفی مورد نیاز و امکانات موجود در مرکز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ه- هزینه مسافرت

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- خرید و تهیه منابع اطلاعاتی خارج از مرکز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

✓ ۶- تا چه حد گزارش پژوهشها در آن مرکز به صورتهای زیر مورد استفاده قرار می گیرد؟

الف- نگهداری در مراکز اسناد و کتابخانه بدون انتشار و انعکاس بیرونی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- به صورت چاپی (توضیح: گزارش را مرکز چاپ می کند)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- ورود به پایگاههای اطلاعاتی on line و off line

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- تهیه مقاله و درج در مجلات

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ه- ارائه نتایج تحقیقات در همایش

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

✓ ۷- انتشار هر یک از مواد زیر در آن مرکز تا چه حد است؟

الف- کتاب

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- نشریه علمی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- نوار ویدیویی و فیلم

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- نوار صوتی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ه- اسلاید

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- سایر (با ذکر نام)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

✓ ۸- هر یک از موارد زیر تا چه حد ضوابط گزینش انتشارات آن مرکز را تشکیل می دهد؟

الف- موضوعات علمی و فنی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- بدیع و نو بودن

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- تالیفی بودن

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- ترجمه‌ای بودن

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ه- نیاز ملی به موضوع

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- حاصل تحقیق بودن

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ز- ارائه شده در همایشها

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ح- کسب جوایز ملی / بین‌المللی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ط- شاخص بودن پدید آورنده

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

✓ ۹- هر یک از حوزه‌های موضوعی زیر تا چه حد در انتشارات مرکز اولویت دارند؟

الف- علوم انسانی و اجتماعی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- علوم پایه

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- علوم پزشکی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- علوم فنی و مهندسی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ه- هنر

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- کشاورزی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

✓ ۱۰- ضوابط مورد نظر برای تولید نشریات علمی در آن مرکز چیست؟

الف- معیارهای کمیسیون نشریات علمی کشور

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- پیروی از ضوابط بین‌المللی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- ضوابط درون سازمانی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- سایر (با ذکر نام)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐
۱۱- میزان حضور هر یک از موارد زیر در انتشارات یا در سیاست انتشاراتی آن مرکز چقدر است؟

الف- فهرست انتشارات مرکز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- فهرست منابع کتابخانه (مرکز اسناد)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- فهرست خدمات کتابخانه (مرکز اسناد)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- اطلاعات کنفرانسها و کنگره‌ها

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ه- فهرست مشترک کتابخانه‌ها

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- فهرست تازه‌های نشر

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ز- فهرست تازه‌های کتابخانه

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ح- فهرست طرحهای تحقیقاتی در دست اجرا

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ط- فهرست طرحهای تحقیقاتی خاتمه یافته

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ی- دایرةالمعارف

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ک- فرهنگ لغت و واژه‌نامه

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ل- کتابشناسی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۱۲- آمار دانشجویان و هیأت علمی آن مرکز در سال جاری، همچنین آمار طرحهای پژوهشی در دست اجرا و خاتمه‌یافته آن مرکز را لطفاً ذکر کنید یا منبعی دسترس‌پذیر برای استخراج این آمار توصیه گردد.

۱۳- اگر اسناد و مدارکی در هر یک از زمینه‌های فوق وجود دارد ذکر یا ضمیمه فرمایید.

پیوست پ:
پرسشنامه خدمات

(بسمه تعالی)

همکار گرامی،

با عرض سلام:

پرسشنامه‌ای که تقدیم حضورتان می‌گردد در نظر دارد به «بررسی سیاست اطلاع‌رسانی علمی مراکز آموزش عالی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری» در قالب یک تحقیق دانشگاهی پردازد. این تحقیق پایان‌نامه کارشناسی ارشد اینجانب- ژاله سلیمی‌فر- دانشجوی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران را تشکیل می‌دهد. خواهشمند است در تکمیل آن همکاری لازم را مبذول فرمایید و با پاسخهای دقیق و صحیح خود محقق را در انجام هر چه بهتر تحقیق یاری دهید. توجه کنید که تمام گزینه‌ها پاسخ داده شود و در صورت موجود نبودن یک‌گزینه واژه «نداریم» را انتخاب فرمایید. برگه‌ای ضمیمه پرسشنامه است که برخی اصطلاحات موجود در سؤالات را شرح می‌دهد. لطفاً از آن در جهت اظهار پاسخ دقیق به آن سؤالات استفاده نمایید. به همراه پرسشنامه پاکت (دارای آدرس و تمبر) تقدیم می‌گردد. لطفاً در هر صورت (پاسخ دادن یا ندان به سؤالات) حداکثر تا ۲ هفته بعد از دریافت پرسشنامه آن را پست نموده یا در صورت مقدور بودن پرسشنامه یا خبری از آن را به دورنگار ۸۲۵۴۷۳۴ (دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تهران) ارسال نمایید.

(با تشکر)

۱- هر یک از منابع زیر تا چه حد در کتابخانه (مرکز اسناد) آن مرکز قابل دسترسی است؟
الف- کتاب

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐
ب- نشریات فارسی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐
ج- نشریات لاتین

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐
د- مواد سمعی- بصری (میکروفرم، نوار صوتی و ویدیویی، اسلاید و...)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐
ه- پایگاههای اطلاعاتی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐
و- اینترنت

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐
۲- گردآوری منابع آن مرکز تا چه حد از طرق زیر صورت می گیرد؟

الف- خرید
خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- مبادله
خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- اهداء
خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- امانت بین کتابخانه‌ای
خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ه- تامین مدرک از سایر مراکز کشور
خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- تامین مدرک از خارج از کشور
خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ز- عضویت در پایگاههای اطلاعاتی
خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۳- هر یک از شیوه‌های زیر تا چه حد در سازماندهی منابع کتابخانه به کار می‌رود؟
الف- فهرستنویسی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐
ب- رده‌بندی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- نمایه سازی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- چکیده نویسی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۴- اطلاعات مربوط به منابع کتابخانه تا چه حد به صورتهای زیر ارائه می گردد؟

الف- برگه دان

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- فهرستهای چاپی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- فهرستهای الکترونیکی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- پایگاههای اطلاعاتی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۵- مراکز اسناد آن مرکز در فراهم آوری تمهیدات زیر تا چه حد به پژوهشگران یاری

می رسانند؟

الف- مواد و منابع کتابخانه ای

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- همکاری در تامین مدرک و امانت بین کتابخانه ای

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- استفاده از پایگاههای اطلاعاتی (off line , on line)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- استفاده از اینترنت

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۶- اطلاعات طرحهای پژوهشی آن مرکز تا چه حد به صورتهای زیر در دسترس دیگران قرار

می گیرد؟

الف- انتشار مشخصات طرحهای پژوهشی در دست اجرای مرکز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- انتشار مشخصات طرحهای پژوهشی خاتمه یافته مرکز در قالب کتاب، تک نگاشت و...

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- انتشار مشخصات طرحهای پژوهشی در دست اجرای کشور

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- انتشار مشخصات طرحهای پژوهشی خاتمه یافته کشور

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

هـ- نمایه سازی و انعکاس اطلاعات طرحهای موجود در مرکز در کتابخانه محل نگهداری

طرح

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- ورود اطلاعات طرح به پایگاههای اطلاعاتی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ز- ورود اطلاعات طرح به نشریات معتبر

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۷- برای اطلاع رسانی در باب خدمات و منابع کتابخانه مرکز هر یک از موارد زیر تا چه حد

منتشر می گردد یا در دسترس مراجعان قرار می گیرد؟

الف- فهرست انتشارات مرکز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- فهرست منابع کتابخانه (مرکز اسناد)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- فهرست خدمات اطلاعاتی کتابخانه (مرکز اسناد)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- اطلاعات کنفرانسها و کنگره های مرتبط با جامعه استفاده کننده

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

هـ- فهرست مشترک کتابخانه های مرکز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- فهرست تازه های نشر

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ز- فهرست تازه های کتابخانه

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۸- استفاده هر یک از افراد زیر از خدمات کتابخانه آن مرکز چگونه است؟

الف- هیأت علمی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- دانشجویان دکتری

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- دانشجویان کارشناسی ارشد

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- دانشجویان کارشناسی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

هـ- دانشجویان کاردانی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- دوره‌های آموزشی ضمن خدمت

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ز- کارمندان خود مرکز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ح- سایر دانشگاه‌های تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ط- سایر مراکز آموزش عالی کشور

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ی- پژوهشگران خارج از مرکز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۹- هر یک از خدمات زیر تا چه حد در اختیار مراجعان آن مرکز قرار می‌گیرد؟

الف- امانت منابع چاپی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- استفاده از منابع چاپی در محل

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- استفاده از منابع الکترونیکی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- استفاده از مواد سمعی - بصری (میکروفرم، نوار صوتی و ویدیویی، اسلاید و...)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

هـ- استفاده از اسناد و پایان‌نامه‌ها

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- تامین مدرک

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ز- استفاده از اینترنت

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ح- مکان‌یابی منابع و مواد مورد نیاز مراجعان که در مرکز موجود نیست

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ط- خدمات مرجع

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۱۰- کدامیک از خدمات زیر و هر یک تا چه حد در کتابخانه مرکز انجام می‌شود؟

الف- پاسخگویی به سؤالات سریع (آماده)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- پاسخگویی به سؤالات تحقیقی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- آموزش دستیابی به منابع مورد نیاز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- جستجو در منابع الکترونیکی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

هـ- مکان یابی منابع و مواد مورد نیاز که در مرکز موجود نیست

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- راهنمایی به منابع موجود در مرکز

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ز- SDI (اشاعه گزینشی اطلاعات) و CAS (خدمات آگاهی رسانی جاری)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۱۱- برای انجام SDI (اشاعه گزینشی اطلاعات) و CAS (خدمات آگاهی رسانی جاری)

کدامیک از تمهیدات زیر و به چه حدی انجام می شود؟

الف- اخذ نظرات و علائق هیأت علمی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- اخذ نظرات و علائق دانشجویان و سایر مراجعان

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- تهیه بانک علائق هر یک از افراد فوق

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- ارسال فهرست تازه های کتابخانه برای اعضای این خدمات

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

هـ- ارسال فهرست تازه های نشر برای اعضای این خدمات

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- ارسال فهرست مندرجات نشریات فارسی برای اعضای این خدمات

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ز- ارسال فهرست مندرجات نشریات لاتین برای اعضای این خدمات

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ح- ارسال مقالات درخواستی اعضای این خدمات برای آنها

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۱۲- گزینش مدیران کتابخانه ها و بخشهای آنها تا چه حد به ضوابط زیر بستگی دارد؟

الف- مدرک تحصیلی دکترای تخصصی (Ph. D)

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ب- مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ج- سابقه کار

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

د- تخصص کتابداری

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

ه- سابقه علمی

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

و- سابقه مدیریت

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۱۳- تعداد نیروی انسانی آن کتابخانه (مرکز اطلاع‌رسانی) در هر یک از موارد زیر چند نفر

است؟

متخصص کتابداری:

دکتری (Ph.D)

کارشناسی ارشد

کارشناسی

کاردانی

دوره کتابداری دیده

سایر رشته‌ها:

دکتری (Ph.D)

کارشناسی ارشد

کارشناسی

کاردانی

دیپلم

۱۴- آیا آن مرکز عضو طرح غدیر هست؟ اگر هست فعالیت مرکز در این طرح تا چه حد

مثبت ارزیابی می‌شود؟

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

۱۵- ارتباط کتابخانه مرکزی آنجا با کتابخانه‌های دانشکده‌ای چقدر است؟

خیلی زیاد ☐ زیاد ☐ متوسط ☐ کم ☐ خیلی کم ☐ نداریم ☐

پیوست ت:

اسامی دانشگاه‌های مورد بررسی در پژوهش

۱. دانشگاه الزّهراء
۲. دانشگاه تربیت مدرس
۳. دانشگاه تربیت معلم تهران
۴. دانشگاه تهران
۵. دانشگاه جامع علمی- کاربردی
۶. دانشگاه شاهد
۷. دانشگاه شهید بهشتی
۸. دانشگاه صنعتی امیرکبیر
۹. دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی
۱۰. دانشگاه صنعتی شریف
۱۱. دانشگاه علامه طباطبائی
۱۲. دانشگاه علم و صنعت ایران
۱۳. دانشگاه هنر

Abstract

This research discusses scientific information policy in higher education centers of Ministry of Science, Research and Technology. Methods of research are surveying and documentary. The research communities are the universities of Ministry of Science, Research and Technology in Tehran that all of them have been surveyed. Navigational tools are questionnaires that have been prepared by researcher and are based on documents of Tehran University. The results of research show that there are factors or criterion including in conformity with research preference of the country, novelty of the topic, national necessity of the topic, fundamental and applied researches and etc, in production of information. Educational faculty and people who have scientific backgrounds have the most cooperation in information production. The basic formats of information productions are books and Journals. Productions of electronic resources are in a low level. Topic preference of centers in information production is the technical sciences. Information dissemination policy of centers about printing resources is good but it is weak considering electronic resources. Faculties and students are important users of information in the centers. Reference services are provided ideally but SDI and CAS weakly. Acquisition of printing resources are satisfying whereas it is not perfect for electronic resources. Purchasing is the most important way of collection development. Information processing policy in the centers is suitable using cataloging and classification, and it is weak regarding indexing and abstracting. Information presentation are generally in the form of card catalogue. The centers' policies in selection of Library directors are not satisfying.

۲۱۸۷۲